

A tér képe

*Az olvashatóság kritériumai a Széll Kálmán tér
környezeti kommunikációs vizsgálatán keresztül*

Jelige:
LIV 627

Köszönetnyilvánítás

Jelen dolgozat tartalmi kialakításában mindenekelőtt [konzulens1] inspirált. Munkássága, sikerei és elismertsége valamint az elmúlt időszakban belém vetett bizalma erőt és alapot adott arra, hogy a kutatást megfelelő felkészültséggel készíthessem el. Nem kizárólag a dolgozat szakmai és tudományos színvonalának emeléséhez járult tehát hozzá, hanem biztatásával is segített. A dolgozatom másik konzulensének, [konzulens2nek] is hálával tartozom, aki a kezdetektől arra biztatott, hogy a munkát tovább folytassam: szakmai tanácsai és vizuális kommunikációs szemlélete nagyban hozzájárult munkám jelenlegi formájához.

A dolgozat elkészültének lehetőségéért elsősorban férjemnek [férjem nevének] adózom ezúton köszönettel, aki elviselte, hogy napokat, éjszakákat a kutatással és a dolgozat elkészítésével töltöttem és nem a háztartással vagy vele. Mérhetetlen türelmével és kritikus hozzáállásával támogatta a munkám, valamint érdemben is segítséget nyújtott a köztéri fotók elkészítésében és a helyszínek megfigyelésében.

Köszönettel tartozom [előző félévben oktató1 neve], aki a Budapesti Corvinus Egyetem [az ő szakterülete] karának tanársegédje, a BME oktatója, amiért hozzásegített, hogy a témában releváns könyvek közül a nála meglévőkhöz hozzáférjek. Hálás vagyok [jelentős hatású oktató neve], a BME tanársegédjének a kutatás empirikus eredményeinek kódolási folyamatában és az adatok feldolgozásában nyújtott segítségéért, valamint szakmai beszélgetéseinkért. [Előző félévben oktató2 neve], az [az ő munkahelye] munkatársának, a BME [az ő általa tanított] tárgy oktatójának jó ötleteit és javaslatait köszönöm. Csoporttársaimnak, [akikkel közös dolgozatunk hivatkozott] pedig azt köszönöm, hogy hozzájárultak közös munkánk általam történő továbbfejlesztéséhez. Köszönettel tartozom a projekt során nekem segítséget nyújtó [barát], aki a kérdőíves vizsgálatban volt nélkülözhetetlen kérdezőbiztosi tapasztalatai révén.

Köszönöm továbbá [másik tanszék oktatója], aki kritikai észrevételeivel valamint kommunikációs készségfejlesztő gyakorlataival hozzájárult ahhoz, hogy a téma és a dolgozat megfelelően fókuszált és az intelligens, de laikus olvasó számára is megérthető legyen.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	1
1.1 A Széll Kálmán tér vizsgálata	1
1.2 Modellek összevetése	3
1.3 A kutatás főbb eredményei, céljai	3
2. A környezeti kommunikációs megközelítés	5
2.1 Ember-környezet tranzakció	6
3. A mentális térképezéstől a kognitív kollázsig	8
3.1 Kevin Lynch és a város képe	9
3.1.1 Ösvények (<i>paths - útvonalak</i>)	10
3.1.2 Szélek (<i>edges - peremek</i>)	11
3.1.3 Körzetek (<i>districts</i>)	11
3.1.4 Csomópontok (<i>nodes</i>)	11
3.1.5 Iránypontok (<i>landmark –tájékozódási pontok</i>)	12
3.2 Fontos a kommunikáció szerepe	12
3.3 A dinamikus mentális térkép	13
3.4 A mentális kollázs	15
3.4.1 A test tere	16
3.4.2 A test körüli tér	16
3.4.3 A navigáció tere	17
3.4.4 Az ábrázolási tér	18
4. A köztér fogalma	19
5. A Széll Kálmán tér és a szimbolikus jelentésrétegek	22
5.1 A városszövet, avagy a történelmi emlékezet hogyan hat a térhasználatra	25
5.1.1 Mi a városszövet?	25
5.1.2 A változó kánonok Budapesten	27
5.2 A Széll Kálmán tér rövid története	29
5.2.1 A tér rekonstrukciós tervéről	32
6. A közösségi terek – közterek – környezeti attitűdök	35
6.1 Kognitív tájpreferencia	35
6.1.1 Tájpreferencia értelmezése a közterekre	36
6.2 Környezeti attitűdök megváltoztatása	41
7. Az olvashatóság, mint eszményi fogalom	42
7.1 Lynch vizsgálati módszere	43
7.2 A tervezés szerepe	44

7.3 A terek minősége a részletekben lakozik	45
8. A vizsgálat leírása	52
8.1 Alkalmazott módszerek	53
8.1.1 A fókuszcsoporthoz vizsgálat	53
8.1.2 Megfigyelés a helyszínen	55
8.1.3 A kérdőív tervezete, próbakérdés	55
8.2 Az adatfeldolgozás módja	56
8.3 Adatok, eredmények	56
8.3.1 Az elővizsgálat eredményei	56
8.3.2 A megfigyelés eredményei	62
8.4 A kérdőíves pilot részletes eredményei	66
8.4.1 Módszertani megfontolások	66
8.4.2 Kvalitatív válaszok	67
8.4.3 Összefüggések keresése	68
8.4.4 Lepusztultnak tartják a Széll Kálmán teret	68
8.4.5 Nem unalmas, de hétköznapi tér	68
8.4.6 Kaotikusság jellemzi a volt Moszkva teret	69
8.4.7 Nyitott, tágas és inkább kényelmetlen - mondták	69
8.4.8 Nem tudom, hol van a buszmegálló!	69
8.4.9 Validitási ellenőrzés	70
9. Értelmezés	71
9.1 A fókuszcsoporthoz elővizsgálat értékelése	71
9.1.1 Zavaró hatások ellenére is szerethető tér	71
9.1.2 Kevés az orientációs pont	71
9.1.3 Kívül-belül	72
9.1.4 Valóság-hű a tér képe	72
9.2 Megfigyelőként a téren	73
9.2.1 Kereskedelmi jelleg – egyedi hangulat	73
9.2.2 Megkopott téri szimbólumok	73
9.2.3 Funkciók szerinti felújítás igénye	73
9.3 A legtöbbet hozzák ki belőle – térhasználók megkérdezése	74
9.3.1 Funkciónélküliség	74
9.3.2 Nem olvasható tér	75
10. Összefoglalás, következtetések	76
11. Kitekintés	78
Irodalomjegyzék	80
Felhasznált irodalom	80
Internetes források	84
Mellékletek	85

1. számú melléklet	85
1. Moderátori handout	85
2. Fókuszcsoporthoz 1.	88
3. Fókuszcsoporthoz 2.	95
4. Fókuszcsoporthoz 3.	98
2. számú melléklet	103
Excel tábla helye – fókuszcsoporthoz vizsgálat eredményei	103
3. számú melléklet	104
Fókuszcsoporthoz eredmények SPSS programból	104
4. számú melléklet	106
Megfigyelési adatlap	106
A megfigyelés eredményei	108
5. számú melléklet	109
A vizsgálat kérdőíve	109
6. számú melléklet	115
A kérdőív eredményei	115
Szerzői jogi nyilatkozat	122
Tartalmi kivonat	123

Fotó-, ábra-, és táblázatjegyzék

<i>Fotó, ábra, táblázat</i>	<i>oldal</i>
1. számú fotó – A Széll Kálmán tér metróbejárata – saját fotó	2.
2. számú fotó – A Széll Kálmán tér affordanciái – saját fotó	7.
3. számú fotó – A Moszkva bisztró ma is (...) – saját fotó	22.
4. számú fotó – A Széll Kálmán tér alagútja (...) – saját fotó	25.
5. számú fotó – A mozaik 1952-től díszíti a (...) – Forrás: index.hu	27.
6. számú fotó – Az 56-osok tere – Forrás: megeltvaros.komm.bme.hu	28.
7. számú fotó – A Moszkva tér az 1920-as években – Forrás: hg.hu	29.
8. számú fotó – A Moszkva tér az 1960-as években – Forrás: index.hu	30.
9. számú fotó – A Moszkva tér az 1976 körül – Forrás: fortepan.hu	31.
10. számú fotó – A Széll Kálmán tér délután – saját fotó	32.
11. számú fotó – A Széll Kálmán tér (...) – Forrás: szeretlekmagyarorszag.hu	33.
12. számú fotó – A megújult Széll Kálmán (...) – Forrás: ingatlanmagazin.hu	34.
13. számú fotó – Szellőzők a Széll Kálmán tér (...) – saját fotó	39.
14. számú fotó – Alcsútdoboz (...) – saját fotó, 2012. 03. 18.	40.
15. számú fotó – Az Allee körüli tér (...) – saját fotó, 2012. 09. 22.	51.
16. számú fotó – A Mc Donalds a háttérben – saját fotó, 2012. 10. 20.	58.
17. számú fotó – A vidám rajz mögött (...) – saját fotó, 2012. 10. 20.	59.
18. számú fotó – A Széll Kálmán tér (...) – saját fotó, 2012. 10. 20.	62.
19. számú fotó – A Széll Kálmán tér (...) – saját fotó, 2012. 10. 20.	63.
20. számú fotó – A Széll Kálmán tér (...) – saját fotó, 2012. 10. 20.	64.
21. számú fotó – A Széll Kálmán tér (...) – saját fotó, 2012. 10. 20.	65.
22. számú fotósorozat – Szegélyek és (...) – saját fotók, 2012. 10. 20	108.
1. számú ábra – Kevin Lynch téri elemei –Forrás: Lynch (1960): 145.	13.
2. számú ábra – Catherine Dee rajza – Forrás: Dee (2001): 118.	21.
3. számú ábra – Catherine Dee rajza – Forrás: Dee (2001): 34.	21.
4. számú ábra – A környezet érzelmi (...) – Forrás: Düll-Kovács (1998): 96.	38.
5. számú ábra – Az olvashatóságot (...) – saját ábra	49.
6. számú ábra – A Széll Kálmán tér (...) – Forrás: bkk.hu	61.
1. számú táblázat – A Széll Kálmán tér elnevezései– Forrás: wikipedia	23.
2. számú táblázat – Tájékedvelés bejósológ – Forrás: Düll (2009):99.	38.
3. számú táblázat – Kevin Lynch (...) – Forrás: Düll-Kovács (1998): 75.	43.
4. számú táblázat – A Széll Kálmán tér (...) – saját táblázat	57.
5. számú táblázat – SPSS eredmények (...) – saját táblázat	58.
6. számú táblázat – SPSS eredmények (...) – saját táblázat	60.
7. számú táblázat – SPSS eredmények (...) – saját táblázat	67.
8. számú táblázat – SPSS eredmények (...) – saját táblázat	70.

1. Bevezetés

A fővárosi közgyűlés 2011 őszén fogadta el a Széll Kálmán terv újjáépítésének koncepcióját, így a specializált tervezési, pályázat kiírási folyamat, és a tervezés megindulhatott.¹ Az építészeti pályázatok elbírálásának határideje 2012 október vége² a korábbi tervekhez képest kisebb léptékű munkákat pedig tervezetten 2015-re végzik el. A dolgozat központi eleme ugyan a Széll Kálmán tér (a tér közepéről, a metró bejáratról lásd az 1. számú fotót), mint Budapest egyedülálló köztere, azonban elemzésemem keresztül, néhány más példa említésével célozom az olvashatóság³ környezetpszichológiai⁴ fogalmának további pontosítása. A téma relevanciáját az adja, hogy a tér átalakítási tervei lehetőséget adhatnak a köztér részletes vizsgálatára. Továbbá az olvashatóság szempontrendszerének vizsgálata megkívánja, hogy azt is figyelembe vegyük: számos köztér projekt valósult meg az elmúlt időszakban, mely tervek mindegyikének fókuszában az „élhetőbb város” képének megteremtése állt. A tényezők vizsgálatában elsőként a szakirodalmi áttekintés az elsődleges, majd a kutatási kérdésfelvetést pontosítom, ismertetem empirikus kutatásaim eredményeit, végül eredményeimet összegzem és következtetéseimet ismertetem.

1.1 A Széll Kálmán tér vizsgálata

A szakirodalmi áttekintést egy korábbi szemináriumi dolgozat⁵ alapján tovább folytatva az új témaválasztás szempontjából releváns megközelítésben kívánom összefoglalni. A 2011-es vizsgálathoz képest szűkített elemzési fókusznak megfelelően alakítom ki a munka vizsgálati módszertanát. A dolgozat tehát a Széll Kálmán tér környezetpszichológiai vizsgálatát, azon belül is a környezeti stressz, valamint az ambiens ingerek hatásainak vizsgálatát középpontba állító munkára épül. Az eddigiekben fókuszcsoporthoz interjúkat készítettünk, melynek során vaktérképet rajzoltattunk a résztvevőkkel a korábban Moszkva térnek, ma Széll Kálmán térnek

¹ [nevem] [nevem2], Szabó Krisztina, Vető Nóra, Bakancs Bianka, Christian Peña Bello, The Wind of Change, „Széll Kálmán tér” as one unique place in the bustling city life in Budapest, 2012., szemináriumi dolgozat: Interdisciplinary Research in Communication Studies kurzus a BME Kommunikáció- és Médiatudomány MA szakon, kurzusvezető: [konzulens2]

² Forrás: http://nol.hu/belfold/20120630-csuszasban_a_szell_kalman_ter_atepitese, letöltés dátuma: 2012. 10. 12.

³ Az a téri minőség, amelyben az egyén jól eligazodik, az elé táruló térben a fontos iránypontokat meg tudja ragadni, vissza tudja idézni és a helyzetben kellemesen érzi magát.

⁴ Környezetpszichológián azt a transzdiszciplináris tudományterületet értjük, amely az ember-környezet viszonyt, mint két egyenrangú entitás kapcsolatát, interakcióját vizsgálja és a 70-es években az Amerikai Egyesült Államokban alakult ki. Magyarországon Düll Andrea munkásságának köszönheti egyre szélesebb körben való elterjedtségét, szempontrendszerét az építésztől a pedagógián át a környezeti nevelésben, tájépítészetben is hasznosítják.

⁵ [nevem] és mtsai (2012)

nevezett közlekedési csomópontról, köztétről (a tér metróbejáratát az arról készült 1. számú fotó mutatja). Az ebből a vizsgálatból származó nyers adatokra építve, az új megközelítésben az eredményeket felhasználom, eredmények egy részét újra feldolgozom a pontosított hipotézisnek megfelelően. A korábbi vizsgálat új eredményeit a későbbiekben részletesen ismertetem.⁶

1. számú fotó: A Széll Kálmán tér metróbejárata⁷

Azt a hipotézist igyekszem igazolni, hogy az olvashatóság fogalma – mint az adott környezetben az emberek eligazodását segítő tereptárgyak, téri elemek, téri minőségek jelenlétének mértéke – komplex, így összetettségében több tényező együttállását feltételezi, valamint skálán értelmezhető. A dolgozatban ehhez kapcsolódóan azt a hipotézist is bizonyítani kívánom, hogy a Széll Kálmán tér esetében az eligazodás⁸ képességét a térhez fűződő érzelmi viszony és kötődés is támogatja.

A hipotézisekből adódik egy harmadik bizonyítandó állítás: a Széll Kálmán teret használók érzelmi viszonyulásuk függvényében nyilatkoznak az olvashatóság kérdésében. Ez a fogalom szubjektivitásától terhelten egyelőre nem szolgálhat pontos mérőeszközzel, vagy tervezési folyamatokat támogató előre jelzésül. Szükség van arra, hogy azt tartalommal, konkrét kritériumrendszerrel töltsük meg. Jelen dolgozatban egy lehetséges irányra teszek javaslatot. Tehát az olvashatóság fogalmát kívánom mindkét szempontból pontosabban definiálni. A fogalomalkotásban pedig empirikus kutatásra –

⁶ A korábbi dolgozatból – [nevem] és mtsai (2012) – használt részeket a hivatkozási szabályoknak megfelelően hivatkozással látom el.

⁷ Saját fotó, 2012. 10. 21.

⁸ Az adott téri struktúrában az egyén megtalálja a célját, azt az utat, amelyen haladni kíván és fel tudja mérni, hogy a helyszínen mit tehet meg és mit nem.

a Széll Kálmán tér vizsgálatára – kívánok támaszkodni, értékelésben egyfajta modellalkotáshoz kívánok eljutni.

1.2 Modellek összevetése

A korábbi munka kimeneteleként létrehozott kutatási terv és kérdőív pontosítását követően 15 fős mintán tesztelem a kutatás tervezett kérdőívét. Célul tűztem ki a Kevin Lynch által megalapozott módszertan⁹ átértelmezését, a metodológia felhasználását a Széll Kálmán tér elemzésében. Lynch a város lakóinak a városról alkotott képzeiteinek mentális képét vizsgálta, egyik központi fogalma az olvashatóság volt; végzett terepmegfigyelést, és mélyinterjúkat is. Céлом Lynch elképzelésének, vizsgálati szempontjainak összehasonlítása a Catherine Dee féle elemzési eszközökkel,¹⁰ amelyek tájépítész szemmel elemzik a terek morfológiáját, térhasználati szempontokat is figyelembe véve. Empirikus vizsgálati módszereiket más szerzők kutatási eredményeivel valamint több kutató eredményeire épülő környezetpszichológiai alaptételekkel árnyalom. A helyszínen alkalmazva mind Catherine Dee, mind Kevin Lynch módszerét a közterekre, mint mikrokörnyezetekre értelmezem.

1.3 A kutatás főbb eredményei, céljai

Céлом szerint munkám a későbbiekben mind a rekonstrukciós, mind a további, újonnan készülő tervek támogatni tudja. A közterek használati kérdéseinek vizsgálata, valamint a stresszkeltő tényezők (például olyan ambiens ingerek,¹¹ mint a zaj, a szagok vagy a zsúfoltság) feltárása, az olvashatóság kérdéskörébe illeszkedő elemzése, valamint az olvashatóság kritériumainak egyre pontosabb meghatározása a körülöttük elhelyezkedő üzleti vállalkozások, a hirdetési platformok üzemeltetői számára is hasznos ismereteket adhatnak. Dolgozatom eredményei céлом szerint hosszú távon minden, emberek számára tervezett környezet kialakításakor fontos, általános szempontok lehetnek. Miért is hasznos az olvashatóság fogalmával részletesen foglalkozni és a fogalmat jól körülhatárolni? Mert ha jobban ismerjük, hogy egy környezet mitől olvasható, akkor könnyebben lehet ilyen épített tereket tervezni. Az olvasható környezetben – ahogy később látni is fogjuk – az emberek könnyebben

⁹ Lynch, Kevin (1960): *The image of the city*. Massachusetts Institute of Technology and the President and Fellows of Harvard College, Cambridge

¹⁰ Dee, Catherine (2001): *Form and fabric in landscape architecture, A visual introduction*, Spon Press, London – New York

¹¹ Nem, vagy nem könnyen tudatosuló környezeti ingerek.

eligazodnak, amely által kevesebb környezeti stressz éri őket, kognitív kapacitásuk szabadul fel, amit munkájukra, családjukra fordíthatnak. Egy másik megfontolandó szempont az olvashatóság kérdésének relevanciáját vizsgálva: ha egy környezetben az átlagember nem igazodik el jól, akkor elképzelhető, hogy idősebb embertársaink, vagy a társadalom valamilyen fogyatékossgal élő tagja¹² milyen nehezen igazodhat csak el. Mai idősödő társadalmunkban ez egy kulcsfontosságú szempont. Ha egyre több idős ember, speciális igényű polgár él a társadalomban, szükségleteiket figyelembe kell venni és olyan környezeteket kell tervezni, amelyek segítik mindennapjaikat. Jelen dolgozat ezzel a kérdéskörrel¹³ ennél részletesebben nem kíván foglalkozni, pusztán az olvashatóság mint kritérium szerepének hangsúlyozása révén tértem ki egyfajta megközelítésre.

Fontos kiemelni, hogy a környezetpszichológiai és környezeti kommunikációs nézőpontokat céloim minél inkább ismertté tenni a közterek újjáépítése kapcsán, valamint a tudományos közegben is egyre nyilvánvalóbbá tenni a tudományterület transzdiszciplináris jellegének révén is adott jelentőségét.

A Széll Kálmán tér megújításában a közösségek véleménye is szerepet játszhat, jelen tanulmány hozzájárulhat a BKK által végzett forgalomszámlálási és járműhasználati felméréshez és természetesen az átalakítási munkák kivitelezésében is segítséget nyújthat. A munkám közterekkel, a Széll Kálmán térrel foglalkozik, a környezet olvashatóságának fogalmát célozza pontosítani, ugyanakkor nem célja a várost, mint teljes kiterjedésű entitást, vagy mint urbánus környezetet vizsgálni.

¹² Nem is beszélve a gazdasági szempontból hasznossággal bíró turistákról.

¹³ Ergonómiai szemléletű megközelítésekről lásd például: HERCEGFI Károly, IZSÓ Lajos. (szerk.) (2007): *Ergonómia*. Budapest, Typotex

2. A környezeti kommunikációs megközelítés¹⁴

A környezetpszichológia az egyének és fizikai környezetük közötti interakciók tanulmányozása, melyben a környezet és az emberi viselkedés kölcsönkapcsolatának vizsgálatára összpontosít. A környezetpszichológiai megközelítés fontos összetevője, hogy az alkalmazkodás folyamatára összpontosít.¹⁵

A környezet ittelsoni fogalmát¹⁶ használom, amelyen nem csak fizikai hanem szociofizikai környezetet is értek. Az emberek explorálják a környezetük fizikai valóságát ugyanakkor az emberi interakciókra összpontosítanak, embertársaikat figyelik sokkal jelentősebben. A környezetpszichológia hazai megalapozását követően [konzulens1] a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Szociológia és Kommunikáció Tanszékén 2008-ban alapította meg a környezeti kommunikációs szakirányt, amelynek eredményeképpen a környezetpszichológia szorosan együttműködik a környezeti kommunikációval. [konzulens1] szerint nagyon könnyedén átfordítható volt a környezetpszichológia a kommunikációtudományi, szociológiai területekre. A környezeti kommunikációs megközelítés így tehát a kölcsönkapcsolatokat, interakciót hangsúlyozó szempontrendszerként jelenik meg dolgozatomban.

Az olvashatóság vizsgálatának fontosságát éppen ezért egy szociálpszichológiai fogalommal igyekszem megerősíteni, amely rámutat, miért is fontos a közterek, közparkok szempontjából az olvashatóság fogalmának definiálása, cizelláltabb körvonalazása. Az, hogy egy köztérten mennyire ismerjük fel, vagy vagyunk képesek megjegyezni a tereptárgyakat, irányokat, utakat, vagy fókuszokat, meghatározza, milyen szívesen térünk vissza, vagy milyen könnyen találunk oda, illetve, ha már ott vagyunk, milyen könnyen jutunk el úti célunkhoz. Az ismeretek hozzáférhetősége, vagyis az a könnyedség és gyorsaság, amellyel a kognitív reprezentációt felidézzük és

¹⁴ Az olvashatóság mint kritérium vizsgálatát a környezetpszichológiai, tájépítészeti munkák áttanulmányozásával kezdtem. A releváns szövegeket aszerint válogattam ki, hogy melyek foglalkoznak a téri struktúrák, alaktan vizsgálatával, és melyek hivatkoznak a mentális térképezésre, vagy az ember téri viselkedésére. A konkrét közterekre, parkokra vonatkoztható elemzési módszereket tekintettem át részletesebben.

¹⁵ Holahan, Charles J. (1982): *A környezetpszichológia természete és története*, in: Düll Andrea, Kovács Zoltán (1998): *Környezetpszichológiai szöveggyűjtemény*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 11-25.

¹⁶ „Eszert a környezet: minden érzékszervnek szimultán nyújt információt; perifériás és központi információt is magában foglal; jóval több környezeti információt jelent, mint amennyit tudatosan kezelni tud a használó; nem rendelkezik mereven rögzített térbeli határokkal; akciókon, aktív cselekvésen keresztül határozódik meg és szerzünk róla tapasztalatokat; szimbolikus jelentéssel bír; megtapasztalásának eredménye koherens és „bejósolható egész” formáját ölti.” (Ittelson (1978), idézi: Düll Andrea (2009): *A környezetpszichológia alapkérdései – Helyek, tárgyak, viselkedés*. Budapest, L'Harmattan, 48.)

felhasználjuk, erőteljes hatással van a viselkedés és egyéb jelek, tereptárgyak értelmezésére.¹⁷

2.1 Ember-környezet tranzakció

A környezetpszichológiában immár közhelynek számító tény, hogy egy fizikai környezetben megjelenő jellegzetes viselkedési megnyilvánulások az adott környezetre vonatkoztatva sajátosak és állandóak, tehát azonosíthatók, azaz jellegzetes mintázatot mutatnak például egy másik térbeli szociofizikai rendszerrel összevetve.¹⁸ És ebből a megállapításból egyenesen következik az is, írja Düll Andrea is, hogy különböző tulajdonságokkal (például extrovertált és introvertált, vagy magas és alacsony megismerési szükségletű, vagy eltérő kognitív stílusú) rendelkező egyének egy adott fizikai környezetben hasonlóbban viselkednek, mint egy ember (pl. magas megismerési szükségletű) két különböző jellegzetességekkel rendelkező helyen. A köztereken, azon túl, hogy az adaptációs modellen belül gondolkodva az emberek igyekeznek megküzdeni például a stresszel, eljutni az egyik pontból a másikba, esetleg várnak valakire, vagy szeretnének jól tájékozódva eltölteni egy kis időt, az egyéneket ambiens ingerek érik és hatással van rájuk korábbi vélekedésük a helyről, sőt érzelmeik, és az adott időpontbeli érzelmi állapotuk is.

A fizikai környezet dinamikus rendszer, a benne foglalt tárgyak és személyek kölcsönös függésben alakítják egymást: bármelyik ágensben bekövetkező változás hat a környezet összes többi szereplőjére is.¹⁹ A köztereken éppúgy jelen vannak ambiens ingerek, azaz a környezet nem vagy nehezen tudatosuló jellemzői (zaj vagy fényviszonyok, levegőszennyeződés, hőhatások), mint az épített környezet elemei. Kutatások igazolták például, hogy a közlekedési zaj fokozódásával csökken a gyalogosok ébersége, ezáltal nőhet a balesetveszély.²⁰ Témám szempontjából azonban az a fontosabb, hogy a zaj, a látvány (mint ambiens ingerek) fontos környezetalkotó elemek is, így meghatározhatják az olvashatóságot.²¹

Mivel az egyén a közvetlen-észlelés elmélet szerint a környezete teljes explorálásában részt vesz, azaz lát, hall, ízlel, tapint, szagol, aktív megszerzője az információnak, a környezetben fellelhető tárgyak változatlan, fizikai tulajdonságait,

¹⁷ Smith, Elliot R.– Mackie, Diane M. (2004): *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris, 144.

¹⁸ Düll (2009): 49.

¹⁹ Düll (2009): 50.

²⁰ Holahan, Charles J. (1982): *Küzdelem a zsúfoltsággal*, in: Düll-Kovács (1998): 107-140.

²¹ A környezeti stressz kiváltására és az olvashatóság elősegítésére egyaránt alkalmas környezeti ingerek bemutatására jelen munka nem vállalkozik. Lásd: [nevem] és mtsai (2012): 31-35.

azaz invariáns funkcionális jellegzetességeit térképezi fel, azaz tanul.²² Ha az információ nem elégséges az adekvát viselkedéshez, az egészséges, aktív észlelő a még több információhoz való hozzájutás érdekében aktív explorációkba bocsátkozik, azaz még többet gondolkodik mozgása közben, írja Dúll. „Többek között ezért szolgál az észlelésben lényeges adaptív funkciókat az aktív exploráció, a környezet felderítése: a tárgyak funkcionális tulajdonságait, az affordanciákat (affordance, megengedés – Gibson 1977; 1979) észlelve az egyén képes lesz meghatározni azt, hogy mire valók a környezet különböző alkotórészei: egy vízszintes felület például megfelel a járás, ülés vagy rápakolás számára, azaz „járható”, „ülhető”, „pakolható”.²³ Jól illusztrálja a kényszerű affordanciát a 2. számú fotó.

2. számú fotó: A Széll Kálmán tér affordanciái: a szegély kényelmetlen ülőalkalmatossággént funkcionál.²⁴

A tér, köztér, közpark minden esetben valamilyen céllal épül – írja Routledge. Megfelelő kapcsolatot épít fel a komplex park saját különböző elemei között: a *természetes elemek* (föld, víz, növényzet, kövek, stb.), a *használati területek* (parkoló, út, sétány, kosárpálya, stb.), a *főbb struktúrák* (épületek, gátak, stb.) a *jelentéktlenebb struktúrák* (ivó kutak, jelzőtáblák, padok, stb.), az *emberek és más állatok* között. Ráadásul mindegyikre hatnak a természet erői, mint a szél, a nap, az eső, stb., és míg mindegyik résznek saját „igénye” van, addig egyik rész sem „működhet” a másiktól izoláltan.²⁵

²² Dúll (2009): 76-82.

²³ Dúll (2009): 78.

²⁴ Saját fotó, 2012. 10. 21.

²⁵ ROUTLEDGE, Albert J. (1971): *Anatomy of a Park, The Essentials of Recreation Area Planning and Design*. Columbus, McGraw-Hill, 13-33.

3. A mentális térképezéstől a kognitív kollázsig²⁶

A fejezetben a fentiek alapján a tér jellegzetes használati módjaihoz kapcsolódóan azt vizsgálom meg, mi szükséges a térbeli cselekvések végrehajtásához, milyen téri elemek jelenléte támogatja a térben való eligazodást. A tér alaktani és minőségi vizsgálata többször irányul tájépítészeti részéről is a közparkok, esetleg történelmi vagy posztmodern parkok felé, de a kutatásokban a nyílt tér, vagy a közösségi terek egyaránt szerepelnek. A téri minőségben és a kognitív térképek kifejlődésében jelentős szerepet játszanak azok a téri elemek és struktúrák, melyeket előbb Kevin Lynch és követői, majd Catherine Dee azonosított és értékelt. Ezen téri jellemzők hozzájárulnak ahhoz, ahogyan a térben az ember megnyilvánul, eligazodik és viselkedik.

A térben való eligazodást, úttalálást, a lehetőségek felismerését valamint a helyek használatára vonatkozó információk felhasználását az ember számára mentális térképek megléte teszi lehetővé. *„Az emberi környezet nagyon változatos, gazdag és bizonytalan; az elérhető információk mennyisége túlárado. Ugyanakkor az ember korlátozott idővel rendelkezik, hogy döntsön és korlátozott kapacitással, hogy tároljon információkat. A kognitív térkép a struktúra, amely őrzi az információt, amivel a személy rendelkezik a környezetéről.”*²⁷

A mentális térképezés jellegzetesen interdiszciplináris terület, amely olyan különböző tudományterületekből nőtte ki magát, mint a pszichológia, antropológia, geográfia, kartográfia. A mentális vagy kognitív térképezés (Downs és Stea meghatározása szerint)²⁸ *„pszichológiai folyamatok sorozatából álló folyamat, amely megjegyzi, kódolja, raktározza, előhívja és dekódolja a mindennapi térbeli környezetre (...) vonatkozó információt.”* Más diszciplínák eltérő jelentéssel használják a kifejezéseket, és más szóalakokat is használnak, mint például: értéktérkép, koncepciótérkép vagy szemantikus térkép. Míg az értéktérkép a jelen vizsgálattól eltérő jelentéssel bír, a kognitív térkép és a mentális térkép szinte ugyanazt jelenti, szinonimákként használhatók.²⁹

²⁶ A fejezet nagy részben támaszkodik az jelen dolgozat előtanulmányaként hivatkozott szemináriumi dolgozatra. [nevem] és mtsai (2012): 26-29., 40-43.

²⁷ Kaplan, Stephen, *On Knowing the Environment*, in: Kaplan, Stephen & Rachel (1982), *Humanscape: Environments for people*, Ulrich's Book, Michigan, 55.

²⁸ Downs, Robert M. és Stea, David (1973), idézi: Letenyei László (2004-2005): *Településkutatás, A települési és térségi tervezés társadalomtudományos megalapozása*. Budapest, L'Harmattan, Ráció Kiadó, 149.

²⁹ Letenyei (2004-2005): 149-186.

3.1 Kevin Lynch és a város képe³⁰

Az amerikai városi felmérések szerint kulcsfontosságú elemei vannak a város környezeti szempontú vizsgálatának. Ezek például: az utak, szélek, kerületek, iránypontok. Ezek a fajta meghatározások segíthetnek abban, hogy az emberek a fejükben lévő észlelési térképet lerajzolják. A Tolman által kifejlesztett eljárás korábban csak arra szolgált, hogyan találják meg az emberek és állatok útvonalait közvetlen környezetükben.³¹ A kognitív térkép kifejezést ma már tágabb (mind léptékében, mind a magába foglalt információ tekintetében), lynch-i értelemben használjuk. A kognitív térképeket városrészekre, földrészekre is értelmezik, valamint a szimbolikusság, az értékelő viszonyulás, kulturális kommunikációs aspektusok is szerepet kapnak. Klasszikus művével³² Lynch élharcosa volt annak, hogy a környezeti tervezésben a környezeti kogníció kutatási adatait alkalmazzák.³³

A Széll Kálmán tér vizsgálatában elképzelésem szerint azért kiemelkedő a mentális térképezés szerepe, mert módszertana nemcsak hogy kiváló vonatkoztatási keretet ad a tér vizuális aspektusainak leírásához, még ha kisebb közegre is, mint egy város, de központi fogalma az olvashatóság, amelyre adott válaszai jó kiindulópontot adhatnak. „Kevin Lynch korunk vezető környezeti tervező gondolkodója. Produktív munkássága során elkötelezett volt a kutatás, az írás, a tanítás iránt éppúgy, mint a várostervezési tanácsadás és tervezés iránt. Gazdag hagyatéka ötleteket és az épített formákban megjelenő emberi célokról és értékekről alkotott benyomásait foglalja magában valamint rengeteg lehetőséget emberi környezetek tervezésére.”³⁴

Könyvében Lynch kifejti, hogy minden individuumnak saját, egyedi kép él a fejében a városról, és éppen emiatt egy adott köztérről is. Ahogyan az egyes emberek is különböznek aszerint, hogy a milyen a fejükben élő mentális kép, úgy a helyek is változatosak aszerint, hogy mennyire olvashatók. Az olvashatóság fogalmát Lynch úgy ragadta meg, mint ami megegyezik a legibilitással, vagyis azzal, amikor a várost és annak egyes részeit könnyen fel lehet ismerni mint környezeti elemek egyedülálló mintázatát.³⁵ Ebben a megfogalmazásban benne rejlik mindaz, ami úgy fogalmazható

³⁰ A fejezet Lynch (1960) alapján készült. Magyarul a részleteket lásd Holahan, Charles J. (1982): *A környezet megismerése: környezeti kogníció*, in: Düll-Kovács (1998): 49-79. vagy Düll (2009): 86-93.

³¹ Düll (2009): 86-93.

³² Lynch, 1960, *The image of the city*. Massachusetts Institute of Technology Press, 1960.

³³ Düll Andrea, Kovács Zoltán, (1998), *Környezetpszichológiai szöveggyűjtemény*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 73.

³⁴ Banerjee, Tridib és Southworth, Michael, *City sense and city design: Writings and Projects of Kevin Lynch*. Hong Kong, MIT Press, 1995. books.google.hu, Letöltés ideje: 2012. 01. 03.

³⁵ Düll-Kovács (1998): 73.

meg, hogy a kiugró jelleg³⁶ hangsúlyozása. Nem csak a folytonosság és a fentebb említett kollatív változók jellemzik a tér minőségét az olvashatóság szempontjából, hanem az is, hogy mennyire tér el az átlagosan észlelt téri minőségektől, körülvéző környezet többi struktúrájától. Lynch szerint a mentális kép legfontosabb tulajdonságai:

- » a tárgy azonosíthatósága: más dolgoktól való megkülönböztetés képessége, felismerhető, mint önálló entitás, identitással – egyediség, egyéniség, önmagában álló egység jellege – rendelkezik
- » a képnek tartalmaznia kell a tárgy téri és mintázati kapcsolatát a megfigyelővel és más tárgyakkal
- » a tárgynak gyakorlati, érzelmi szempontú jelentéssel kell bírnia a megfigyelő számára (legkevésbé változtatható fizikailag)
- » legyen elégséges, a gyakorlatban is helytálló
- » megengedje az individuumnak, hogy a saját környezetében cselekvéseket hajtson végre
- » nyitottnak kell lennie a változásra, a kiegészítésre, a vizsgálatra, hogy valósággá szerveződjön, kommunikatívnak kell lennie más egyénekkel szemben is (például térkép- szintén olvashatónak kell lennie, elégnek, hogy valaki hazataláljon; jelrendszeri többlet által kell biztonságosnak lennie, ez biztosítja, hogy különféle akciók legyenek végrehajthatóak a helyen, a lehető legkevesebb hibával)³⁷

Lynch a mentális térképek jellemző vonásait és így az olvashatóság mértékének vizsgálatát is a város képének tartalmi elemeiben látja megvalósíthatónak. Eszerint öt elemet különböztet meg.³⁸

3.1.1 Ösvények (paths - útvonalak)

Íránybeli minőséggel rendelkeznek, a legtöbb embernél ezek képezik a mentális kép centrális elemét. Lynch szerint fontos, hogy elkülönüljenek a körülöttük lévő városi jellemzőktől, így például burkolattal, növényzettel, vagy speciális világítással. A széles utak figyelemfelkeltők, de a keskenyek épp extrém keskenységükkel lehetnek azok. A gyakran használt utak „speciális” helyet kapnak az agyban. Míg a hosszú utcáknak

³⁶ Egy jel azon képessége, hogy figyelmet kelt kontextusában. in: Smith-Mackie (2004): 141.

³⁷ Lynch (1960): 8-9.

³⁸ Lynch (1960): 46-90.

erőteljes identitásuk van, és kitüntetett szerepe, addig a keresztutcák mérőeszközként használatosak a városi térben.

3.1.2 Szélek (*edges - peremek*)

Általában lineáris elemek, Lynch szerint folytonos formát képeznek és csak bizonyos távolságból, oldalról látszanak. Ilyenek például a partok, a vasúti átjárók, a falak. Téri minőségük, elkülönültségük meghatározza, hogy mennyire erőteljes, aktív az adott perem. Bár az utaknál kevésbé dominánsak, sok ember számára eligazodási pontot jelentenek. A peremek lehetnek útvonalak és lehetnek iránybeli minőségeik is, ebben az esetben megerősíti a határjellemzőket.

3.1.3 Körzetek (*districts*)

A körzetek olyan városrészek, amelyek jól felismerhető és azonosítható jelekkel rendelkeznek, Lynch szerint a jól *olvasható területek belső homogenitással jellemezhetők*. Ilyen homogenitást el lehet érni például: megkülönböztető keskeny utcákkal, jellegzetes épületekkel, különleges burkolatokkal, növényzettel, egyöntetű épületanyagokkal, világítástípussal. A körzetek behatárolható területek, melyek határokkal rendelkeznek, és ezzel *lehet befolyásolni az adott körzet olvashatóságát*. A határokat három típusba osztotta:

1. Az első csoport az erős, világos, pontos határ, mely könnyedén azonosítható, egyértelmű hol ér véget az egyik körzet, és hol kezdődik a másik.
2. A második típus a lágy, bizonytalan határ, melynél problémát okoz a pontos meghatározása a körzetek végének, illetve kezdetének.
3. Végül az utolsó csoportba azok a körzetek tartoznak, melyeknek nincsen határa.

3.1.4 Csomópontok (*nodes*)

A csomópontok stratégiai pontok, utak összekapcsolódása, találkozási pontok, illetve pihenést kényszerítő helyek a közlekedők számára. A városkép csupán kis részét teszik ki, de lehetnek hatalmas terek, megnyújtott egyenes szakaszok, vagy akár egész központi körzetek. Az állomások önmagukban is fontos jellegzetességgel rendelkeznek, melyek segítik a felismerést, Lynch szerint a csomópontoknak jól kell kiemelkedniük, például világítással, növényzettel, burkolatváltozással, a különleges csomópontok

mindig sikeresebbek. Az introvertált csomópontok kevés irányjelzéssel rendelkeznek, míg az extrovertáltak esetében a főbb irányok egyértelműek, a csatlakozások tiszták.

A csomópontok elkülönülnek környezetétől, általános jellegzetességeikkel és keskeny, tekervényes tereivel, irányított formával rendelkeznek, amely segít tisztázni az irányt. A teret azok is könnyen felismerik, akik még sosem jártak ott. Ez a jellemzés sok szempontból igaz a Széll Kálmán térre is, így a vizsgálatban ezt a szempontot is figyelembe veszem.

3.1.5 Iránypontok (landmark –tájékoztató pontok)

Egyszerű fizikai (külső) elemek, melyekbe nem lehet belépni, de széles skálán mozoghatnak. Irányjelzésként szolgál azoknak is, akik jól ismerik a várost, illetve azoknak is, akik kevésbé – ezek a pontok irányítják őket. A tájékoztató pontok olyan aspektusok, melyek különlegesek vagy emlékeztetnek a kontextusban. Általában fizikai tárgyakként jelentkeznek, mint épületek, üzletek, hegyek szobrok, stb. Két típusát különböztethetjük meg: az állandó iránymutatók, melyek fix hellyel rendelkeznek, nem mozgathatóak, mint például a torony, a dóm, vagy egy hegy; illetve a mozgó iránymutatók, melyek változtatják helyzetüket, ilyen a Nap vagy a csillagok. A tájékoztató pontok térbeli kiemelkedése ideális esetben lehetővé teszi, hogy jelentős távolságból is látni lehessen, és megkülönböztető vonásai bármely irányból láthatók. Csomópontnál felerősíti annak tájékoztató pont jellegét, iránypontok csoportja pedig hatékonyan erősíti egymás láthatóságát.

3.2 Fontos a kommunikáció szerepe

David Appleyard emberek különböző csoportjainak mentális térképeit tipizáló vizsgálatában azt találta, hogy a Lynch által kiemelt elemek (lásd az 1. számú ábrán) közül az ösvények és az csomópontok szekvenciálisak, míg a körzetek, a szélek és az iránypontok többé-kevésbé téri elemek.³⁹ Vizsgálatában azt találta, hogy más személyiségjelzőkkel szemben a mentális térképezés képességében a kognitív különbségek, az utazás módja, valamint az adott hellyel kapcsolatos ismerősség differenciált.

³⁹ Donald Appleyard, *Styles and Methods of Structuring a City*, in: Kaplan & Kaplan (1982): 80.

	PATH	EDGE	NODE	DISTRICT	LANDMARK
over 75% frequency					
50-75% ”					
25-50% ”					
12 ½ -25% ”					

1. számú ábra: Kevin Lynch téri elemei.⁴⁰

A kognitív térképezés lehetőséget ad arra, hogy segítségével az emberek a környezetre vonatkozóan kommunikáljanak egymással. Lynch szerint a környezet közös reprezentációja adja a szimbólumokat és kollektív emlékeket, amelyre a kommunikáció épül; szerinte a városi környezetben a kognitív térképek kommunikatív funkciója hiányos lehet, ha az nem nyújt eléggé olvasható (legible) mentális városképet.⁴¹

Downs és Stea megállapítása szerint a városi környezetről való kommunikáció nagyon gazdag szimbólumokban, amelyek értékelő jellegűek: pozitív és negatív viszonyulásokat is jeleznek a városról. Mint mondják: A szimbólumok „a hely jellemzésének rövid és gyors módját teszik lehetővé. Egy szimbólum akkor sikeres, ha az emberek azonnal felismerik azt, mint az adott hely jellemzőjét. (...) jelentése és értéke több, mint a hely azonosságának közvetlen felismerése. Úgy működik, mint egy kapaszkodó (trigger), amely segít a hely sajátos, egyediségét jellemző tulajdonságainak – mi ez, hol van és milyen idői viszonyok kapcsolódnak hozzá – felidőzésében.”⁴²

3.3 A dinamikus mentális térkép

A mentális vagy kognitív térképezés Downs és Stea meghatározása szerint „pszichológiai folyamatok sorozatából álló folyamat, amely megjegyzi, kódolja, raktározza, előhívja és dekódolja a mindennapi térbeli környezetre (...) vonatkozó

⁴⁰ Forrás: Lynch (1960): 145.

⁴¹ Holahan (1982) in Düll-Kovács (1998): 47-79.

⁴² Downs és Stea (1977), idézi: Holahan (1982) in: Düll-Kovács (1998): 58.

információt”.⁴³ A mentális térképek eszerint irányokat, utakat, kereszteződéseket és sok más elemet tartalmaznak a fejünkben és emlékeinkben, hogy megértsük a várost, amivel kapcsolatban érzéseket és értékeléseket raktározunk. Minél többet tudunk az utcákról és minél többet utazunk a városban, annál fejlettebb mentális térképünk lesz a fejünkben. Mindenkinnek saját mentális térképe van, egyfajta megjeleníthető kép, ami elvezeti a munkahelyéről haza és vissza: a városról meglévő tudásunk erős hatással van a mentális térképünkre és viselkedésünkre is. „*A mentális térkép kialakításának folyamata elengedhetetlen a túléléshez a mindennapos viselkedés tekintetében, illetve hozzátartozik ahhoz, hogy gondolkodó és kommunikáló emberekként tartjuk számon magunkat.*”⁴⁴ Az etológia és Konrad Lorenz hatása kimutatható Kevin Lynch munkáján, állítja Letenyei. Az egy évtizeddel később megjelent David Stea and Roger Downs munkája viszont Stanley Milgram Párizsról szóló tanulmányára volt hatással.⁴⁵ Roger M. Downs és David Stea azt mondják “*a kognitív térkép egy termék – az egyén térbeli környezetének (spatial environment) rendezett módon történő megjelenítése (reprezentációja). A példák között említhetjük a hazafelé vezető út vázlatos térképét; azoknak a veszélyes belvárosi helyeknek a listáját, amelyet el kell kerülnünk. (...) Ami a legfontosabb, hogy a kognitív térkép a világot egy adott időpillanatban megjelenítő keresztmetszet. A világ, ahogyan azt adott személy látni véli; nem feltétlenül kell helytállónak lennie. Sőt, a torzulás igen valószínű.*”⁴⁶ A mentális térkép egyfajta reprezentáció, ahogyan a téri környezetet leképezzük a fejben. A kognitív térkép nem feltétlenül a világ vizuális leképezése, a hangok és a szagok ugyanolyan fontos szerepet játszanak adott hely megjelenítésében, mint a vizuális ingerek.⁴⁷ Olyasvalami tehát, ami a környezetet jelképezi, ábrázolja, illetve egyszerre képmása és leegyszerűsített modellje; a kognitív térképezés arra szolgál, hogy az ember környezetéről mentális képeket és modelleket alkosson, gyakorlatilag tetszés szerint idézheti fel őket, vagy gondolkodhat róluk.⁴⁸

David Stea a nagyobb terek mentális képeinek, melyeket nem tudunk egyszerre észlelni, a következő konceptuális jellemzőket tulajdonította:⁴⁹

» a tér pontok sorozatából áll

⁴³ Letenyei (2004-2005a): 149.

⁴⁴ Downs és Stea (1977), *Térképek az elmében: Gondolatok a kognitív térképezésről*, in: Letenyei László, *Településkutatás, Szöveggyűjtemény*, Budapest, L'Harmattan, Ráció Kiadó, 2004-2005., 612.

⁴⁵ Letenyei (2004-2005a): 159.

⁴⁶ Downs és Stea (1977), in: Letenyei (2004-2005b): 598.

⁴⁷ Downs és Stea (1977), in: Letenyei (2004-2005b): 608.

⁴⁸ Downs és Stea (1977), in: Letenyei (2004-2005b): 599.

⁴⁹ Stea, David, *Environmental Perception and Cognition: Toward a „Model” for Mental Maps*, in: Kaplan & Kaplan (1982): 45-46.

- » a pontok között számos lehetséges hierarchikus elrendezettség fedezhető fel (méret, fontosság szerint, amely egyénenként eltérő)
- » a tér valahogyan határos, a határolók lehetnek szomszédos területek, épületek, egy utca, lehetnek a határelemben is határok
- » az egyes pontok kapcsolódhatnak egymáshoz
- » a határok különbözhetnek *állandóságuk, átjárhatóságuk és minőségük* szempontjából
- » a határok lehetnek *szimmetrikusak* vagy *aszimmetrikusak*

A szerző azt is kifejti, hogy a „dinamikus” térkép eltér a statikustól, abban, hogy már nem csak az egyes pontok a fontosak, hanem az egyén interakciója ezekkel – azaz hogyan képzei el magát, ahogyan mozog a pontok között.⁵⁰ Stea azokat a kérdéseket teszi fel, amelyek munkámban is érdekesek, vagyis, hogy milyen tájékozódás a legjobb, milyen típusú tervezett környezethez, és mi lehet a szerepe a fizikai környezetben zajlott korábbi interakcióknak?

Stea a távolság érzékelésével kapcsolatban azt írja, hogy a mentális képnek mindenképpen tartalmaznia kell a kezdeti irányt a kiindulópontból a cél felé.

Ez nem választható el a tájolási rendszertől, amely két fő osztályra tagolható:

1. a test vagy egocentrikus orientáció (bal-jobb, elöl-hátul)
2. objektív orientáció
 - a. univerzális
 - b. helyi tájolású koordináta

Mindez összefüggésben van azzal is, hogy mentális térképeinkben leegyszerűsítünk, például a sarkokat a 45°-hoz vagy a derékszöghöz közelítjük.⁵¹

3.4 A mentális kollázs⁵²

A térben történik minden emberi cselekvés, melyek hatékonyságához szükséges, hogy a cselekvés helyét, a teret elképzeljük, azaz mentálisan leképezzük.

Az interakciók a térben néha explicitek, ahogy például megragadjuk a dolgokat magunk körül, vagy megtaláljuk az utat valahonnan ki vagy be. Más interakciók viszont implicitek maradnak, például, akkor, amikor tudatában vagyunk annak, hol vagyunk,

⁵⁰ Stea, in: Kaplan & Kaplan (1982): 45-46.

⁵¹ Stea, in: Kaplan & Kaplan (1982): 45-46.

⁵² A fejezet Barbara Tversky (2003): *Structures of Mental Spaces: How People Think About Space, Environment and Behavior*, 35-66, letölthető: <http://eab.sagepub.com/cgi/content/abstract/35/1/66> munkájának összefoglalása.

vagy mely dolgok vesznek körül minket.⁵³ A téri mentális reprezentáción alapuló tudás többféle forrásból jöhet: a látásból, hallásból, érintésből, képzeletből és a nyelvből is.⁵⁴ Megint más téri cselekedeteket képzelünk el, amikor megpróbáljuk megbecsülni, mekkora a távolság Debrecen és Sopron között, vagy iránymutatást adunk valakinek, hogy jut el a pályaudvarról a múzeumba, esetleg megtervezünk egy sétát, vagy éppen egy élénk kalandokkal teli regényt olvasunk.

Tversky azt mondja, mindennapjainkban számtalan térrel kerülünk kapcsolatba: a test terével jóga vagy tánc közben, a test körüli térrel kosárlabdázás vagy takarítás közben, a navigáció terével útkeresés közben, vagy, amikor távolságokat becsülünk és az ábrázolási térrel, amikor térképet olvasunk vagy diagramokat értünk meg.

Tversky tehát többféle mentális téri referenciakeretet tárgyalt és vizsgált, amelyek segítik térbeli eligazodásunkat, memóriaterhelésünket, segíti az információfeldolgozást, és integrálást, többnyire sémák és némi torzítás árán.⁵⁵ Mindez az olvashatóság szempontjából azért fontos, mert a téri struktúrákban megnyilvánuló észlelési és értelmezési torzítások szerepet játszanak abban, hogyan értjük meg a körülvevő környezetet.

3.4.1 A test tere

A különböző testrészeinket a megfelelő, adekvát viselkedéshez kapcsolható cselekvés érdekében külön-külön mozgatjuk, melyek ráadásul méretben, észlelési kiemelkedésben és funkcionális jelentőségükben is különböznek – foglalja össze Tversky. A test mentális reprezentációjának alapját keresve kísérletében Tversky kimutatta, hogy az ember a kiugróságot a funkcionális jelentőség jeleként észleli és az ennek a kategóriának megfelelő (fej, kéz) testrészeket észleli gyorsabban. A test mentális reprezentációja a kiemelkedő testrészek körül szerveződnék.

3.4.2 A test körüli tér

A test körüli tér, az a tér, amely látható és elérhető az aktuális pozícióból. Tversky vizsgálatai azt mutatták, hogy a test körüli tér a három fő testtengely⁵⁶ meghosszabbításaként elképzelhető három-dimenziós referenciakeretben felfogott. A test körüli tér a Tversky által az egyik legjelentősebbnek minősített tér; a test körüli

⁵³ Tversky (2003), 35-66

⁵⁴ Lásd Ittelson környezetfogalmát, a környezetből érkező ingereket különböző modalitásokon keresztül észleljük, például: Holahan, Charles J. (1982): *Környezeti észlelés*, in: Düll-Kovács (1998): 27-46.

⁵⁵ Düll (2009): 75.

⁵⁶ Fej-láb, elől-hátul, bal-jobb.

mozzanatok távolságának és irányának megítélése nagyon pontos, az emberek könnyedén pozícionálják a tárgyakat testükhöz képest.⁵⁷ Akkor a leggyorsabb az emberi tárgyészlelés, amikor a gravitációs tengellyel összefüggő referenciakeretben, vagyis, amikor a fej-láb irányban felfogott tárgyat kell észlelnünk, ezt követi az elől-hátul tengelyen észlelt tárgy. Leglassabban pedig a bal-jobb irányban észlelendő tárgyat vesszük észre.

A test körüli térnek az Edward Hall által leírt személyes tér megóvásában is szerepe van. Köztéren, tömegközlekedési eszközön a normál esetben a társas, vagy nyilvános zónánkba engedett ismeretleneket is közel, a személyes és intim zónánkba kényszerülünk engedni.⁵⁸ A test körüli térhez kapcsolódó viszonyulásnak is van abban szerepe, hogyan éljük meg a zsúfoltságot, a környezeti ingereket és mennyire érzékelünk kényelmesnek egy köztéri bútort vagy használunk rendeltetése szerint egy köztéri eszközt, lehetőséget, ismerjük fel a rendeltetését, vagy egy adott szituáció veszélykésztet. Lawson ugyanakkor például azt találta, hogy az emberek és társas csoportok akkor érzik magukat kényelmesen, ha a környezeten belül legalább 4 méter távolságra vannak másoktól, és ignorálni tudják a jelenlétüket.⁵⁹ Összefüggésben van a test tere a territorialitás fogalmával is, amelyet Morris (1989) nyomán törzsi, családi és személyes kategóriákba sorolunk, de a közterek vizsgálata kapcsán számomra hasznosabb Altman (1975) empirikusan alátámasztott rendszere, amely szerint centrális, azaz elsődleges- és a kevésbé a személy kontrollja alatt álló, másodlagos és nyilvános territóriumot különbözteti meg.⁶⁰

3.4.3 A navigáció tere

*„A navigáció tere a statikus helyzetben érzékszervekkel közvetlenül nem befogadható tér, ahol jellemzően helyek között explorálva mozog az egyén.”*⁶¹ A test körüli térhez hasonlóan a navigáció tere is egy sematizált mentális konstrukció. A kritikus elemek a térbeli tájékozódásban az iránypontok, az ösvények, összekötők és a csomópontok. Ellentétben a test körüli térrel a tájékozódás terét általában két-dimenziósnek fogjuk fel, nem háromnak. Az emberi elme figyelemreméltó mutatványa, ahogyan a darabokból összerakja a tereket és egészlegesen fogja fel a nagy tereket,

⁵⁷ Düll (2009): 75.

⁵⁸ HALL, Edward. T. (1980): *Rejtett dimenziók*. Budapest, Gondolat

⁵⁹ GOLIČNIK, Barbara; THOMPSON, Catharine Ward (2010): *Emerging relationships between design and use of urban park spaces*, Landscape and Urban Planning, 94 (2010) 38-53.

⁶⁰ Részletesen kifejtve lásd: Düll (2009): 157-212.

⁶¹ Düll (2009): 75.

valamint, ahogyan a három-dimenziós képből két-dimenziósat alakít fejben, mintha felülről néznénk. Az emberi elme a saját mentális térképeiben, a körülvevő világról meglévő emlékei alapján a következő alapvető sematikus hibákat követi el:

- » *sokkal több kelet-nyugati és észak-déli irányra emlékszik, mint amennyi a valóságban van, ezen tengelyekhez igazítjuk a fontos helyeket (forgatás)*
- » *a fontos tereptárgyak, iránypontok egymáshoz is idomulnak, nemcsak a tengelyhez (igazítás, összehangolás)*
- » *az irányponttól mért távolságot kisebbnek ítéljük, mint az iránypontig mért távolságot (mérési feltételezés)*

Mivel a mentális képünk konstrukciója tapasztalatok emlékeit, korábban látott térképek emlékeit és szóbeli leírásokat is használ, nincs rá garancia, hogy ezek a mentális konstrukciók koherensek. Az információ multimodális természetének, és a sokrétű szisztematikus hibának köszönhetően az embereknek nincs módjuk arra, hogy integrálják az információt és feloldják az ellentmondásokat. Éppen ezért Tversky azt mondja, a nagy terek mentális reprezentációjára vonatkozóan sokkal alkalmasabb, metafora a *kognitív kollázs*, mintsem a kognitív térkép és ezért a szakirodalomnak is ezen kifejezés használatát ajánlja.

3.4.4 Az ábrázolási tér

Az ábrázolás tere egy külsődleges, ember által alkotott tér, amely növeli a megismerés képességét, tehermentesíti az elmét és segíti a kommunikációt, a következtetések levonását, a képzelőerőt, kreativitást és a felfedezést. Mivel az emberi képessége – hogy téri következtetést készítsünk – támaszkodik, ezért könnyű megérteni és használni őket; ilyenek a grafikonok, ábrák, vagy illusztrációk. Ez a gondolkodás a térbeli absztrakt dimenziókról a nyelvben is kényszerítő erejű. Azt mondjuk valaki a rakás tetején áll, vagy, hogy a gazdasági mutatók estek. Ezek a grafikus megjelenítők segítik az absztrakt információk könnyebb megértését, elképzelhetőségét.

A mentális kollázs tulajdonképpen annak eszköze, ahogyan a környezetből származó információt időben egymást követően elrendezzük. Mivel a mentális térképek nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy egy várost, egy adott konkrét területet, teret, közteret olvashatónak érezzünk fontos belátnunk, milyen elméleteket ismerünk a mentális térképezésben. Az egyes sematizáló funkciók, mint láttuk torzításokat hoznak létre, így egy adott köztér megítélése esetében is szerepet játszanak.

4. A köztér fogalma

Ma az angol lakosság 80 százaléka, világviszonylatban pedig fele él városi elrendezésű környezetben – írja Catharine Ward Thompson, elismert tájépítész, ezért kiemelten fontos olyan kérdésekkel tudományos szinten is foglalkozni, amely a városokban növeli az életminőséget, az eligazodást és olyan tervezést tesz lehetővé, amely általános szempontokat vesz figyelembe. A 21. századi városi közterek kihívásairól szóló írásában azt a tényt erősíti meg, hogy a 19. századtól kezdődően állandó feszültség van aközött, hogyan érdemes korlátozni a nem megfelelő viselkedést a közparkokban és aközött, hogyan lehet megteremteni a számos használó vágyait kielégítő sokkal változatosabb kapcsolódási lehetőségeket.⁶² A köztereken ennél hagyományosabb és egyértelműbb a használat. A köztereket tervezők elképzelése a jövőbeli térhasználatról ugyanakkor gyakran eltér a későbbi valódi köztéri cselekedetektől.⁶³ Meg kell különböztetnünk a közparkot a köztér fogalmától, hiszen, ahogyan több kutatás is bizonyítja, a közparkot az emberek bevallása szerint akkor használnák rendszeresen, ha az 3-5 gyalogútra lenne a lakásától vagy munkahelyétől,⁶⁴ a köztereket kényszerűen minden városlakó használ ki autóval, ki tömegközlekedéssel való mozgása közben. Ha úgy tekintjük: a közpark minden esetben rekreációs célú, míg a köztérhez nem tudunk egyértelmű funkciót rendelni.

Corraliza (2000) spanyol városi környezet vizsgálatából az is kiderül, hogy többen vélik inkább az utcát olyan köztérnek, amely a populáció minden tagja számára kényelmes használatú, míg a közparkok valamely csoport (idősek, gyerekek) számára tervezettek.⁶⁵ A mediterrán országokban ugyanis hagyománya van az utcai promenádnak (sétálgatásnak, korzózásnak), míg ugyanez a tevékenység Angliában vagy más északabbra elhelyezkedő országban csak a királyi vagy közparkokban valósulhat(ott) meg; éppen ezért itt annak van hagyománya, hogy a „nézni és nézve lenni” helyszíne a park, ami más kultúrákban az utcával fonódik össze.⁶⁶ Az általános „nézni és nézve lenni” jelensége ahhoz a percepcióhoz vezet, hogy a „park (köztér) egy színház és minden cselekvési területe egy-egy színpad.”⁶⁷ Megfigyelésekre támaszkodva kijelenthető, hogy bármilyen sokféle téri elem, szép elrendezés is van egy

⁶² THOMPSON, Catharine Ward (2002): *Urban open space in the 21st century*, Landscape and Urban Planning 60 (2002) 59-72.

⁶³ Goličnik, Thompson (2010): 38-53.

⁶⁴ Thompson (2002): 59-72.

⁶⁵ Thompson (2002): 59-72.

⁶⁶ Thompson (2002): 59-72.

⁶⁷ A tervezés vizuális megközelítéséhez lásd: ROUTLEDGE, Albert J. (1981): *A visual approach to Park Design*, Garland STPM Press, New York, 15-30.

parkban, a leginkább érdekes, vonzó látvány az ember számára a másik ember, sőt az emberek sokszor figyelnek embereket, amint azok másokat figyelnek.⁶⁸

„Az új térelméletek – nem függetlenül a konstruktivista megközelítésmódok érvényesülésétől – szakítanak azzal a korábbi – általában csak a „tartály” metaforával jellemzett – felfogással, miszerint a tér egy előre rögzített, objektív, statikus mérték volna, különböző kommunikációs kapcsolatok valamifajta kerete. Ehelyett a térfogalmat egy komplex társadalomelméleti kategóriaként használva, a helyeket társadalmi viszonyok termékeként ragadják meg. Számos kutatás foglalkozik azzal a kérdéskörrel, hogy a különböző társadalmi csoportok nagyon is aktívan használják a városbeli életük színtereként szolgáló fizikai-materiális tereket, jelentéseket kapcsolnak hozzá, értelmet tulajdonítanak neki, mindennapi gyakorlataik során véghezviszik a tér társadalmi konstitúcióját.”⁶⁹

A későbbiekben ismertetett és elemzett kongruencia kettős jelentésű fogalma kapcsolódik a köztér fogalmához annyiban, hogy a téren fellelhető tárgyi környezet jellemezhető a használó szükségleteivel való összeillése, egybevágósága szerint, valamint azt is mérhetjük általa, hogy az adott forma (a köztér tereptárgyainak tervezett megjelenése, alakja) mennyiben szolgálja, azaz mennyiben felel meg a tervezett funkciónak. Ez a fogalom a későbbi fejezetekben jelentőséggel bír majd az olvashatóság fogalmának körülrajzolásakor.

A társadalomban betöltött szerepe alapján a köztér alapvető emberi igényt is kielégít, mégpedig egyfajta természet iránti igényt, hozzáférést a nyitott terekhez. Ugyanakkor a közparkok, vagy közterek annak terepei is, ahol idegenek találkozhatnak bármilyenféle háttérüktől függetlenül. Itt mégis magukban lehetnek, a tömeg anonimitásában.⁷⁰ Appleton⁷¹ (1975) szerint evolúciósan azokat a tereket szeretjük, és részesítjük előnyben, ahol a látás-láttatás és a rejtőzködés (kilátás-menedékhely elmélet, *prospect-refugee theory*) egyensúlyban van: ezeken a helyeken érezzük leginkább a kontrollt, tudjuk belátni a környezetet, előre észlelhetjük a leselkedő veszélyhelyzetet, ugyanakkor saját magunkat elrejtve tudatjuk mások és a veszély elől.⁷² A 2. számú ábrán Catherine Dee köztér rajzán jól látható a lehetőség, olyan helyen leülni, ahonnan jó kilátni, de nem látszani.

⁶⁸ Routledge (1981): 15-30

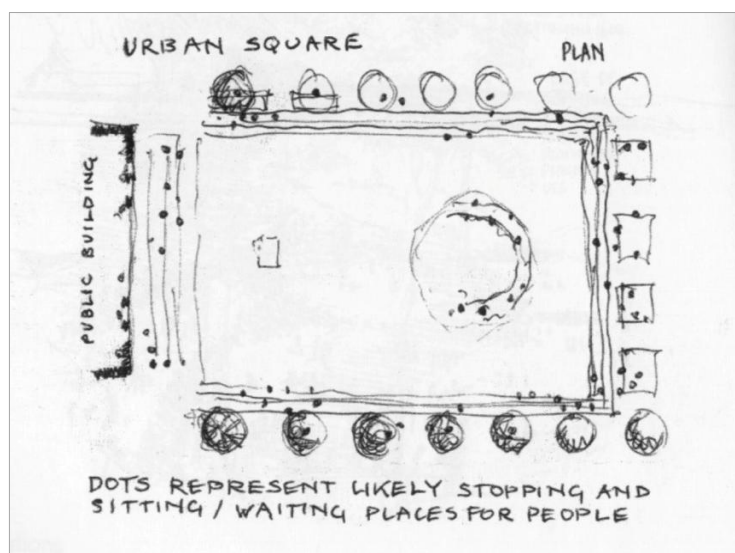
⁶⁹ Szijártó Zsolt (2011)

⁷⁰ Thompson (2002): 59-72.

⁷¹ Idézi: Hartig, Terry és Evans, Gary W., (1993): *A természetélmény pszichológiai alapjai*, in: Düll-Kovács (1998): 233-254.

⁷² Düll (2009): 141.

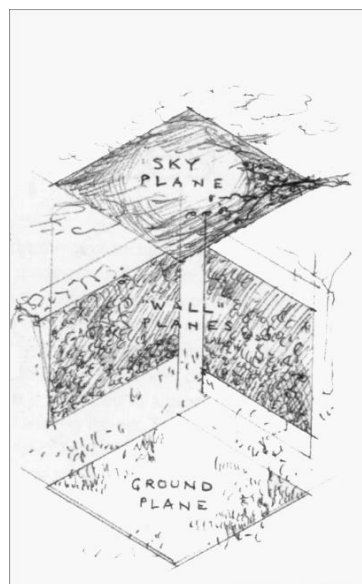
A mai felfogásban az új terek, közterek fogalmába ma „az élhetőbb város” címszó alatt többet értünk bele, mint évekkel vagy évtizedekkel ezelőtt. A fogalom meghatározásába a több zöldfelület jelenléte, a megújított szimbolikus tartalmakat is magában hordozó elrendezés, olvashatóbb, kényelmesebb, a használók számára több affordanciát⁷³ tartalmazó helyek kialakításának igénye tartozik.

2. számú ábra: C. Dee rajza: „Ground, „wall” and „sky” planes⁷⁴

A tér fogalmáról lásd a 2. számú látványos ábrát. Cathrine Dee megfogalmazásában a tér, amelyet tervezési szempontból a „föld, a fal, vagy vertikális határoló és az ég határol körbe”:

- » egy körülzárt terület, amelyet emberek határoznak meg, emberi tevékenység céljából
- » tájépítészek médiuma és koncepciója
- » szabadtéri tevékenységek helyszíne
- » egy zárvány
- » a forma és a tömeg ellentéte.⁷⁵

3. számú ábra: C. Dee rajza: „Ground, „wall” and „sky” planes⁷⁶

⁷³ Megengedés: a fogalmat Gibson használta elsőként 1977-ben, lásd: Düll (2009): 76-82.

⁷⁴ Forrás: Dee (2001): 118.

⁷⁵ Dee (2001): 33.

⁷⁶ Forrás: Dee (2001): 34.

A közterek a városok kulturális, társas és kereskedelmi életében fontos szerepet játszanak; különböző változatos és rugalmas tevékenységekre tervezettek, vagy arra módosítottak. Hatalmas hatása van az adott köztér sikerességére, népszerűségére annak, hogy a körülvevő épületeknek mi a funkciója és design-ja. Gyakran használt vagy szimbolikus épületek étkezési és ivási lehetőséggel a jól használt tér sarokkövei. A tájépítész az épületek mellett bevonhat új formákat és identitásokat is a városi térbe.⁷⁷

5. A Széll Kálmán tér és a szimbolikus jelentésrétegek

„Buda középső részének kapuja, több funkciós központja: tömegközlekedési csomópont, főútvonalak futnak itt egymásba, találkozóhely, emberpiac, "KGST"-piac centruma, nevezetes presszók helyezkednek el a környéken és több elhíresült anekdota helyszíne.”⁷⁸ A Széll Kálmán tér csomópont jellegét jól illusztrálja az esti fényekben pompázó fotó, mely a tér jellegzetes bisztrójából fényképezve készült (lásd a 3. számú fotót).

3. számú fotó: A Moszkva bisztró ma is idézi a 60 évig meglévő nevét, a terasról kedvező az esti kitérítés a térre.⁷⁹

Budapest közlekedési csomópontjainak és főbb útvonalhálózatainak felsorolásakor az Örs vezér tér, a Bosnyák tér, a BAH csomópont, a Móricz Zsigmond körtér között – főként amiatt, mert a főváros közlekedési útvonalhálózatában a körüli villamosok, a metróhálózat játszanak központi szerepet – a Széll Kálmán tér is

⁷⁷ Dee (2001): 70.

⁷⁸ Farkas Zsolt, Nagy Endre, *Moszkva tér*, in: Farkas Zsolt, Nagy Endre, (1997.), *Moszkva tér – helytörténeti kiadvány*, Eklektika folyóirat, 1997. szeptember, <http://www.c3.hu/~eklektik/moszkvater/farkas-nagy.html#nev>, letöltés dátuma: 2012. 10. 21.

⁷⁹ Forrás: <http://pozitivnap.hu/belfold/orokre-megvaltozik-az-egykor-patinas-ter>, letöltés dátuma: 2012.11.03.

kötelezően szerepel a sorban.⁸⁰ „A tér több nem hivatalos néven is ismert. A 60-as, 70-es években Kalefnak hívták az itt találkozó fiatalok. A Moszkva térnek ezt a belső kürtét, ahol a villamosok fordulnak Kalefnak hívják, más források a tér egészére vonatkoztatják ezen elnevezést. A budai jassznyelv Mólónak (7.) hívja a budapesti emberpiac központját. Az elnevezés konnotációja igen kifejező: horgászat a munkások között a munkaadóknak, halászat a melósoknak, aki várja, hogy kifogják és elvigyék dolgozni. A 80-as évek-beli újabb generációk Moszkvás megjelöléssel jelölték a teret. Egyes értelmezői közösségek, enyhe iróniával talán, Krasznaja plószagynak hívják. A tér neves énekesek és zenekarok dalaiban is szerepel: Jákó Vera, Hobo, Neurotic, Kampec Dolores.”⁸¹

A Széll Kálmán tér 2011 februárjában 60 év után kapta vissza nevét, melyet 1929-ig a teret használók csak „gödörnek” hívtak: a tér neveinek változásáról lásd az 1. számú táblázatot. A névváltozás ma sokak számára semmit nem jelent. Ugyanúgy Moszkva térnek hívja a teret magában és hangosan is, mit eddig, még mindig, több mint egy évvel a visszakeresztelést követően.⁸² Ráday Mihály így ír Moszkva tér című munkájában: A tömeges utcaátkeresztelések korszakában, a rendszerváltás körül több javaslat érkezett a Főváros testületeihez a Moszkva tér nevének megváltoztatására. A 7706 budapesti közterület egyikének a neve Moszkva tér. A 18 más országbeli fővárosról elnevezett utca, vagy tér egyike Budapesten.⁸³

Időszak	Név
1929-ig	<i>névtelen</i>
1929–1951	Széll Kálmán tér
1951–2011	Moszkva tér
2011-től	Széll Kálmán tér

1. számú táblázat: A Széll Kálmán tér elnevezései⁸⁴

A névváltozás érintette a számos busz és villamos és megállóik feliratozásait, menetrendjét, a közterületek tábláit, valamint a lakosok okmányait is. A korábban átmenetnek szánt felirat leragasztást mára a lecserélt táblák képe váltotta fel.

⁸⁰ Szatmári Zoltán és Váncsa Ildikó, *A Moszkva tér története és felújítása*, TDK dolgozat, é.n., 3-5.

⁸¹ Farkas-Nagy (1997)

⁸² De már például az új név kapcsán a weboldal domainek eladásából jelentős összegekre szert tevő vállalkozás a www.szellkalmanger.hu oldalt éppen árulja. Ha csak a történelmi hagyományból indulunk ki, húsz évig is várhat, mire a köznyelvben a Várnegyed, a fasor és körút által határolt teret a köznyelvben újra Kalefnak, vagy Széll Kálmán térnek hívják.

⁸³ Ráday Mihály, *Moszkva tér*, in: Farkas-Nagy (1997)

⁸⁴ Forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/Széll_Kálmán_tér, letöltés dátuma: 2012. 10. 31.

A Széll Kálmán térről a korábbiakban⁸⁵ vizsgálati személyeink többsége egyértelműen úgy nyilatkozott, hogy viselkedési szokásaik a tér teljes rekonstrukciójával megváltozhatnak, például több időt töltenének ott, és jobban éreznék magukat. Ugyanakkor a térhez kapcsolható konnotatív⁸⁶ jelentéstartalmak árnyalják ezt a képet: sokan amellett, hogy kiemelik a tér közlekedési csomópont jellegét, a nosztalgia és a tér poszt szocialista képe miatt is kötődnek a térhez.

A hely *denotatív-kognitív* jelentésén (szótári jelentés: mennyire megismerhető, hogyan lehet tájékozódni, mennyire *legibilis*) túl Lang (1987, 1992)⁸⁷ háromszintű jelentésrendszert dolgozott ki. Részletes „környezeti szemiológiája” arra épül, hogy a környezeti szimbólumok kognitív folyamatok révén jönnek létre, mint amilyen a megértés, a kategorizáció és a nyelvi megfogalmazás. A környezeti jelentése szerint a *denotatív* (rendeltetés szerű használat) értelmezésen túl lehet:

1. *szintaktikus* (a környezeti elemek kontextuális viszonyait jelenti)
2. *szemantikus* (a környezeti elemekkel kapcsolatos normák, szabályok: egy köztéren például a padok elhelyezése lehet *szociopetális* vagy *szociofugális*⁸⁸ elrendezésű)
3. *pragmatikus* (a környezetet a használóhoz kapcsolja, azaz megadja a térhez való viszonyulást)

A jelentésformák szervesen összekapcsolódnak a hellyel és annak jelentéseivel, ami ezáltal mindenképpen befolyásolhatja az emberek, használók tudását, érzelmeit valamint a helyen való viselkedésüket is.⁸⁹ A Széll Kálmán téren nem csak régen ott hagyott és karban nem tartott téri elemeket találunk.

Vidám színeivel a felüljáró korlátját plusz jelentéssel (amelyet értelmezhetünk szemantikus és a rajzon látható üzenet alapján *pragmatikus konnotatív* jelentésnek is) ruházták fel a „*festmények*” alkotói. (Lásd a 4. számú fotót)

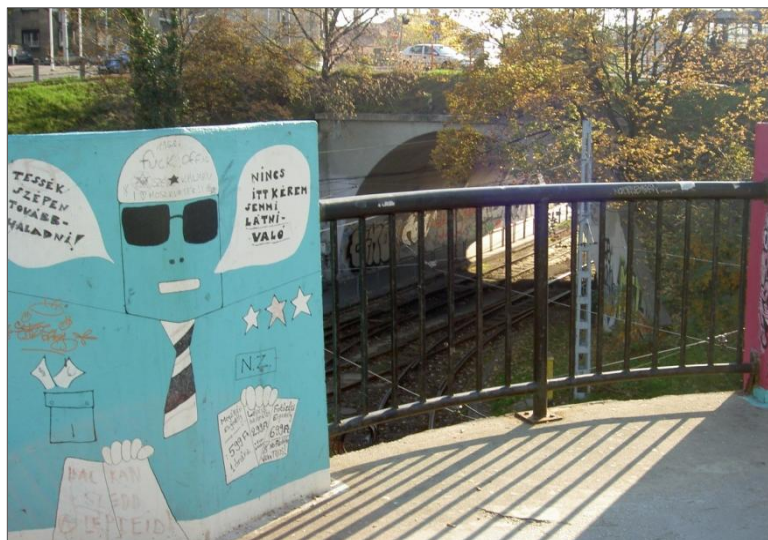
⁸⁵ Lásd: [nevem] és mtsai (2012): osz.

⁸⁶ A denotatív (az adott lexikai egység szó szerinti, objektív jelentése) jelentéshez kapcsolódnak érzelmek, személyes, egyedi asszociációk. Minden teret, tárgyat megítélünk érzelmi dimenziók mentén: szép-csúnya, veszélyes-veszélytelen. A denotáció egy szimbólum objektív meghatározása, míg a konnotáció egy szimbólum szubjektív, emocionális definiálása. A denotatív jelentés általános és univerzális, a konnotatív pedig személyes. in: Róka Jolán, *Kommunikációtan, Fejezetek a kommunikáció elméletéből és gyakorlatából*, Századvég Kiadó, Budapest, 2002., 34., a környezeti kommunikációs értelmezéshez Crozier, in: Düll (2009): 110.

⁸⁷ Idézi Düll (2009): 109.

⁸⁸ A szociopetális és szociofugális kifejezéseket Humphrey Osmond használta először 1957-ben végzet kórház vizsgálat, ahol azt találta, hogy a társas interakciókat támogató terek (szociopetális) segítik a gyógyulást, míg az azt gátlók (szociofugális) lassítják a felépülést, rekreációt. (részletesen lásd: Düll (2009): 15-100.)

⁸⁹ Düll (2009):110.

4. számú fotó: A Széll Kálmán tér alagútja a felüljáró korlátjától⁹⁰

5.1 A városszövet, avagy a történelmi emlékezet hogyan hat a térhasználatra⁹¹

Emilia Palonen munkájában Budapest posztkommunista városszövetének vizsgálata során több megállapítása között azt emeli ki, hogy a városszövet egyrészt kifejezésre jut a közösségek, azaz az „emberek” és a „tér” entitásain keresztül, valamint a széttagoltság és az egységesség közötti előrehaladásban.⁹² A széttagoltságot jól jellemzi a Széll Kálmán tér – Moszkva tér vita is: általában ellentmond egymásnak két vagy több tábor, abban a kérdésben, hogy kire kellene, és kire nem kellene emlékezni a város különböző közterein, szoborral, emléktáblával, esetleg magával az elnevezéssel.

5.1.1 Mi a városszövet?

A „városszövet” tájékoztat a hatalom birtokosairól, az általuk folytatott diskurzusról, tulajdonképpen a kor uralkodó elitjének termékeként, megnyilvánulásaként, kommunikációjaként fogható fel.⁹³ Az aktuálisan uralkodó politikai elit ízlését, választásait megmutató városszövet meglátásom szerint nem csak a Palonen által ide sorolt utcanevekre, szobrokra és emlékművekre vonatkozik, hanem magára a köztér megjelenésére is. Hogyan értelmezem ezt? A köztér vizualitása, megélhetősége függ annak karbantartottságától, a növényzet mértékétől, Cathy Dee leírásában a tér morfológiája tulajdonképpen emberi közbeavatkozások függvénye. A

⁹⁰ Saját fotó, 2012. 10. 20.

⁹¹ Ez a fejezet nagyban támaszkodik Emilia Palonen (2009), *Közösségek kialakítása: Budapest posztkommunista városszövege*, Café Babel, 59. szám, 69.-77. tanulmányára, azt összefoglalva mutat rá arra, hogyan adható jelentés egy térnek.

⁹² Palonen (2009): 69.

⁹³ Maoz Azaryahu fogalommeghatározására hivatkozik Palonen (2009): 69.

politikai rendszer tehát abban is meghatározó szerepet játszik, hogy egy teret felújítanak vagy sem, hogyan és mikor. Bevonják-e a helyi közösségeket a tervezésbe,⁹⁴ vagy megbíznak egy – a helyi politikus szája íze szerint, és kedvenc szimbólumaival operáló – tervezőt, akinek tervei alapján készül el az adott köztér.

Palonen munkájából mindenesetre kiderül: a városszövetnek tulajdonított jelentőség a hétköznapi értelmezésénél mindenképpen nagyobb. Stanford Levinson szerint a városszövet olyan helyeken is az idők változásának jelképe, ahol politikai zűrzavar nem fedezhető fel, azaz a konszenzusos szimbólumok jelenléte is üzen a térhasználónak. John Gilliest idézve Palonen azt állítja, hogy a városszövet arra is lehetőséget ad, hogy valaki a fennálló rendszerrel szemben határozza meg magát: a vitathatóságra és újbóli kifejezésre való nyitottság a városszövet demokratikus eszköze. A városszövet kollektívákat és emlékeket is létrehoz. A városszövet módot ad az ábrázolások, és így a „kulturális azonosságtudat” tartalmának és létezésének irányítására is.⁹⁵ A városszövetnek identitásformáló jelképek készleteként való felfogásához Palonen szerint a legközelebb az áll, amit Priscilla Parkhurst Ferguson az utcanevekről szóló írásában fejez ki: *„(...) az utcanevek jelentéssel ruházzák fel a városi tereket. Nem csupán jelek a város számára, hanem az utcanevek igen is a városnak a jelei. Mivel az elnevezéssel a birtoklás egy alapvető gesztusa valósul meg, az utcák elnevezése még egy lehetőséget biztosít a város megerősítésére vagy támadására, irányítására. Az eszköz célú funkción túl ugyanis, ami a helyek beazonosítása, az utcanevek a társadalmi érintkezésre is alkalmassá teszik a teret és a kulturális azonosságtudatot ünneplik; állandósítják a hagyományt még akkor is, amikor változást jeleznek.”*⁹⁶ A városszövet:

- » nem egyszerűen a hatalom birtokosainak ideológiáját hordozza
- » nem is csak bizonyos politikai diskurzusokat tükröz,
- » maga is aktívan létrehoz „ábrázolásokat”
- » diskurzusok kialakítására törekszik
- » egyfajta világnézetet formál
- » nem csupán „a kor értékeinek” vagy „a társadalomnak” a tükre.

A városszövet a hősök afféle nemzeti kánonját képviseli vagy hozza létre – főként a nemzeti fővárosokban. Kihagyások és belefoglalások sorozata, végtelen számú

⁹⁴ Nagyon jó példákat a közösség bevonására lásd Foltányi Zsuzsa (2011.) (szerk.), *Hogyan varázsoljunk újjá egy közteret?*, Budapest, Ökotárs Alapítvány

⁹⁵ Palonen (2009): 70.

⁹⁶ Ferguson, Priscilla Parkhurst (1988), *„Reading City Streets”*, in: Palonen (2009): 69.

politikai, történelmi és kulturális alak és szókészlet, mindazok, akikről érdemes megemlékezni. A városszövet létrehozza az azonosulás „csomópontjait” és egyidejűleg hozza létre „az embereket”, a kollektívát vagy közösséget és a teret, amelyek egymással összefüggő fogalmak. Nem csak arról van szó, hogy a névadási folyamattal foglalatosskódó emberek birtokolhatják a helyet és múltat, meghatározzák a kánont, hanem a folyamat kapcsolatot teremt azok között az emberek között is, akik használják a neveket és a helyet. Gyakran a szobrok és utcanevek eredeti jelentése kiürülhet, miközben új jelentőséget vesznek magukra, és a régi jelentésüket nem kapják vissza. A városszövet jelképeként 1952-ben emléket állítottak a Széll Kálmán téren: az akkori névről mozaiktablát helyeztek el (lásd az 5. számú fotót). Röviden tehát újra: a városszövet egyaránt lehetőséget kínál a közösségépítésre és a széttagolódásra.⁹⁷

5. számú fotó: A mozaik 1952-től díszíti a Moszkva tér 3. számú ház homlokzatát (Fotó: Barakonyi Szabolcs)⁹⁸

5.1.2 A változó kánonok Budapesten⁹⁹

Utcanevek változása a 19. század eleje –nemzeti érzés kialakulása és magyarítás (németről)– óta jellemző. A folyamat erősödött a főváros növekedésével, további magyarosodásával, és a Habsburgoktól való 1867-es függetlenedéssel. Ezzel párhuzamosan magyar hősök kerültek be a városszövetbe, kialakult a nemzeti kánon. Az I. világháború óta a változtatások a baloldaltól vagy a jobboldaltól indultak ki, az utcanevek és szobrok nem ideológiától mentesnek. Budapesten, az 1980-as években lassan elkezdődött a köztéri szobrokról folyó vita. Néhány utcanév megváltoztatásával

⁹⁷ Palonen (2009): 70.

⁹⁸ Forrás: http://index.hu/belfold/budapest/2011/02/22/szell_kalman_ter_vegallomas, letöltés dátuma: 2012. 10. 21.

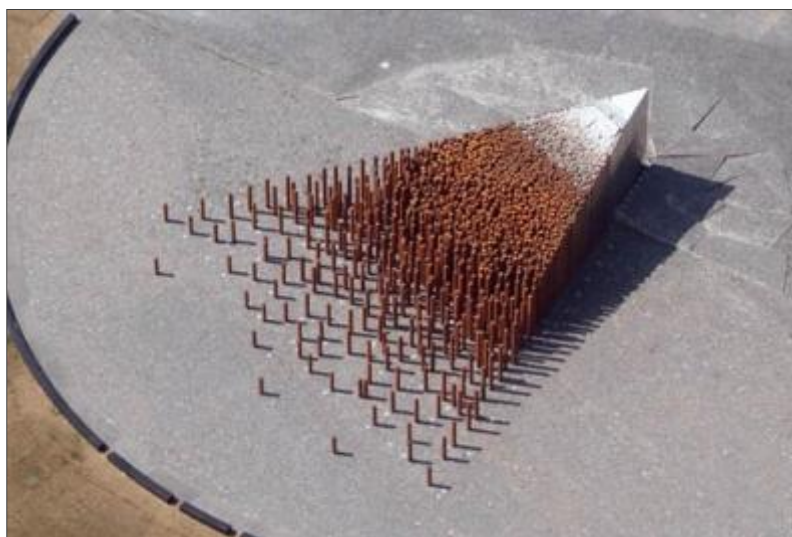
⁹⁹ A fejezet a tanulmány kivonata: Palonen (2009): 71-77.

és szobor felállításával jelezve egyfelől egy új korszakot, másfelől az akkori rendszer iránti elköteleződést. A közösségek kialakítását a rendszerváltás körüli időkben a városszövevről való gondolkodás megindulása erősítette. A posztkommunista Magyarországon a politizálás fontos eszközei: a megemlékezések és a közszimbólumok újra meghatározása. Ez jelentette a „régiből” az „újba” való átmenetet. (Az új volt a „mi”, és a régi volt az „ők”.) Három különböző pozíciót lehetett elfoglalni a szobrokról/utcanevekről folytatott vitában: voltak olyanok, akik

- » az összetől való megszabadulás favorizálták
- » nem kívántak velük foglalkozni
- » valami múzeumféleségben kívánták megőrizni a szobrokat.

Az 1990-es évek eleje és közepe a próbálkozások időszaka, ami egy új posztkommunista nemzeti kánon megteremtésére irányult. A városszövettel kapcsolatos témát már előtérbe helyezték az 1989-et megelőző időszakban is. Végül az 1990-es évek elején a 19. század végét minősítették aranykorra. Ez volt ugyanis a magyar történelem legsemlegesebb időszaka, melyhez vissza lehetett nyúlni, egyúttal olyan kor, amely a nemzeti érzéseket táplálta, illetve az Európához való visszatérésre szólított fel.

Az új városszövet legfontosabb elemei azonban az 1956-ról való megemlékezések voltak, amelyek egyúttal a városszövet közösségépítésben betöltött szerepét is szemléltetik. Például és elsősorban a Felvonulási téren állított emlékmű ilyen, a hely azóta az 56-osok tere (lásd a 6. számú fotót).

6. számú fotó: Az 56-osok tere¹⁰⁰

¹⁰⁰ Forrás: <http://megeltvaros.komm.bme.hu/page/8/>, letöltés dátuma: 2012. 10. 21.

5.2 A Széll Kálmán tér rövid története

Bächer Iván a Kalef című munkájában azt írja, hogy a középkorban Logod falu kapuja nyílt erre. „A török kiűzése után a nyomaiban ma is megfigyelhető, Csízhalom nevezetű domb megbontásával agyagbánya és téглаégető létesült a mai hot-dogos helyén.”¹⁰¹ Lassan egyre több ember látogatott a térre, főleg sportolás céljából, ugyanis a helyen a gödrökben összegyűlt víz télen megfagyott, amin kiválóan lehetett korcsolyázni. Az 1800-as évek végén feltöltötték ezeket, és a Budapesti-Budai Torna Egyesület sportpályája – ez is funkcionált korcsolyapályaként – foglalta el a tér nagy részét. A tízes években fából ácsolt szép, tornyos klubházat később korszerű kőépület váltotta föl - nagyjából a mai könyves-újságos együttes helyén. A tér Fény utca és Széna tér felé eső részén piac működött, amely 1929-ben vette föl Széll Kálmán¹⁰² nevét, ebből lett aztán a flaszterfolklórban „Kalef” (vagy Széllkalef).¹⁰³ Az 1920-as évekből származó képeslap szemlélteti a tér emberi léptékét (lásd a 7. számú fotót).

7. számú fotó: A Moszkva tér az 1920-as években¹⁰⁴

A teret a második világháború előtt rendezték át. Ennek a tömegközlekedés egyre nagyobb ütemű fejlődése volt a fő oka: egyre több villamos futott be a térre, így kezdett kialakulni a tér közlekedési csomópont jellege, ahogyan az már a 6. számú fotón, 1920-ból és a 7. számú fotón, 1960-ból is látszik.

¹⁰¹ Bächer Iván, *Kalef*, in: Farkas-Nagy (1997.)

¹⁰² Széll Kálmán (Gasztony 1843. június 8. - Rátót, 1915. augusztus 16.) Szolgabíró, mintagazdaként jeleskedett. Később nagy politikai karriert futott be. 1857. és 1878. között pénzügyminiszter 1899. február 26. és 1903. június 27. között miniszterelnök és belügyminiszter, politikai helyzet stabilizálására törekedett és a Széll formula alapján rendezte a gazdasági kiegyezést 1902-es év folyamán. 1905 és 1910 között az Alkotmánypárt elnöke volt. forrás: Farkas-Nagy (1997)

¹⁰³ A teret egészen addig „Gödör” néven ismerték.

¹⁰⁴ Forrás: <http://hg.hu/cikk/epiteszet/11510-moszkva-teri-fantaziak>, letöltés dátuma: 2012. 10. 21.

A Széll Kálmán téren nem csak bisztró van, amely a Moszkva tér nevet viseli, hanem film is, amely a tér adta hangulatról kevésbé, de a rendszerváltás körüli életérzésről inkább szól. És ez, ha a térrel összekapcsolódik, akkor jobban megértjük, miért a nosztalgia a térhasználókban. A kutatás empirikus részében erre is kerestem a választ: a fókuszcsoporthoz vizsgálat keretében ennek az életérzésnek a hatásaira, egyáltalán jelenlétének igazolására összpontosítottam. Kerestem azokat a kommunikációs eszközöket, amelyekkel megragadható a posztszocialista térélmény iránti vonzalom forrása. Kérdőívemben már ezt pontosítva arra is kíváncsi voltam, hogyan kapcsolódik a nosztalgikus hozzáállás, a pozitív érzelmek és attitűd az olvashatóság fogalmához. Látni fogjuk, hogy a jelen munka kimeneteként jó kiindulópontot szándékom adni a téma vizsgálatához is.

A második világháború után építik újjá a Postapalotát, és ekkorra már a századfordulón még csak a tér északi részén közlekedő villamosok (a déli részén sportpályák működtek) is átszelték a teret.¹⁰⁵ Az 1960-as évek Moszkva terének látképén már a széttagoltabb tér látszik (lásd a 8. számú fotót):

8. számú fotó: A Moszkva tér az 1960-as években¹⁰⁶

A 70-es évek elején érkezett el a tér történetének egyik fordulópontja: 1972-ben megnyílt a metró itt közlekedő szakasza. Az itt elhelyezkedő villamos végállomásokhoz és buszjáratok megállóíhoz még egy, városi viszonylatban fontos vonal csatlakozott, ezzel is erősítve a tér átmenő forgalmát. A metró megépítése miatt néhány villamos vonalon eleinte ritkított menetrenddel közlekedtek a járatok, majd meg is szűntek.

¹⁰⁵ A Krisztina körutat és a Margit körutat összekötő sínpálya 1912-ben készült el.

¹⁰⁶ Forrás: http://index.hu/belfold/budapest/2011/02/22/szell_kalman_ter_vegallomas/, letöltés dátuma: 2012. 10. 21.

A tér közepén álló sokak szerint otrombának, mások szerint jellegzetesnek nevezett, ma csak „legyezőként” elhíresült metróépület, a felhúzáskor semmilyen építési engedéllyel nem rendelkeztek. A metrófeljáró épülete a mai napig ott áll, eltakarhatatlan vonásaival határozza meg a tér –felmérések szerint sem kellemes– összképét.¹⁰⁷ Az 1970-es évek közepén már meglévő legyező épület jól látszik a villamos-tenger háttérében (lásd a 9. számú fotót).

A legutolsó átalakítás a tér villamos forgalmának életében a kilencvenes évek elején történt. Idáig a szép hosszú szerelvényekkel közlekedő 4-es és a 6-os körbejárta a teret, de ekkor végleg megszüntették a „nagy” hurokvágányt. Nem volt rá szükség, hiszen a már korszerű, kétirányú szerelvények közlekedtek.

9. számú fotó: A Moszkva tér 1976-körül¹⁰⁸

Az 56-os pedig sokak szerint feleslegesen kapott egy kisebb hurkot, amit épp az elmúlt évben szüntettek meg azáltal, hogy immár az 56-os villamos helyett a 61-es közlekedik egészen a Móricz Zsigmond körtérről.

A téren több tízezren megfordulnak naponta, használják annak hibáival és előnyeivel együtt, eligazodnak, továbbutaznak, találkoznak. A turisták és kirándulók számára a tér átszállójellege szintén megmaradt. Hiszen innen indul a hűvösvölgyi vonal, ami elvisz a fogaskerekűhöz, illetve a Várbusz is, ami a legkézenfekvőbb feljutási lehetőség a Várba.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Szatmári-Váncsa (é.n.): 5-9.

¹⁰⁸ Forrás: <http://www.fortepan.hu/>, letöltés dátuma: 2012. 10. 21.

¹⁰⁹ Szatmári-Váncsa (é.n.): 5-9.

5.2.1 A tér rekonstrukciós tervéről

A jelen munkát előhívó híresztelések nem első alkalommal élesztik fel sokakban a reményt, hogy tér lepusztult jellegzetessége hamarosan megváltozik: az elmúlt évtizedben többször lehetett azt gondolni, a főváros, az érintett kerületek áldoznak a tér megújítására. Dolgozatomban nem célom a rekonstrukciós tervek értékelése, csupán említés szintjén jelzem, hogy az olvashatóság kérdésköréhez kapcsolódóan kiváló lehetőség nyílhat arra, hogy Budapest egyik kulcsfontosságú közterének, csomópontjának javuljon nem csak megítélése, használati értéke, esztétikai minősége, hanem olvashatósága is. A tér jelenlegi állapota megfigyelhető a felüljáróról készített nappali és alkonyatkori képen (lásd a 10. és 11. számú fotókat).

„A BKK elképzelései szerint az első ütemben elbontják a nem használt vágányokat, a tér peremére tolják a megmaradó megállókat, síneket és buszsávokat, a buszokat elterelik a Csaba utca, a Várfoke utca és Krisztina körút közé eső szakaszáról, a tér egésze új burkolatot kap, és akadálymentessé válik. Megújulnak a tömegközlekedési megállók, valamint lift és mozgólépcső épül a rézsű oldalában. A metrókijárat legyezőépületét megtisztítják a toldalékoktól, a gyalogosforgalmat akadályozó építményeket elbontják. A tér így Budapest új minőségi találkahelyévé alakulhat.”¹¹⁰ A tér jelenlegi képét délutáni és alkonyati megvilágításban lásd a 10. számú és a 11. számú fotókon.

10. számú fotó: A Széll Kálmán tér délután¹¹¹

¹¹⁰ http://nol.hu/belfold/20120630-csuszasban_a_szell_kalman_ter_atepitese, letöltés dátuma: 2012. 10.12.

¹¹¹ Saját fotó 2012. 10. 20.

11. számú fotó: A Széll Kálmán tér alkonyatkor¹¹²

A BKK 2012 őszén végezte el forgalomszámlálását és utazási szokásokat felmérő kérdőíves vizsgálatát, hogy ezzel is elősegítse a megújuló tér tervezését.¹¹³ Jelen munka hozzájárulhatna az ott kapott eredményekhez és viszont.

A tér rekonstrukciós terveit az elővizsgálatban néhány fotó segítségével, és az elérhető dokumentáció megmutatásával ismertettük a fókuszcsoport résztvevőivel, majd ezekről beszélgetést kezdeményeztünk. A diszkusszió eredménye érdemben tartomelemzés módszerével kinyerve az elővizsgálatot tartalmazó dolgozatban, maga a fókuszcsoportos beszélgetés szövegszerű leírata jelen munka mellékletében is megtalálható. Fontos eredményekre tehetünk szert az elővizsgálatban, ugyanis a narratív elemzésben felhasznált reprezentációk (a résztvevők képi és narratív valósága a Széll Kálmán térről) rendelkeznek referenciával és idői struktúrával.¹¹⁴

A tervezett felújításról lásd a 12. számú fotókat. Jelen kutatási anyag eredményei az olvashatóságról, a tér minőségeinek összefüggésrendszeréről előzetes áttekintést ad, valamint előrevetíti a komplex környezeti kommunikációs vizsgálatok sokszínű lehetőségeit.

¹¹² Bódis Krisztián fotója, forrás: <http://www.szeretlekmagyarorszag.hu/a-szell-kalman-ter-felulrol/>, letöltés dátuma: 2012. 11. 03.

¹¹³ <http://totalbudapest.hu/forgalomszamlalas-a-szell-kalman-teren/>, letöltés dátuma: 2012. 10. 13.

¹¹⁴ A narratívumokról lásd: LÁSZLÓ János, *A történetek tudománya, Bevezetés a narratív pszichológiába*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2005., 99.

12. számú fotók: A megújult Széll Kálmán tér terve¹¹⁵

¹¹⁵ Források: <http://ingatlanmagazin.com/galeria/?pID=109078&gID=686&page=2>, letöltés dátuma: 2012. 11. 03.
<http://hg.hu/tag/szell-kalman-ter-atalakitasa-tervpalyazat>

6. A közösségi terek – közterek – környezeti attitűdök

„A környezeti jelentés egyik lehetséges értelmezése, hogy a földrajzi értelemben vett teret (space) az emberek helyként (place) tapasztalják meg, vagyis pszichológiailag érzelmi, kognitív és viselkedéses jelentéssel ruházzák fel.”¹¹⁶

A környezeti attitűdök¹¹⁷ megértéséhez látnunk érdemes, hogy mennyi és milyen minőségű döntéseinkben vesznek részt. A környezetről alkotott véleményünk nagymértékben függ ismereteinktől, az pedig az elmúlt évtizedekben már többnyire mediatiszt. Mindenesetre a környezeti attitűdök felelősek a környezettel kapcsolatos viselkedésünkért is, tehát azért, hogy szelektíven gyűjtjük-e a szemetet, aggódunk-e a globális felmelegedés miatt, vagy, hogy reggel autóval indulunk-e útnak vagy kerékpárral. És hogy mi köze ennek a közterekhez? Nos, azt is környezeti attitűdjeink befolyásolják, hol szeretünk élni, milyen környéken lakunk, milyen köztérre, vagy parkba járunk, és hogy ott szemetelünk-e például. Arra is hatással van, milyen az érzelmi viszonyulásunk az adott köztérhez, valamint hogyan érezzük ott magunkat, esetleg szorongunk, vagy vidáman várunk egy lepukkant köztéren is barátaink érkezésére. A közterek kapcsán fentebb is kifejtettük, hogy az élhetőbbé tételük egyre inkább célja civil szervezeteknek, az építetőknek és a kormányszatnak is. Az élhetőség pedig szorosan összekapcsolódik a zöld terek jelenlétével, vagyis egy köztér park jellegének mértékével is. A köztér vagy park jó használhatóságát –a dolgozat témájához közelebbi fogalmat használva: *olvashatóságát*– meghatározza, hogy mennyire park élményű, és mennyire igazították a használók igényeihez.

6.1 Kognitív tájpreferencia

A zöld élmény iránti igényünk evolúciósan meghatározott. A kognitív megközelítés alapfeltételezése, hogy a tájak –és így a közterek– érzelmi minőségét, affektív jelentését az elme konstruálja többnyire a vizuális információ által keltett arousal¹¹⁸ alapján. *„Wohlwill szoros összefüggést talált a tájak összetettsége, részeinek összeillése (kongruencia) és a környezet kedveltsége között: a táj preferenciája optimális szintű (közepes) információs ingerlés esetén volt a legmagasabb, míg túlzott*

¹¹⁶ Düll (2009): 60.

¹¹⁷ Az attitűd olyan kognitív reprezentáció, amely összegzi az egyén értékeléseit egy adott személlyel, csoporttal, dologgal, tettel, vagy éppen – és itt erről van szó – a környezettel kapcsolatban. Az attitűd fogalmát lásd például: Smith-Mackie (2004): 378.

¹¹⁸ A fiziológiai vagy pszichológiai aktiváció szintjének azon kontinuma, amely az alvástól az izgatottságig terjed. A zsúfoltság, a személyes tér megsértése, vagy más stresszorok ahhoz vezetnek, hogy túlzott arousal szintet él meg az egyén, ez a stressz.

ingergazdagság stresszkeltőnek, a túlzott ingerszegénység viszont unalmasnak bizonyult.”¹¹⁹

Míg az épített környezetet az emberek túlzottan összetettnek, de kicsi változatosság-értékűnek ítélik, addig a természetes környezetet mind a változatosság, mind a komplexitás dimenziójában az optimális, közepes tartományba sorolják. A tájpreferencia Wohlwill „környezeti adaptációs szint” elmélete alapján fordítottan aránylik a táj által nyújtott bizonytalansághoz és konfliktushoz. Egy adott táj értékelését a múltbéli élményeken alapuló adaptációs tapasztalatok jelentősen meghatározható. A tájpreferencia a fordított U alakú görbével írható le, ahol a komplexitás közepes szintje a leginkább preferált, a maximum- és minimum-komplexitás pedig a legkevésbé kedvelt.¹²⁰ „Például az olyan épített környezet, amely természetes elemeket is tartalmaz, valószínűbben lesz kedvelt, mint a természetes elemeket nem tartalmazó.”¹²¹

Berlyne (1960) és Wohlwill (1966) azonosították az *újdomság, komplexitás, meglepetésszerűség*, és *össze nem illés* ingertulajdonságait.¹²² Berlyne azt állítja, hogy az emberek a közepes összetettségi szinttel jellemezhető környezeteket ítélik legkellemesebbnek és legvonzóbbnak. Az ingerek összetettsége és attraktivitása közötti kapcsolat tehát fordított U alakú görbével írható le. Wohlwill ugyanakkor megjegyzi, hogy az U alakú görbe nem írja le az *ingerkomplexitás* hatását az *explorációra*.¹²³

6.1.1 Tájpreferencia értelmezése a közterekre

Kaplan és Kaplan teóriája szerint a környezethez való alkalmazkodásban az abból felfogható információ megszerzése és feldolgozása az elsődleges,¹²⁴ így az emberek azokat a tájakat – és véleményünk szerint – azokat a közttereket kedvelik és részesítik előnyben, amelyeknek struktúrája és az észlelés során nyújtott képe elősegíti az *explorációt* és a *megértést*. Mint ahogy Düll a szerzőpárost idézi, a környezeti preferencia olyan ingertényezőket integrál mint a biztonság, a hozzáférés és az affektív ítélet irányába ható tanulás lehetősége valamint vezérlik a viselkedést és a tanulást, ezáltal támogatják a kognitív térképek felépítését és használatát.¹²⁵ Ez az a mozzanat, amiért munkám szempontjából kiemelkedő jelentősége van a Kaplan féle ingerdimenziók ismertetésének, hiszen az olvashatóság fogalma ezáltal szorosan

¹¹⁹ Hivatkozva Düll (2009): 98.

¹²⁰ Düll (2009): 97-100.

¹²¹ Hivatkozva Herzogot Hartig és Evans, in: Düll-Kovács (1998): 249.

¹²² Holahan (1982), in: Düll-Kovács (1998): 81-105.

¹²³ Holahan (1982), in: Düll-Kovács (1998): 81-105.

¹²⁴ Düll (2009): 97-100.

¹²⁵ Düll (2009): 97-100.

összekapcsolódva a mentális térképekkel, összekapcsolódik a környezeti preferencia fogalmával is. Jelen munka kimeneteként tesztelt és értelmezett kérdőívembe ezért az összefüggéssel kapcsolatos előrejelzés szempontjából lényeges kérdést is illeszttek.

Vizsgálataik eredményeképpen Kaplan és Kaplan kimutatták, hogy a természetes környezetek magas kedveltsége és rekreációs hatása azzal magyarázható, hogy az ember a természeti környezet jellemzőit elhanyagolhatóan alacsony erőfeszítéssel képes kezelni, ami elősegíti mentális feltöltődését.¹²⁶ A közterek tervezésekor és a közterek *olvashatóságának* vizsgálatakor ez a szempont kiemelkedő fontosságot nyer, éppen ezért feltételezésemet – miszerint az *olvashatóság* komplex fogalom, amelyre számos tényező hat, és amely a köztéri viselkedést jelentősen meghatározhatja – ez az elmélet erősen támogathatja. A köztereken megjelenő természetes téri elemek, vagy vegetációterek (növényzet: fák, cserjék, egynyári növények, virágok, fű) a környezeti preferenciát és azon keresztül a tér olvashatóságát szolgálhatják. Nem összekeverhető ez a fogalom a használhatósággal, bár egy vizsgálatban erre is érdemes lehet kitérni, hiszen egy köztér szempontjából elementáris, hogy mennyire jól funkcionál. Természetesen nem azonosítom az olvashatóságot a használhatósággal, ugyanakkor a jól olvasható környezet sokkal inkább használható és funkcionálisabban működik. Jelen dolgozatban ezt hipotézisként kell hagynom, ennek vizsgálata egy külön kutatási irányt képvisel.

A környezetbe, az adott helyre érve – jelen vizsgálat szempontjából pontosabban fogalmazva egy köztérre érkezve – annak ingersajátosságait az egyén kognitív módon dolgozza fel – figyelembe véve az információ elérhetőségét az adott környezetben. Mindezt a megértés mellett azzal a céllal teszi, hogy meghatározza: megközelítse az adott környezetet vagy távolodjon az adott tájtól, értelmezésem szerint köztértől.

Ez utóbbi adja meg a környezeti viselkedési tendenciákat, avagy azt a stratégiát, amit Kaplan és Kaplan megközelítés-távolodás stratégia kidolgozásának, vagyis bevonódásnak hívott.¹²⁷ Az így kapott dimenziók összegzése a tájkedvelést bejósoló változók, amelyet a 2. számú táblázat mutat. A *koherencia* a környezeti elemek összetartozására, egységbe szervezésük könnyedségére utal, amelyet a szimmetria, az elemek ritmusos ismétlődése növelhet. A környezet vizuális gazdagságát, bonyolultságát, figyelemlekötő kapacitását a *komplexitás* mértékével határozhatjuk meg. Kevin Lynchhez hasonlóan a kaplani értelmezés szerinti *olvashatóság*, azaz

¹²⁶ Düll (2009): 97-100.

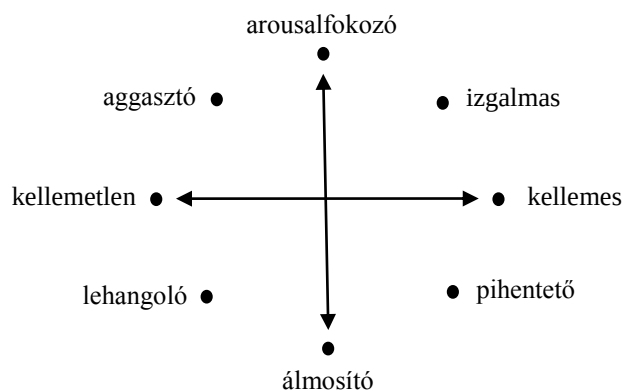
¹²⁷ Düll (2009): 97-100.

legibilitás az áttekinthetőség mértékét jelzi, vagyis azt, hogy az adott köztér (az eredeti Kaplani megfogalmazásban táj) mennyire segíti az embert eligazodni a térben. A rejtélyesség pedig arra utal, hogy az adott hely – az észlelő által aktuálisan hozzáférhető információn túl – mennyivel több információt rejt.

Az információ elérhetősége	Információs kimenet	
	Értelemadás a helyszíneknek (megértés)	A helyszín vonz vagy taszít (bevonódás)
Jelen van, közvetlen (azonnal elérhető)	KOHERENCIA (elemek összetartozása)	KOMPLEXITÁS (összetettség)
Jövőbeli vagy ígérkező (közvetett, következtetett, bejósolt)	LEGIBILITÁS (áttekinthetőség, olvashatóság)	REJTÉLYESSÉG (misztérium)

2. számú táblázat: Tájékedvelés bejósolók (preferenciaprediktorok), Kaplan és Kaplan (1989) ¹²⁸

Albert Mehrabian és James Russel munkásságát összegezve Holahan leírja, hogy a környezeteket értékelő viszonyulás és a környezeti *arousal* szintje közötti fordított U alakú görbe csak közepes kellemesség/kellemetlenség foknál volt igazolható, azonban bizonyították a környezet kellemessége és a közelítő-távolító viszonyulás közötti összefüggést. ¹²⁹ Az általuk elindított kutatási irányban James Russel és Geraldine Pratt lépett előre és nyolc alapfogalom köré rendezte el kétdimenziós modelljében a környezet érzelmi jellemzőinek leírására szolgáló jelzőket (lásd a 2. számú ábrát). ¹³⁰

4. számú ábra: A környezet érzelmi minőségét leíró nyolc alapfogalom körkörös elrendeződése ¹³¹

Az így felépített téri értékítélet minőségek ellentétpárookra épülnek, azaz minden jellemző éppen az adott dimenzió mentén két lévő végpontot jelöli. Ha egy közteret

¹²⁸ Forrás: Düll (2009):99.

¹²⁹ Holahan (1982), in: Düll-Kovács (1998): 81-105

¹³⁰ Forrás: Holahan (1982), in: Düll-Kovács (1998): 81-105.

¹³¹ Forrás: Russel, J. A. and Pratt, G. (1980): *A description of the quality attributed to environments*, in: Holahan (1982), in: Düll-Kovács (1998): 96.

tehát izgalmasnak jelölünk, akkor az egyik szinten az arousalfokozó és az álmosító dimenzió közül az *arousalfokozót azonosítja*, a kellemes és kellemetlen tengelyen pedig a *kellemest, így ezek egyfajta keveréke*, míg a lehangolónak az ellentétpárja.¹³² Nasar értelmezésében úgy érvel, hogy a kellemes, álmosító helyek pihentető érzést váltanak ki, míg a kellemetlen, arousalfokozók aggasztót. Az izgalmasság és az aggasztóság így értékelést von be a folyamatba, a három rész a városi tér megítélésében összekapcsolódik.¹³³ „*A fizikai környezet erős érzelmi válaszokat válthat ki; olyan érzelmi válaszokat, mint például az esztétikai élmény – a tudatosság azon szintje, amikor egy azonos időpontban éber (alert) és egyaránt pihent (relaxed) az egyén. (...) Az ember ideje jelentős részét tölti köztereken, utcán például járókelőként. A környezet éppen ezért jelentős hatással van az életminőségünkre.*”¹³⁴ Nasar városi észlelésként (urban cognition) utal Lynch elképzelhetőség (imageability) fogalmára, amely mint alább részletesebben is ismertetjük, szorosan összefügg, hacsak nem fedi az olvashatóság fogalmát. Nasar úgy magyarázza, hogy az elképzelhetőség (mint tiszta azonosítás és struktúra) arról is ad információt, hogy hol vagyunk, ez az orientáció, és arról is, hogyan jutunk el a kívánt célállomásra, ez az úttalálás (wayfinding).

13. számú fotó: Szellőzők a Széll Kálmán tér Várfok utcai oldalán¹³⁵

A kollatív¹³⁶ változók, mint az összetettség, újdonság, meglepőség, ismerősség, bejósolhatóság, az ambiens ingerekhez hasonlóan, mint a szagok, a páratartalom vagy a

¹³² Holahan (1982), in: Düll-Kovács (1998): 81-105.

¹³³ Nasar, Jack L., (1987), *Perception, Cognition, and Evaluation of Urban Places*, in: Altman, Irwin and Zube, Ervin H., *Public Places and Spaces*, Human Behavior and Environment, Advances in Theory and Research, Volume 10., 39-40.

¹³⁴ Nasar (1987): 31-32.

¹³⁵ Saját fotó, 2012. 10. 20.

¹³⁶ Olyan ingerjellemzők, amelyek észlelési konfliktust hoznak létre, és arra készítik az észlelőt, hogy hasonlítsa össze egy másik ingerrel, hogy feloldja azt a konfliktust.

hangok, nem könnyen tudatosuló környezeti jellemzők, amelyek gyakran a szintén nem tudatos viselkedéssel szoros kapcsolatban állnak. A kollatív környezeti jellemzők összetett tulajdonságkombinációk, ezek időben történő változása, amelyek a környezet jelentésében alapvetőek.¹³⁷ A meglepetés és az váratlanság jellemzi a Széll Kálmán téren színesre festett szellőzőket (lásd a 11. számú fotót fent). Ezt a tényezőt még kevés vizsgálat mérte – írja Nasar – mert ezt a változót a legnehezebb manipulálni, ugyanis a térben való mozgást igényli.¹³⁸

Rachel Kaplan által végzett longitudinális vizsgálatból kiderült: a vizsgált személyeknek mutatott városi környezet ábrázoló képek közül egyedül az tetszett annyira, mint a természetes helyszínek, amelyen egy belvárosi parkban néhány fát magas épületek vesznek körbe. A néhány évvel később megismételt vizsgálatban a természetes környezetek iránti preferencia nőtt, míg a városi környezetek iránti csökkent, a lakókörnyezetek tetszése pedig maradt. A vizsgálatok eredményei azt demonstrálják, hogy a természetes tartalom a preferált tájélmények kiemelt jellemzői.¹³⁹

A természetes környezetben a leginkább figyelemfelkeltő minőség, ami növeli a preferenciát, az, amit úgy hívunk: „*rejtélyesség*”. Ezt a minőséget sokféleképpen el lehet érni képen és egy valós helyen is, mint azt például a 14. számú fotó is mutatja:

14. számú fotó: Alcsútdoboz, Arborétum¹⁴⁰

Ugyanakkor a városi, épített környezetben a rejtélyesség nem tud olyan módon olvashatóvá válni, mint a természetes környezetben, de ugyanúgy igény a misztérium jelenléte. A városi környezetben ezért mindenképpen másképp jelenik meg.

¹³⁷ Düll (2009): 59-62.

¹³⁸ Nasar (1987): 44.

¹³⁹ Forrás: Düll (2009): 97-100.

¹⁴⁰ Saját fotó, 2012. 03. 18.

6.2 Környezeti attitűdök megváltoztatása

Terepkutatások a környezeti attitűdökkel kapcsolatban azt is igazolták például, hogy a jó helyre elhelyezett táblák és figyelmeztető jelzések elhelyezése (például olyan helyre, ahol Gustke és Hodgson megfigyelése szerint a téri minőség megváltozik, ahol a környezetben valami változás történik) segíthet a megfelelő attitűdök és pozitív környezeti viselkedés kialakításában, egy tér megfelelő olvashatóságának elérésében. Jelentősége van például a szemetelés megakadályozásában felnőttek esetében, akikre a meggyőző közlések és jutalmazás hatása sokkal gyengébb, mint például gyerekek esetében. A szemetelést egyrészt a jó helyen elhelyezett tábla is csökkenti, de már az is, ha a padló tiszta. Azt is igazolták, hogy a szemetelés mértéke pozitívan korrelál a már helyszínen (például köztéren) ott lévő szemét mennyiségével.¹⁴¹

Bár Oscar Wild még azt mondta, hogy *„a természet nem a vagyontárgyunk: úgy kell átadnunk gyermekeinknek, ahogy kaptuk,”* ma már ennél is felelősebbnek kell lennünk, hiszen csak akkor óvhatjuk meg az életterünket, ha a mainál jobb állapotban adjuk át gyermekeinknek a környezetünket. Ebbe az épített környezet is beletartozik, hiszen ma már a körülvevő világunk nagy része épített, még a kertek, természetesnek tetsző parkok, sőt erdőrészek is emberi kéz közbeavatkozásának eredményei. Az eligazodást könnyebb megteremteni olyan környezetben, amely nem függ esetlegességektől, vagyis rendszeresen karbantartott, és tisztán tartásának kérdése is megoldott.

Az, hogy milyen típusú környezetben érezzük jól magunkat egyrészt evolúciósan meghatározott, másrészt függhet például a gyermekkori természetélményektől, csúcs természetélményektől is, illetve befolyásolja az esztétikai preferencia¹⁴² valamint a megismerési szükséglet mértéke. A köztérhez való viszonyulásunk (tehát: szeretjük-e vagy sem) befolyással van arra, mennyire igazodunk el jól az adott helyen. A környezet iránti elkötelezettség mértéke, amely például abban is megnyilvánul, hogyan használunk egy közteret, mennyire vigyázunk annak berendezési tárgyaira, szemetelünk-e, alapvetően összefügghet azzal, hogy mit gondolunk a környezetről, általában milyenek környezeti attitűdjeink. Az attitűd megváltoztatása meggyőző közlések által nem könnyű feladat, ennek részletezése jelen dolgozatnak nem is képezi tárgyát.

¹⁴¹ Krauss és mtsai (1978), in: Holahan (1982), in: Düll-Kovács (1998): 103.

¹⁴² Berlyne (1960, 1967, 1972, 1974) idézi: Holahan (1982), in: Düll-Kovács (1998): 95.

7. Az olvashatóság, mint eszményi fogalom

„A város vagy városi környezet „olvasásának” elképzelése Kevin Lynch nevéhez köthető, aki számára az olvasás azzal kezdődik, hogy felismerjük és azonosítjuk annak számos vizuális elemét, nem szükségképpen a verbálisakat.(...) A felhasználó, lakos szempontjából vizsgálta a város struktúrájának olvashatóságát és a mentális térképhasználatukat, kiemelve a városi iránypontokat.”¹⁴³

A város akkor áttekinthető, ha alkotóelemei „könnyen felismerhetők és jól beilleszthetők egy globális szerkezeti sémába, mondja Lynch.¹⁴⁴ Ezt az állítást Düll Andrea több szerzőre hivatkozva úgy magyarázza, hogy mivel a térbeli reprezentációk hasonlóak a fizikai struktúrához, a legibilitás alapvetően a környezet fizikai és térbeli jellemzője. Az olvashatóság szoros kapcsolatban áll az alkotóelemek megkülönböztethetőségével, hivatkozva Düll Kitchint.¹⁴⁵ Lynch azt hangsúlyozza, hogy a fentebb általa ismertetett, hangsúlyozottan fontos környezetet alkotó elemek viszonyaikkal együtt reprezentálódnak a város kognitív térképében. Nasar leírja, hogy azokon a helyeken, ahol az iránypontok kevésbé vannak jelen, az ösvények szerepe megnő, ugyanakkor, ahol ezek szegényesen meghatározottak, ott pedig az iránypontok kapnak nagyobb fontosságot. Az ingatlanügynökök, a városi fejlesztések természete szempontjából a turisták számára mindenképpen nagyobb a jelentősége az iránypontoknak.¹⁴⁶

Mivel a város áttekinthetőségének érzetét biztosítják, hozzájárulnak az emberek érzelmi biztonságérzetéhez is.¹⁴⁷ Lynch az olvashatóságot úgy definiálta, hogy az a könnyedség, amivel a környezet jellegzetességei felismerhetők, és világos, egységes mintákba szervezhetők. A legibilitás, mint olvashatóság fogalma Lynch szerint nagyon fontos a várostervezésben. Mint kifejti: „Az olvasható körülvő környezet pozitív értékei hiányoznak: az érzelmi elégedettség, az elvi szervezettség, vagy a kommunikációs keret, az új mélység, amit hozhat a mindennapi tapasztalásba.” Szinte szinonimaként használja a fogalmat az elképzelhetőséggel (imageability) és az átláthatósággal, amikor úgy fogalmaz, hogy az elképzelhetőség „azon összetevője (szín, forma, szervezettség) egy fizikai tárgynak, ami nagyon nagy valószínűséggel biztosítja,

¹⁴³ Gouveia, Anna Paula Silva, Farias, Priscila Lena and Gatto, Patrícia Souza, (2009.), *Letters and cities: reading the urban environment with the help of perception theories*. Visual Communication, Letöltés: <http://vcj.sagepub.com> Düll Andrea által 2009. november 15, 340-342.

¹⁴⁴ Idézi Düll (2009): 88.

¹⁴⁵ Kitchin, R. M., *Cognitive maps: What are they and why study them?* in: Düll (2009): 88-89.

¹⁴⁶ Nasar (1987): 34.

¹⁴⁷ Düll (2009): 89.

hogy erős kép felidézését váltsa ki bármelyik megfigyelőben.” Jól azonosítható, magas szinten hasznosítható mentális képet hoz létre a környezetről, nem csak vizuális, hanem értelmi szinten is. Így Lynch szerint a környezetnek:

- » jól formáltnak, jellegzetesnek és megjegyezhetőnek kell lennie (mert ezek ösztönzik a szemet és fület nagyobb figyelemre és a képalkotó folyamatban nagyobb részvételre)
- » megragadható az idő múlásával
- » nem azonos a pontossal vagy az egységgel, rendezettel (bár sokszor rendelkezik ezekkel a minőségekkel)
- » nem jelenti az egy pillanat alatt kialakítható egyértelműséget, nyilvánvalóságot, érthetőséget, újszerűséget sem

7.1 Lynch vizsgálati módszere

Holahan összefoglalásában¹⁴⁸ azt találjuk, hogy Lynch az általa kiemelt öt fontos téri elem (utak, peremek, iránypontok, körzetek, csomópontok) vizsgálatát az olvashatóság szempontjából a következő kulcsminőségek használatával tartja megvalósíthatónak:

1. Egyedülállóság	<i>A környezet jellegzetessége élesen eltér a környezettől, esetleg kontrasztos azzal.</i>
2. Egyszerűség	<i>A környezeti elemek geometriai formái és részei áttekinthetők és egyszerűek.</i>
3. Folytonosság	<i>Az elemek folytonos szélekkel, felületi tulajdonságokkal és formával rendelkeznek.</i>
4. Dominancia	<i>A környezet egy része méretben és intenzitásban uralkodik a többi fölött.</i>
5. Világos csatlakozás	<i>A kapcsolódások és szegélyek világosan láthatóak.</i>
6. Iránybeli differenciáltság	<i>Az irányokat fokozatok, aszimmetrikus elemek vagy sugárirányú vonalak jelzik.</i>
7. Vizuális hatókör	<i>A látványok tényleges vagy szimbolikus választéka nagy.</i>
8. Mozgástudatosság	<i>A mozgásérzést vizuális és kinezetikus ingerek segítik elő.</i>
9. Idősorozat	<i>Az elemek idői sorrendben kapcsolódnak egymáshoz.</i>
10. Nevek	<i>A jellegzetességek felismerhetőségét megkülönböztető nevek, jelentések és asszociációk növelik.</i>

3. számú táblázat: Kevin Lynch elemzési módszere¹⁴⁹

¹⁴⁸ Holahan (1982), in: Düll-Kovács (1998): 75.

¹⁴⁹ Forrás: Holahan (1982), in: Düll-Kovács (1998): 75.

7.2 A tervezés szerepe

Anna Paula Silva Gouveia, Priscila Lena Farias and Patrícia Souza Gatto szerzők elemzése szerint a környezet képe az emberek környezetükkel létesített interakcióin alapulnak – olyan interakcióikon, amelyek során értelmet adnak, kódolják és értékelik a környezetüket és aztán megfelelően cselekednek.¹⁵⁰ Ha a fizikai elrendezés nagy hatással van az olvashatóságra, akkor a jó elrendezésnek olvashatónak kell lennie. A tervezés Lynch elképzelése szerint segíthet ebben, azaz a rossz vagy szegényes tervezés sérti az emberek jó közérzetét és eligazodását, ezáltal hatva viselkedési jellemzőikre is. *„Amit a városi tervező vagy designer tehet, az az, hogy megkísérel olyan fizikai tereket szervezni és elrendezni, amelyek serkentik a viselkedés bizonyos formáit és az emberi igények kielégítését megengedik. Az épített környezetre úgy érdemes gondolni, mint ami öt módon hat az emberre, befolyásolva annak viselkedését.”¹⁵¹ A hatások lehetnek:*

- » fizikaiak
- » funkcionálisak (a tervezés és építés egy cél megvalósítása okán történik)
- » kognitívak (szimbolikus jelentéseket és közös nyelvezetet közvetít)
- » affektívak (a használókban minden épített környezet érzelmeket kelt)
- » szociálisak (a társas megjelenési lehetőségeket gátolja, vagy serkenti az adott építmény, tehát szociopetális vagy szociofugális¹⁵² az adott hely)¹⁵³

Mindezek mellett a tervezésben fontos szempont figyelembe venni a használók alapvető igényeit, amelyek az olvashatóság észlelésében szintén szerepet játszhatnak. erre hívja fel a figyelmet a Project for Public Spaces szervezet is, amely Magyarországon is tevékeny. Az elvárt viselkedési formát biztosító közterek tervezésekor John Zeisel szerint az emberekben közös hat alapvető igényt kell figyelembe venni, amelyek már önmagával a design-nal is kielégíthetők – állítja. Ezek:

- » a biztonság (alapvető igények egyike)
- » az átláthatóság (az emberek szeretik tudni, hogy képesek megtalálni az utat egyik helyről a másikra)

¹⁵⁰ Gouveia és mtsai (2009): 342.

¹⁵¹ Ittelson, William H. és mtsai (1974), in: Krupat, Edward (1985), *People in cities. The urban environment and its effects*, Cambridge. Cambridge University Press, o.n., in: [nevem] és mtsai (2012): órai handout

¹⁵² A szociopetális és szociofugális kifejezéseket Humphrey Osmond használta először 1957-ben végzet kórház vizsgálat, ahol azt találta, hogy a társas interakciókat támogató terek (szociopetális) segítik a gyógyulást, míg az azt gátlók (szociofugális) lassítják a felépülést, rekreációt. (részletesen lásd: Düll (2009): 15-101.)

¹⁵³ Ittelson és mtsai (1974), in: Krupat (1985), in: [nevem] és mtsai (2012): órai handout

- » intim vagy privát helyek (az emberek tevékenységeikhez eltérő mértékben igénylik, a túl kevés intim hely stresszhez vezet)
- » társas interakciók (a túl kevés intimitás is stresszkeltő, de a túl sok izoláció is)
- » kényelem (minden tevékenységet könnyítsen meg a mindennapokban)
- » identitás (szimbolikus jelentés éppúgy fontos, mint az azonosítás képessége)¹⁵⁴

Mivel a város egy bonyolult rendszer, amely sok különböző téri elemből áll, és amelyek összetett és funkcionális kapcsolatainak vannak egymással,¹⁵⁵ az egyén eligazodása kardinális kérdés, nem csak a városon belül, de konkrétan és egészében egy adott köztéren is. Meglátásom szerint az eligazodás fogalma lényegében megközelítésbeli különbségtől eltekintve megegyezik az olvashatósággal: az eligazodás képességét az olvashatóság mértéke is meghatározza, tehát a fogalmunk ezúttal befolyásoló tényezőként jelenhet meg.

7.3 A terek minősége a részletekben lakozik¹⁵⁶

Cathrine Dee tájépítész megközelítésben részletezi a Lynch által meghatározott térformák vizsgálatának módszertanát. Megközelítésében éppúgy jelen vannak a környezetpszichológiai, használati és esztétikai megfontolások, mint az, hogy a tervezés során milyen szempontokat vegyen figyelembe az építész a tér megépítésével elérni kívánt cél érdekében.

A tér morfológiájának vizsgálatát holisztikus megközelítésben végzi az egyes részek integrációját kiemelve, a különböző téri minőségek jellemzését az anyaghasználatra fókuszálva reflektál. Azt hangsúlyozza, hogy a tájépítész munkája mindig a globális környezet kontextusában értelmezhető, ami a fenntarthatóság kritériumainak megfelelően különös fontosságúnak tart.

Ugyanakkor a tájépítészet az ember kulturális, politikai, szociális, gazdasági és környezeti közegében valósul meg, így – mivel az emberi tevékenység java városi közegben történik – így a legfőbb cél a városok élhetőbb parkjai, köztereinek a lehető legsikeresebb megépítése, fenntartása.

¹⁵⁴ John Zeisel (1975, 1981) in: Krupat (1985), in: [nevem] és mtsai (2012.): órai handout

¹⁵⁵ Vidor Ferenc, (1979), *Urbanisztika. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Gondolat, 274.

¹⁵⁶ Dee (2001): 1- 21.

Térformái:

- » terek
- » ösvények
- » szélek
- » fókuszok
- » átmeneti terek
- » részletek

Anyaghasználat lehet:

- » topográfia
- » építmény
- » növényzet
- » víz

Jelen munkával ellentétben C. Dee leegyszerűsíti az olvashatóság fogalmát, és – hogy gyakorlati szemléletébe illeszkedjen – egyszerűen definiálja a Stephen és Rachel Kaplan által alkotott négy komplementer minőséget, miszerint:

*„Az olvashatóság arra vonatkozik, hogy milyen könnyen olvasható egy környezet, vagy milyen könnyen lesz az embereknek olyan érzetük, hogy bejósoljanak egy tájat. A rejtélyesség azt a környezetet azon minőséget írja le, amely arra bátorítja az embert, hogy többet fedezzen fel a helyből, hogy elköteleződjön. A koherencia a hely rendezettségére vonatkozik; milyen jól illeszkednek a részei egymáshoz. A komplexitás a helyen felfedezhető elemek változatosságát és gazdagságát jelenti.”*¹⁵⁷ Ugyanakkor gyakorlati szempontból minden jellemzés, és leírás, megépítési javaslat az olvashatóságot segíti, a metaforák leírásán át egészen addig, hogyan érdemes jó iránypontot építeni.

Az olvasható környezet a fentiek szerint áttekinthető, tehát több – az olvashatóságot befolyásoló – szociofizikai tényező közül az áttekinthetőség az egyik kritériumkövetelménye az olvashatóságnak. Annak a lehetősége tehát, hogy *„értelmet látunk valamiben, az elénk táruló dolognak az áttekinthetőségében (legibility, olvashatóság) rejlik. Egy áttekinthető kilátás érezteti”*, hogy ha az egyén továbbmegy, nem téved majd el.¹⁵⁸ A másik oldalon eddig azt találtuk, ha a környezetünk olvasható, akkor az emberek azt jobban kedvelik, biztonságosnak tartják, jobb róluk saját mentális térképük, így szívesen is tartózkodnak az adott helyen.

Az olvashatóságot két oldalról is érdemes tehát megvizsgálni. Egyrészt ha a jól olvasható közteret jó köztérnek is tekintjük, akkor a jó köztér kritériumok segíthetnek a gondolatmenet fejlesztésében. Másrészt, ha jó a köztér, akkor az jól olvasható is, hiszen elkülönülhetnek benne a funkciók és az egészséges mértékűnél nem lesz több a használók közti konfliktus. Stephen Carr, környezetpszichológus munkatársaival

¹⁵⁷ Dee (2001): 17.

¹⁵⁸ Hartig és Evans (1993), in: Düll-Kovács (1998): 248.

végzett vizsgálatában megállapította, hogy a jó nyílt tereket a szükségleteken, a jogokon és a jelentéseken keresztül érdemes vizsgálni.¹⁵⁹ Azt találták, hogy a sikeres közterek érzékenyek a használók igényeire, könnyen bárki által megközelíthetők, és a szélesebb közösség vagy társadalom számára jelentéssel bírnak. Ezt az állítást a Széll Kálmán térre vetítve is igazolni lenne lehetséges a későbbiekben. A Project for Public Spaces William H. Whyte kezdeményezésére számos közteret figyelt meg és alakított át, újított meg a közösségek bevonásával igényeik jobb figyelembevételével. A kiemelkedően sikeres közterek öt indikátorát az alábbiak szerint emelik ki:

- » az emberek nagy arányban használják csoportosan a teret
- » az átlagosnál nagyobb arányban használják nők a teret (ami az érzékelt biztonság és kényelem magasabb szintjét jelzi)
- » különböző korcsoportok használják a teret együtt és különböző napszakokban
- » egy időben változatos tevékenységek jelennek meg
- » a pozitív érzelmeket kifejező cselekedetek többet jelennek meg, mint általában: csók, mosoly, ölelés, kézfogás¹⁶⁰

Stephen Carr –Lynch munkáját még közérthetőbbé téve– összesen kilenc kritériumot határozott meg, amelyeket szerinte a jól olvasható és a használók igényeihez igazított közterek kialakításához a tervezőknek mindenképpen figyelembe kell venniük:

1. Növelni szükséges az emberek kitettségét a környezeti helyek változatosságának és potenciális interakcióknak.
2. Stimulálni és ösztönözni kell a környezet explorálását.
3. A városi formák észlelési elérhetőségét növelni szükséges.
4. Úgy szükséges strukturálni a város formát, hogy az serkentse a különböző mentális reprezentációk megalkotását.
5. A környezeti beállítások egyedi minőségét hangsúlyozni kell.
6. A városi beállítódások és elemek legmagasabb közös funkcionális és társas jelentőségének relatív felvételét (exposure) emelni szükséges

¹⁵⁹ Carr, Stephen, M. Francis, L. Rivlin és A. Stone, (1992), *Public Space*, New York: Cambridge University Press, in: Mark Francis, (1992) *Urban Open Space, Designing for User Needs*, Island Press, Washington, 1.

¹⁶⁰ FRANCIS, Mark (1992): *Urban Open Space, Designing for User Needs*. Washington, Island Press és FOLTÁNYI Zsuzsa (szerk.) (2011.): *Hogyan varázsoljunk újjá egy közteret?* Budapest, Ökotárs Alapítvány

7. A városi formák plaszticitását és a manipulálhatóságát is növelni érdemes, hogy az egyének és kisebb csoportok is aktívabbak legyenek
8. Ösztönözni szükséges a viselkedéses és észlelési kényszerek és enyhítések ritmusát a környezeti elrendezések szerveződéseiben
9. A környezeti beállítás formáját adaptálni szükséges, hogy ösztönözhesük benne az uralkodó tervek megvalósulását.¹⁶¹

A Project for Public Spaces projekt szakemberei kiemelik, hogy a legjobban olvasható köztereken általában funkcionálisan három dolog kapcsolódik egymáshoz akkor, amikor egy köztér vagy közpark jól működik. Ilyen párosítások (azaz háromszögelés) lehetnek például a fagyaltozó mellé épített padok és játszótér. *„Az elgondolás lényege, hogy az elemek használata egymásra épül. Egy pad, egy szemeteskuka (...) egymás közelében és a buszmegálló vagy a piac, park bejárata mellett szinergiát teremti: ilyen elrendezés mellett sokkal nagyobb az esélye a kihasználtságnak.”*¹⁶² Meglátásom szerint pedig az adott közterület, köztér olvashatóságának is.

Mivel a környezetpszichológia által tanulmányozott természetes vagy épített környezet kevés lehetőséget ad a független változók manipulálására, ezért nehéz objektív mutatókat találni.¹⁶³ Ahogy Ittelson is rámutatott: *„(...) a környezetből érkező információk sokasága egyidejűleg több szenzoros csatornán jut el hozzánk (...) bármely időpillanatban mind centrális, mind perifériális információval el vagyunk látva. (...) éppen ezért) a környezetpszichológus a környezeti ingerlés meghatározásának és operacionalizálásának egyedi kihívásaival szembesül.”*¹⁶⁴

A fent ismertetett modellek, tájkedvelésre vonatkozó elméletek mellett a sokak, például Gärling (1976), Kwok (1979), Küller (1988) által validált, a környezet felmérésére szolgáló nyolc dimenziót (*kellemesség, komplexitás, egység, körülhatároltság, erő, társadalmi státusz, vonzalom, eredetiség*)¹⁶⁵ is felhasználva arra a kérdésre keresem a választ a következőkben, hogy mely téri tulajdonságok váltják ki az olvashatóságot. Amikor körüljárunk a városban, vagy akár csak egyetlen köztéren, például a Széll Kálmán téren, betűkkel, feliratokkal, számokkal, szimbólumokkal épületekkel, téri elemekkel vagyunk körülvéve, a dolgozat elején kifejtett ittelsoni

¹⁶¹ Részletesen kifejtve lásd: Carr, Stephen, *Some Criteria for Environmental Form*, in: Kaplan & Kaplan (1982): 156-160.

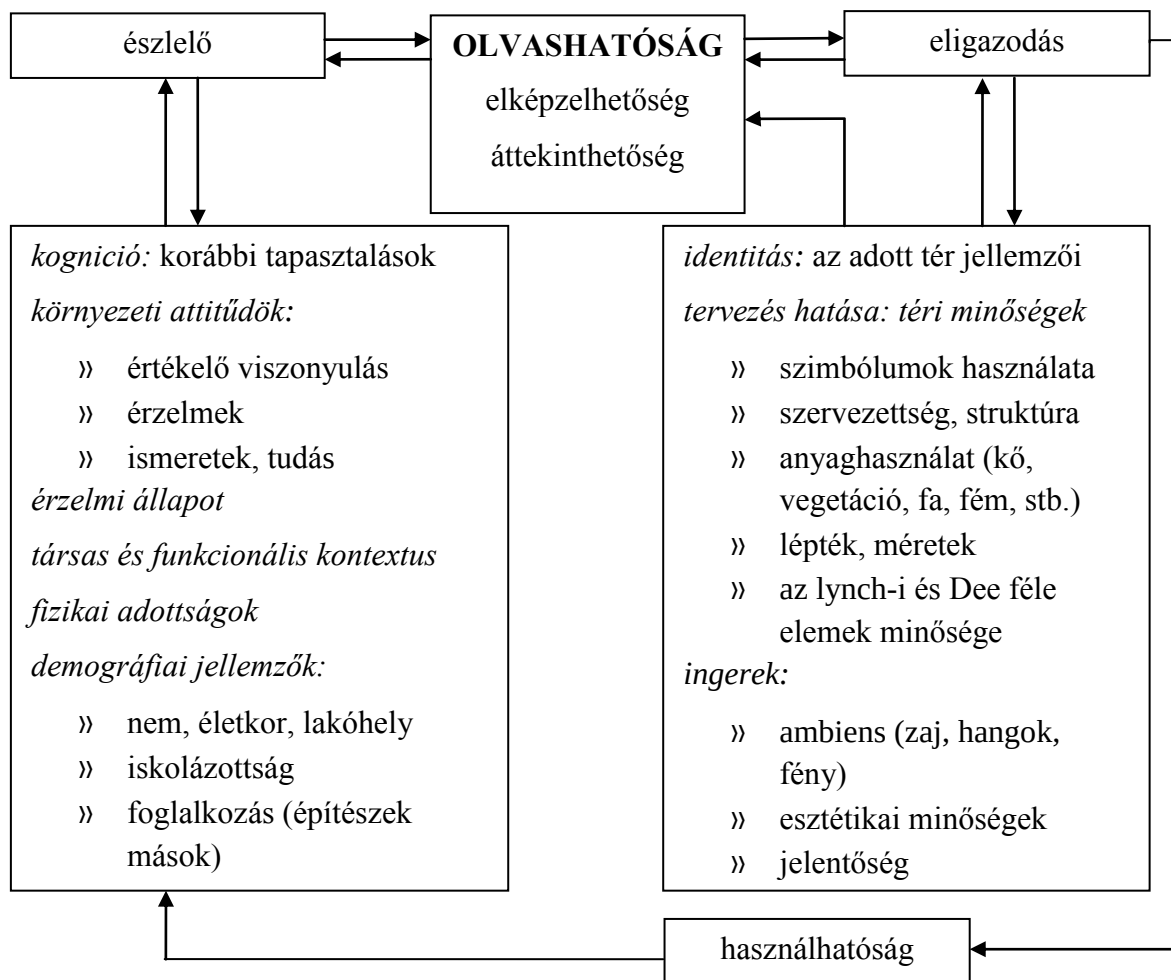
¹⁶² Foltányi (2011.): 77.

¹⁶³ Holohan (1982), in: Düll-Kovács (1998): 27-46.

¹⁶⁴ Holohan (1982), in: Düll-Kovács (1998): 27-46.

¹⁶⁵ Részletesen kifejtve lásd: Küller, Rikard (1991), *A környezet megítélése neuropszichológiai szempontból*, in: Düll-Kovács (1998): 207-232.

felfogás szerint. A környezetünk részeként egy köztéren felfogható különböző formájú és méretű téri elemek versengnek a figyelmünkért.¹⁶⁶ Modellemmel azt szándékom ábrázolni, hogy az olvashatóság, mint központi és komplex fogalom, hogyan helyezkedik el a dolgozatomban tárgyalt befolyásoló és függő fogalmi struktúrák között (lásd az 5. számú ábrát).

5. számú ábra: Az olvashatóságot befolyásoló tényezők¹⁶⁷

Az olvashatóság fogalmának meghatározása a fenti ábrán (lásd az 5. ábrát) jelzettek szerint tehát egyrészt az észlelő kognitív és érzelmi viszonyulásától, adott időpillanatbeli kontextuális állapotaitól függ másrészt pedig eleve meghatározott az adott környezeti identitás és tervezett téri elrendezés esetén a tervezői szándéktól, valamint a környezetben végzett tevékenységek által kibocsátott ingerektől, *a helyszínen jelen lévő növényzet minőségétől, mennyiségétől* is. Az olvashatóság elemi komponenseinek megléte esetén az olvashatóság észlelése a térben való eligazodáshoz

¹⁶⁶ Gouveia és mtsai (2009), in: [nevem] és mtsai (2012): 45.

¹⁶⁷ Saját ábra a dolgozatban felsorakoztatott elméletek felhasználásával.

vezet, amely jó esetben – és vizsgálatunk tárgyaként választott közegre utalva – a köztér jó működését, használhatóságát eredményezi.

Az olvashatóságot értelmezhetjük egyfajta kellemes jellemzőnek, mely a téri tájékozódást segítheti, és felfoghatjuk a lynch-i értelmezés szerint a téri struktúrák egyik legfontosabb jellemzőjének, az ember alkotta környezetek kiemelten kezelendő funkciójaként is. Az utóbbi utat választva fontos kiemelni, hogy az emberi észlelésben a környezettel való kölcsönkapcsolat jelentősége erősíti azt a folyamatot, amelyben az *olvashatóság* mint a *jó életminőség feltétele* jelenik meg. Ezért fontos hangsúlyozni a tervezést és a környezetek vizsgálatát célzó kutatások eredményeit és további elemzéseket folytatni. A Széll Kálmán tér rekonstrukciós terveinek híre adta az alapot arra, hogy ezt a működő, használható, félig átmeneti tér¹⁶⁸ jellegű közteret az *olvashatóság* fogalmi struktúrájának feltárása során világítsam át és jellemezzem, használjam példaként. Az átalakítás jelen esetben –bár már betervezett– a részletek kidolgozásában még lehetőséget ad a feleknek (értsd: építetők, tervezők, kivitelezők), hogy figyelembe vegyék a téma szempontjából –szándékaim szerint– releváns eredményeket.

A korábbi kutatás eredményei megmutatták, hogy az elhanyagoltság és a sokak számára nem kívánatos struktúrák és szociális folyamatok ellenére többeknek nosztalgikus vonzalma van a Széll Kálmán térhez, és mint a megfigyelésemet leíró részből kiderül, a tér funkcionálisan működik, sok ember fordul meg a téren.¹⁶⁹

A Budapesten újabban felújított közterek, például az Allee magánterülete jelentős mértékben épít arra, hogy az emberek idejüket töltsék a szintén átmeneti tér jellegű környezetben. A vegetációtereket egyértelműen a különböző téri minőségek elválasztására használják, ugyanakkor a vízterek segítenek a kikapcsolódásban, az esztétikai élmény megteremtésében. Elegendő pad és szemeteskuka elhelyezésével a kényelmes elhelyezkedés előfeszíti a terület rendben tartásának szándékát. Hasonlóan kialakított a szintén felújítás előtt álló Március 15. tér is, ahol a tervezői szándéknak megfelelően szimbolikus jelentéstartalmak, hol a Dunát idézik, hol a budai hegyeket. A házakkal és a budai panorámával (Gellért – hegy és Budai Vár) körülvett téren szintén megfigyelhető a topografikus téri elválasztás szándéka, ahogyan az Allee közterénél a játszótér előtti füves, fákkal beültetett, megemelt területen is. Lásd a 15. számú fotót, amelyen az is látszik, hogy a helyszín szín és formavilágában az építetű szándéka

¹⁶⁸ A fogalom értelmezéséhez lásd: Dee (2001): 169-187.

¹⁶⁹ Utóbbi szempont a jól működő terek jellemzője. Forrás: Foltányi (2005):103-105.

szerint visszaköszönnek a hely kereskedelmi jellegét meghatározó logó irányvonalai. Ezt lehet érzékelni a kövek és a növényzet íveinek kialakításában is.

15. számú fotó: Az Allee körüli tér – használják és olvasható¹⁷⁰

A hely olvashatóságát a rendezettsége és átláthatósága biztosítja, a tisztasága pedig jó érzést kelt a térhasználóban. A Széll Kálmán tér vizsgálatakor láthatóvá teszem a fenti összkép és integritás hiányát és a téri elemek funkcionalitásában mutatkozó gátló tényezőket is. A megfigyelésem eredményei rámutathatnak azokra a lehetőségekre, amelyek mentén a Széll Kálmán tér átmeneti tér funkcióját a térhasználók számára kényelmesebb módon tölthetné be, ugyanakkor olvashatóságát ezáltal javíthatná is. A kérdőíves felmérés eredményei részben a további kutatás előkészítéseként módszertani megfontolások megtételét célozzák.

¹⁷⁰ Saját fotó, 2012. 09.22.

8. A vizsgálat leírása

A kutatásom empirikus részében tehát az olvashatóság fogalmának pontosítása a célom, mégpedig oly módon, hogy a fentebb ismertetett elméleti megalapozottságnak megfelelően azokat támogató módon egyfajta igazolásul szolgáljon munkám. A kutatás kérdésfeltevése az volt, hogy az olvashatóság komplex fogalma milyen összetett tényezők együttállását feltételezi.

A fogalom skálán értelmezhető és a benne foglalt illetve az olvashatóságra ható tényezők meglétének függvényében erőteljesebb vagy gyengébb egy-egy terület olvashatósága. Azt a hipotézist áll szándékomban bizonyítani, hogy a Széll Kálmán tér esetében az eligazodás¹⁷¹ képességét a térhez fűződő érzelmi viszony és kötődés is támogatja, melyhez a fentiekben bizonyítéku ismertettem Emilia Palonen városszövegről írott munkájának ide kapcsolható részeit, és a tér történeti háttérét, mely segít alátámasztani, hogy a térrel kapcsolatos kedvező attitűdök hogyan változtathatják meg egy nehezen eligazodható téren a működés feltételeit. Ezáltal olvashatóbbá teszik a teret, illetve a használat és eligazodás azok számára lesz egyszerűbb és egyértelműbb, akik a teret régóta és rendszeresen használják. Az olvashatóság szubjektivitását enyhítve arra vállalkozom, hogy a fogalmat tartalommal, konkrét kritériumrendszerrel töltssem meg. Jelen dolgozatban egy lehetséges irányra teszek javaslatot, és a vizsgálatot és hipotéziseimet vizsgáló kérdőívet ezúttal egy kis elemszámú mintán tesztelem.

A vizsgálat fő kérdésfeltevése tehát az, hogy az olvashatóságot hogyan érdemes mindkét szempontból definiálni (azaz meghatározni a rá ható tényezőket, és leírni részletesebben azt, hogy az olvashatóság mire hat, mivel kapcsolatban fejti ki hatását). Az olvashatóság, a környezeti jellemzők vizsgálatának problémakörének feltárásához, elemzéséhez elsősorban az elővizsgálat ide vonatkozó adatainak újra elemzését, a vonatkozó szakirodalomnak megfelelő értelmezését végzem el. A kérdőívet egy Széll Kálmán téri helyszínen 15 fő részvételével tesztelem.

A kérdőíves kérdezést megelőzően megfigyelést végeztem, mely során a lynch-i módszertant követve az 5 jelentős téri elem jelenlétét és minőségét vizsgáltam meg, valamint a Dee féle köztérelmézés gyakorlati eszköztárát is alkalmaztam. A környezeti jellemzők azonosításával az olvashatóság meglétét kerestem, a téri elemekről fotódokumentációt készítettem, melyek a dolgozat illusztrációiként szolgáltak.

¹⁷¹ Az adott téri struktúrában az egyén megtalálja a célját, azt az utat, amelyen haladni kíván és fel tudja mérni, hogy a helyszínen mit tehet meg és mit nem.

8.1 Alkalmazott módszerek

A fentebb leírtak miatt sokféle módszer együttes alkalmazását tartottam megfelelőnek és a téma szempontjából leginkább hasznosnak. Az elővizsgálat eredményeit is felhasználva megállapítható, hogy a közterek vizsgálatában alapos szakirodalmi ismeretet sikerült felhalmozni; az elméleti felvezetésre építve pedig sikerült a vizsgálati módszereket a felvetéshez igazítani. Az elővizsgálatban fókuszcsoporthoz vizsgálat eredményei segítettek egy kérdőív kialakítását és számos környezetpszichológiai szempont mérlegelését, valamint a Széll Kálmán térre vonatkozó környezeti attitűdök mérését. A beszélgetésekből az is kiderül, hogyan vélekedtek a vizsgált személyek a tér rekonstrukciós terveiről.¹⁷²

Kérdőívem összeállításakor a Széll Kálmán térrel kapcsolatos attitűdök méréséhez kapcsolódó kérdéseket használtam, 4 fokozatú Likert¹⁷³ skálák mentén egyes állításokkal való egyetértést mértem, az Osgood¹⁷⁴ féle szemantikus differenciál skála környezeti elemekre alkalmazott formáját pedig jelzőpárok közül való választásra használtam, ahol a válaszadónak volt lehetőségük középítő, azaz semleges választást megfogalmazniuk. Ez utóbbi eredmények faktoranalízisét jelen TDK dolgozathoz nem volt lehetőségem elvégezni, ugyanakkor a kérdőív esetleges módosítását követően nagyobb mintán végzendő felmérés esetén erre is lehetőség nyílhat.

Jelen munkámban arra nincs mód, hogy minden adatot az összes lehetséges eszközzel vizsgáljak. Így a fókuszcsoport eredményeit ezúttal statisztikai vizsgálatnak vettem alá, egy részletesebb tartalomelemzés és kvalitatív értékelés az eredmények szempontjából értékes lehet, amely vizsgálat jelen munka kereteit ugyan túlfeszíteni, ám a dolgozat folytatásaként elkészítendő diplomamunkámnak jó kiindulási pontját adja majd.

8.1.1 A fókuszcsoporthoz vizsgálat¹⁷⁵

Jelen munkát megelőző elővizsgálatban fókuszcsoporthoz beszélgetésekre is sor került 2011. decemberben. Három 4-6 fős csoportfoglalkozás megtartásával tulajdonképpen illeszkedtünk az ideális fókuszcsoporthoz vizsgálatokhoz, melyek 4-8

¹⁷² A fókuszcsoporthoz elővizsgálat vizsgálati lapját és szöveghű leíratát lásd az 1. számú mellékletben.

¹⁷³ Lásd: Szokolszky Ágnes, *Kutatómunka a pszichológiában*, Osiris Kiadó, Budapest, 2004., 370-371. oldal.

¹⁷⁴ Szokolszky, 2004., 376-377.

¹⁷⁵ A fejezet részleteket tartalmaz a jelen tanulmány elővizsgálatának tekinthető szemináriumi dolgozathoz. Vö.: [nevem] és mtsai (2009.)

fősek és nagyjából 1-2 órán át tartanak.¹⁷⁶ A vizsgálat során két fő megfigyelővel dolgoztunk és kamerával rögzítettük a beszélgetéseket, amelyek mindegyike rövid bevezetést követően térképrajzolással kezdődött.¹⁷⁷ A fókuszcsoporthoz felmérések egyértelmű előnyét –miszerint a tagok, mialatt válaszolnak egy kérdésre, egymásra is reagálnak, melynek köszönhetően olyan kognitív struktúráik is felszínre kerülnek, amelyeket egyébként a tagok egyenként nem artikuláltak volna¹⁷⁸– igyekeztünk felhasználni, és a nem verbális jelzések hatását is figyelembe venni. A felvételek alapján szöveghűen rögzítettük a beszélgetéseket (lásd az 1. számú mellékletet) és eredményeinket táblázatos formában rögzítettük (az excel táblázatot lásd a 2. számú mellékletben). Az eredmények jelen munkához relevánsan értelmezhető részét, és a jelen kutatáshoz újjá elkészített statisztikai elemzések (lásd a 3. számú mellékletben) értelmezése az alábbiakban kerül ismertetésre.

A többség véleménye mellett a kevésbé hangsúlyos véleményeket is vázoltuk, mivel a csoportdinamika szabályai szerint a véleményvezérek álláspontja érvényesül azáltal, hogy a kevésbé extrovertált személyek inkább alkalmazkodnak és nem fejtik ki véleményüket. Az interjúk során igyekeztünk erre odafigyelve külön rákérdezni, ők mit gondolnak. A csoportok homogenitása (főként 20-39 éves korosztály vett részt, legtöbbjük hetente legalább jár a Széll Kálmán téren, és határozott véleményük volt a térről) elősegítette az oldott hangulatú beszélgetéseket. A jelen vizsgálatban az összesen 17 fő eredményeinek az elővizsgálatban közölt értékelésének összefoglalásán túl azokat SPSS program segítségével statisztikailag is elemeztem.

Míg Lynch három amerikai várost vizsgált a mentális városkép-elemzéseiben, melyek központi fogalma a környezetek relatív olvashatósága vagy elképzelhetősége – *legibilitás* vagy *imagibilitás* – állt, addig jelen munkámban egyetlen város, Budapest egy közterét vizsgálom részletesen és néhány másik közteret, parkot emelek ki a választott köztérrel való összehasonlítás, egyes jellemzők kiemelése céljából. A fókuszcsoporthoz felmérés esetében érdemes megfontolni, hogy szélesebb demográfiai mintát vegyünk alapul, és eltérő korcsoportokat, vagy más élethelyzetben lévőket is megkérdezzünk.

¹⁷⁶ Lásd például: Jenny Kitzinger, *Bevezetés a fókuszcsoporthoz vizsgálatba*. Vicsek Lilla és Moksony Ferenc fordítása, in: Letenyey László, *Településkutatás, A települési és térségi tervezés társadalomtudományos megalapozása.*, L'Harmattan, Ráció Kiadó, Budapest, 2004-2005., 473.

¹⁷⁷ A részletes fókuszcsoporthoz vizsgálati lapot lásd az 1. számú. mellékletben.

¹⁷⁸ Robert K. Merton, Marjorie Fiske and Patricia L. Kendal, *The Focused Interview*, in: Letenyey László, *Településkutatás, Szöveggyűjtemény*. L'Harmattan, Ráció Kiadó, Budapest, 2004-2005., 443.

8.1.2 Megfigyelés a helyszínen

A helyszínen alkalmazva mind Cathy Dee, mind Lynch módszerét, azokat a közterekre értelmezve segítem a megfigyelést és annak eredményeit írom le. Előbbit inkább parkokra alkalmazzák, utóbbi pedig inkább egy egész városra értelmezhető, ugyanakkor kis léptékekben gondolkozva jól kiegészítik a fókuszcsoporthozos valamint kérdőíves vizsgálat eredményeit. A tér vegetációs elemzését az Allee körül kialakított terek, és a Március 15. tér elemzett tartalmaival vetem össze,¹⁷⁹ mert a két tér – megfigyeléseim szerint – jól példázza azokat a lehetőségeket, amelyeket egy jó köztér funkcionálisan kiszolgálhat. A választásomat az is indokolja, hogy néhány éve már használatba vették őket, és vegetációterekkel valamint átmeneti tér jelleggel és szimbolikus jelentésrétegekkel (kétféle módon is)¹⁸⁰ is rendelkeznek. A közterek megfigyeléses vizsgálatában elsősorban az idézett munkánk szempontrendszerét veszem figyelembe és ezúttal a térhasználati vizsgálatot nem végzem el.

8.1.3 A kérdőív tervezete, próbakérdés

Ennek a kutatásnak és számos más környezeti kommunikációs projektnek is az a sarkalatos pontja, hogy megtalálja a megfelelő közvetítő nyelvet az érdekeltekkel, a vizsgált személyekkel vagy a megrendelővel. Éppen ezért a fókuszcsoporthozos vizsgálatunkban – mivel ott főleg fiatalok voltak jelen – gyakran könnyed hangvételben szólaltunk meg, míg a kérdőívezésnél a téren, a terepen megjelenő személyekhez igazított stílusban kell hozzájuk fordultunk. Ilyen értelemben a *rugalmas kérdőívezés*¹⁸¹ módszertanát igyekszem követni. A megkérdezések során a szabad felidézés (*free recall*) és a segített felidézés módszerét is használtuk.

A vizsgálat célja szerint olyan témakört igyekszik feltárni, ahogyan azt az elméleti összefoglaló részben már jeleztem, amelyre nehezen lehet vizsgálati módszereket illeszteni.

A fókuszcsoporthozos vizsgálat eredményeit és a megfigyelés tapasztalatait felhasználva elkészített kérdőívet próbakérdéssel tesztelem, hogy a kérdőív végső formájában azt mérje, és olyan adatokat eredményezzen, amit valóban kapni szeretnék. A jelenlegi kérdőívet az 5. számú melléklet tartalmazza.

¹⁷⁹ A megfigyelés tervezett menetét és néhány fotódokumentációt lásd a 4. számú mellékletben.

¹⁸⁰ Az egyik üzleti, kereskedelmi alapon (Allee) míg a másik főként történelmi (Március 15. tér) megfontolásokról. A Széll Kálmán téren mindkét jelentéstartalom jelen van.

¹⁸¹ Lásd: Letenyei (2004-2005): 119-146.

8.2 Az adatfeldolgozás módja

Az irodalom áttekintését a meglévő, általam hozzáférhető irodalommal kezdtem, majd azok irodalomjegyzékeinek áttekintését követően a téma szempontjából releváns alpműveket kutattam fel.

Ahol ez nem volt lehetséges, ott a másodközlésekre hivatkoztam. A fókuszcsoporthoz vizsgálat előkészítése során a kérdőív és kérdéssor úgy került kialakításra, hogy az megfeleljen az elvárt hipotézis tisztázására. A jelen munka nyomán éppen ezért az eredeti adatfelvételi adatokhoz (lásd az 1. számú mellékletet) tértem vissza és azt dolgoztam fel a megújult szempontrendszer szerint. A táblázatos¹⁸² formában rögzített adatoknál az eligazodást segítő téri elemekre koncentráltam, a szöveges válaszoknál pedig arra, ami alapján az olvashatóság kritériumait meghatározhatom. Az átlag és gyakorisági, korrelációs, valamint az eltérések szintjének szignifikancia vizsgálatait SPSS programmal végeztem el.

A megfigyeléses vizsgálathoz előre elkészítettem az adatfelvételi lapot. A szöveges beszámolók és az egyértelműen kategorizálható eredményeket táblázatban rögzítettem.¹⁸³

A kérdőív próbakérdezésének eredményeit SPSS programban rögzítettem és végeztem elemzéseket arra vonatkozóan, hogy mely tényezők korrelálnak az olvashatóság kritériumaival, illetve mely tényezők hathatnak az olvashatóságra a leginkább. A 15 fő megkérdezésére egy péntek délutáni, forgalmas időpontban, véletlenszerű mintán (minden 5. egyén megszólítása) a Metróbejáratnál került sor.¹⁸⁴

8.3 Adatok, eredmények

A három empirikus vizsgálat adatjellegű összesíthető eredményeit foglalom itt össze, majd a következő fejezetben értelmezem a közölt eredményeket.

8.3.1 Az elővizsgálat eredményei

A szöveges beszélgetés eredményei azokat (a mentális térképrajzolás eredményeit rögzítő összesítés) megerősíti, illetve a későbbiekben (jelen kvantitatív elemzés mellett) tartalomelemzéssel tovább elemezhetők. A fókuszcsoporthoz összesen 17 tagja a mentális

¹⁸² A táblázat külön csatolmány, de a nyomtatott dolgozat mellékletének (2. számú) szerves része.

¹⁸³ Lásd a 4. számú mellékletben.

¹⁸⁴ A kérdőívet lásd a külön csatolt mellékletben.

térképrajzolás eredményeképpen összesen 336 jelet illesztett térképeibe a Széll Kálmán téren, a megjelölt téri elemek számát tekintve a férfiak és nők között jelen elemzés során szignifikáns eltérést nem találtam (lásd a 3. számú mellékletet). A tetszésük kifejezésére 61 helyet jelöltek meg, míg a nemtetszésüket 42 dologgal kapcsolatban fejezték ki, a férfiak és nők között az említéseiket tekintve itt sem találtam eltérést.

Ami jelen munkában a legfontosabb, hogy összesen 16 téri elemet, tereptárgyat, jellemzőt jelöltek meg a térképen, azt jelezve, hogy az orientálja, útbaigazítja őket. Fontos azonban megjegyezni, hogy a téren belüli tereptárgyak közül összesen 28 volt, ami tetszést váltott ki, ami az összes tetszést kiváltó tárgynak kevesebb, mint a fele, és 37, ami nem tetszést, azaz a vizsgálati személyeknek nem tetsző dolgok majdnem 90 százaléka a téren belül található. A résztvevőket orientáló tereptárgyak több, mint 60 százaléka volt a téren belül. Az SPSS statisztikai programmal jelen kis mintán végzett elemzés eredményei azt mutatták, hogy nincs kapcsolat a megkérdezettek neme, lakóhelye vagy a térre látogatásuk gyakorisága és az említett tereptárgyak száma, vagy a hozzájuk fűződő viszony között, sőt az őket orientáló tárgyak száma között sem.

Szignifikáns, közepes összefüggést találtam azonban aközött, hogy valaki hány tereptárgyat említett, és aközött hogy hány tereptárgyat jelölt meg úgy, hogy azokat nem szereti (0,497; sig:0,42). Ugyancsak közepes korrelációt találtam a szeretem jelzések és a nem szeretem jelzések között is (0,489; sig: 0,46).

A tér relatív olvashatósága szempontjából fontos eredmény, hogy a megkérdezettek több mint egyharmada említette az alábbiakat (lásd a 4. számú táblázatot):

<i>A tér körül</i>	<i>BKV</i>	<i>A téren belül</i>
Mc Donald's	4-6 villamos	metró épület
Gyros -os	18-as villamos	metró bejárat
Mammut	61-es villamos	Moszkva bisztró
Postapalota	buszok	lépcső, sínek, tömeg
		Moszkva óra
		bódék, üzletek

4. számú táblázat: A Széll Kálmán tér tereptárgyai

Többen említették a gyorsétkezdéket a tér körül, jelen felmérés igazolást adhat a szolgáltatók számára, hogy melyek azok a helyszínek, amelyek ismertebbek, és melyek kevésbé. A 16. számú képen az egyik orientációban is szerepet játszó gyorsétterem látható a háttérben.

16. számú fotó: A Mc Donalds a háttérben¹⁸⁵

Az alábbiakban az SPSS program outputjaként azon téri elemek eredményeit jelenítem meg, amelyek az értelmezés szempontjából relevánsak. Ezek a legtöbb esetben olyan téri elemek, amelyeket egynél többen említettek, és valamilyen érzelem (kedveltség vagy nem tetszés) vagy az orientációs hatás értékítélete kapcsolódik hozzá. A táblázatos eredményeket az 5. számú táblázat jelzi.

Mc Donalds	előfordulás	százalék	kumulált százalék
nem említi	5	29.4	29.4
említi	9	52.9	82.4
említi, orientál	2	11.8	94.1
említi, szereti	1	5.9	100.0
Total	17	100.0	
BurgerKing			
nem említi	16	94.1	94.1
említi	1	5.9	100.0
Total	17	100.0	
Mammut1			
nem említi	8	47.1	47.1
említi	7	41.2	88.2
említi, orientál	1	5.9	94.1
említi, szereti	1	5.9	100.0
Total	17	100.0	
Mammut2			
nem említi	10	58.8	58.8
említi	5	29.4	88.2
említi, orientál	1	5.9	94.1
említi, szereti	1	5.9	100.0
Total	17	100.0	

¹⁸⁵ Saját fotó, 2012. 10. 20.

Posta épület			
nem említi	9	52.9	52.9
említi	3	17.6	70.6
említi, szereti	3	17.6	88.2
említi, szereti, orientál	1	5.9	94.1
említi, nem szereti	1	5.9	100.0
Total	17	100.0	
Moszkva_bisztró			
nem említi	9	52.9	52.9
említi	1	5.9	58.8
említi, szereti	4	23.5	82.4
említi, szereti, orientál	1	5.9	88.2
említi, nem szereti	2	11.8	100.0
Total	17	100.0	
újságos könyvtár			
nem említi	13	76.5	76.5
említi	4	23.5	100.0
Total	17	100.0	
lépcső, rajzok			
nem említi	8	47.1	47.1
említi	5	29.4	76.5
említi, szereti	4	23.5	100.0
Total	17	100.0	

5. számú táblázat: SPSS eredmények, a fókuszcsoport résztvevői által említett tereptárgyak a Széll Kálmán téren¹⁸⁶

A fókuszcsoportos eredmények kvalitatív elemzését a kvantitatív elemzés csak részben támogatta. Az eredmények itt nem kiemelt táblázatait lásd a 3. számú mellékletben.¹⁸⁷ A felüljáró rajzait a megkérdezettek 23, 5 százaléka kedvelte, a zsúfolt villamosmegállót a rajzok háttérben mutató 17. számú fotó a körlátok állapotát és a gyalogos közlekedés problémáit is jelzi.

17. számú fotó: A vidám rajz mögött zsúfoltság a Széll Kálmán téren¹⁸⁸¹⁸⁶ Forrás: SPSS¹⁸⁷ Az összes elvégzett és az SPSS program által kiadott eredményt nem mutatjuk, mert a magas elemszám miatt indokolatlanul bővítené a dolgozat terjedelmét.¹⁸⁸ Saját fotó, 2012. 10. 20.

A megkérdezettek közül csak néhányan jelöltek meg orientációs pontokat. Ezek a következők voltak (a fentiekkel hasonló elemek): Mc Donald's, Mamut, Postapalota, 61-es villamos és a metró valamint az óra, a tér közepén voltak.

Többen jelezték, hogy a tér körüli autóbusz forgalom kiszámíthatatlan amiatt, hogy a buszmegállókat sokszor áthelyezik, illetve a táblák elhelyezése, az eligazodás lehetősége nem adott a téren. A téren előforduló busz és villamosjáratok közül a fókuszcsoporthoz tartozók résztvevői az alábbiakat (lásd a 6. számú táblázatot) jelezték a térképrajzolás közben:

buszok		előfordulás	százalék	kumulált százalék
	nem említi	11	64.7	64.7
	említi	5	29.4	94.1
	említi, nem szereti	1	5.9	100.0
	Total	17	100.0	
busz956				
	nem említi	16	94.1	94.1
	említi	1	5.9	100.0
	Total	17	100.0	
busz22				
	nem említi	15	88.2	88.2
	említi	2	11.8	100.0
	Total	17	100.0	
busz28				
	nem említi	16	94.1	94.1
	említi	1	5.9	100.0
	Total	17	100.0	
busz128				
	nem említi	16	94.1	94.1
	említi	1	5.9	100.0
	Total	17	100.0	
busz21				
	nem említi	15	88.2	88.2
	említi	2	11.8	100.0
	Total	17	100.0	
busz5				
	nem említi	16	94.1	94.1
	említi	1	5.9	100.0
	Total	17	100.0	
várbusz				
	nem említi	11	64.7	64.7
	említi	5	29.4	94.1
	említi, szereti	1	5.9	100.0
	Total	17	100.0	
busz16				
	nem említi	16	94.1	94.1
	említi	1	5.9	100.0
	Total	17	100.0	

vill4es6		előfordulás	százalék	kumulált százalék
	nem említi	5	29.4	29.4
	említi	12	70.6	100.0
	Total	17	100.0	
vill18				
	nem említi	11	64.7	64.7
	említi	5	29.4	94.1
	említi, orientál	1	5.9	100.0
	Total	17	100.0	
Metro				
	nem említi	7	41.2	41.2
	említi	2	11.8	52.9
	említi, orientál	3	17.6	70.6
	említi, szereti	3	17.6	88.2
	említi, szereti, orientál	1	5.9	94.1
	említi, nem szereti	1	5.9	100.0
	Total	17	100.0	
Metro_épület				
	nem említi	14	82.4	82.4
	említi, nem szereti	3	17.6	100.0
	Total	17	100.0	

6. számú táblázatok: SPSS eredmények, BKV forgalom a Széll Kálmán téren¹⁸⁹

A Széll Kálmán téren elérhető közlekedési eszközök közül a fókuszcsoportos vizsgálat résztvevői a fenti (lásd a 6. számú táblázatot) buszokat említették, míg a 6. számú ábrán jól látszanak a tér körül szétszórtnak (tehát az olvashatóság ellen ható módon) elhelyezett megállók.

6. számú ábra: A Széll Kálmán tér közlekedési áttekintő táblázata¹⁹⁰¹⁸⁹ Forrás: SPSS¹⁹⁰ forrás: <http://bkk.hu/2012/01/valtozo-vegallomasi-megallohelyek-a-szell-kalman-teren/>, letöltés dátuma: 2012. 10. 28.

8.3.2 A megfigyelés eredményei

A megfigyelésem során a 2. számú mellékletben található elemzési módszertant követtem. A szombat délutáni adatfelvételi időpontban a téren egy nyüzsgő, forgalmas állapotot értékelhettem. A térre érkezéskor azonnal szembetűnik, hogy az irányok nem egyértelműek: mindenki halad és siet valahová, de az adott (ön itt áll) pozícióból sosem egyértelmű, hogy hová tartanak, éppen emiatt is szembetűnő, hogy egyértelmű lynch-i értelemben vett ösvények a téren belül nem igazán látszódnak. A téren a gyalogutak nem különülnek el a körülvevő környezettől, kerítések ugyan jelzik annak széleit. A tér körüli utak topográfiai különállósága szembetűnő.

Iránypontok beleolvadnak a tér színes kavalkádjába, az óra szocialista építményként egy villanypózna tartozéka. A téren látható szökőkút egyben szobor a tér egyik legelhanyagoltabb részén alig észrevehető a hasonló színű vegetációs háttérben. Itt –bár került ide újak tűnő térbútor– a leginkább szemetes és gondozatlan a tér. A szemeteskuka elborításáról lásd a 18. számú fotót.

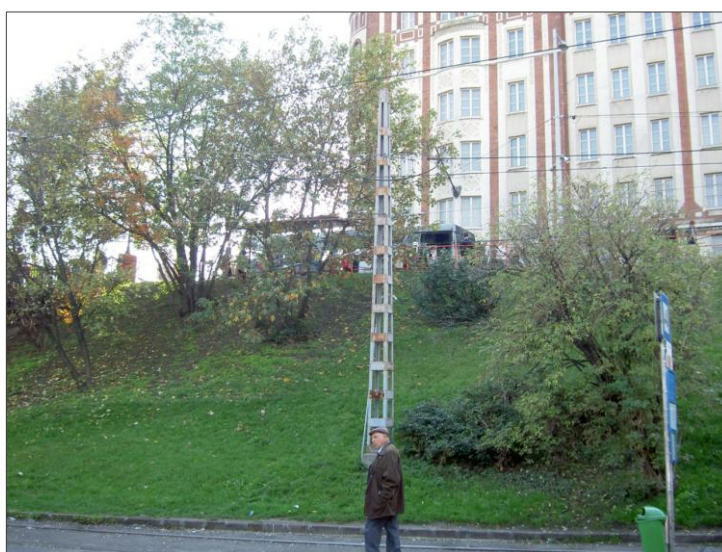
18. számú fotó: A Széll Kálmán tér parkos része¹⁹¹

A tér több irányból megközelíthető gyalogosan is. A Csaba utca felőli lépcső mellett a felüljáró segíti a Várfok utca irányából történő megközelítést. A körút felé két zebra található, mely a forgalmas és ezért zajos, szmogos, valamint veszélyes útszakaszt szel át és elvezet egyrészt a fent már jelzett Mc Donalds, valamint éttermi, vendéglátó ipari szolgáltató egységekhez, a Fény utcai piac felé valamint a Millenárishez, és a Mamut bevásárlóközpontokhoz. Az átjárás tehát egyáltalán nem veszélytelen, az út

¹⁹¹ Saját fotó, 2012. 10. 20.

határozottságát szélessége határozza meg, a két tér közti távolságot a téri minőségek közti különbség erősíti (lásd például Millenáris és a Széll Kálmán tér esztétikai léptékét).

A tér kilátása nem egyértelmű. A középben elhelyezkedő emeletnyi magas BKV szolgáltató egység (legyező épület) és a hozzá szorosan – egy átjárót közrefogó – csatlakozó Moszkva bisztró épülete kitakarja a Mamut felé – illetve a másik irányból a Postapalota felé – néző kilátást. Oldalirányban ugyanakkor a tér teljesen nyitott. Ívesen a Várook utca és a Vérmező út oldalában rézsű határolja a teret, nagyjából ez az egész téren látványosnak mondható vegetációtér füvel, bozóttal és fákkal (lásd a 19. számú fotót).

19. számú fotó: A Széll Kálmán teret határoló rézsű¹⁹²

A Postapalota épülete bár néhányakat orientál, és többen azt jelezték, hogy szeretni való eleme a tér képének, tulajdonképpen ránehezedik a térre. A teret minden irányból – kivéve a Szilágyi Erzsébet fasort – házak határolják. A körút felé ugyanakkor nyitottabb a tér, a rézsű sem oltalmaz abból az irányból. A forgalom elől a rézsűfal jobban véd, bár éppen abban az irányban kisebb és egyirányú a Széll Kálmán teret övező forgalom, a vár felé például semmilyen kézzel fogható kapcsolatot nem érzékel az ide érkező. Csak ha azt tudja: a Várfok utca felől kell az oda vezető buszra felszállni.

Léptékében a tér rosszul tervezett: kihasználatlan területek állnak üresen, ugyanakkor egy-egy villamos érkezésekor a megálló környéke zsúfolásig megtelik utassal és továbbindulóval. A tér közepén alig van lehetőség a kulturált várakozásra, a térre ültetett fák szegélyeire lehet például csak leülni, és ezt jövedelmi helyzetre való

¹⁹² Saját fotó, 2012. 10. 20.

tekintet nélkül meg is teszik a téren várakozók a nem használt villamos sín melletti korlátnak támaszkodnak (lásd a 20. számú fotót).

20. számú fotó: A Széll Kálmán tér várakozó területe¹⁹³

A korlátok jellemző elemei a Széll Kálmán térnek. A régi, elavult vasból készült kerítés és korlát három féle formában jelenik meg a tér különböző pontjain, míg szintén jelentés nélküli tartalommal az újabb tervezésű, zöldre festett (a várakozó területet határoló korlát) és ezüst színűen hagyott (a 4-es és 6-os villamosok várakozóterülete), a város több pontján is ismert korlát is jelen van. Maga az elhíresült óra is felújításra szorulna, bután és értelmezhetetlen módon lóg a villanypóznán. A legyezőépület és a gombák állapota a kosztól és az előregedett anyagoktól olyan hatású, mintha egy ipari területen lennének. Ugyanakkor kaotikus érzést keltenek és a rendezetlenség hangulatát idézik az ezeken elhelyezett (a fenti képeken is jól látható és a vizuális szennyezés határát súroló) feliratok, reklámok, a környező üzleteket, szolgáltatókat hirdető táblák.

A tér várakozó övezete a nagy betonplacc a tér közepén a metró bejárata előtt és a könyvtár között, nagyjából középtájon az órával. A várakozóterületről készült fotó jól mutatja, hogy az emberek szeretik, ha megváltoztathatják a tér adottságait, a ki nem olvasható lehetőség (mégpedig arra vonatkozóan, hogy itt le lehet ülni – affordancia) ellenére leülnek, mégpedig ott, ahol tudnak. A legkisebb gyalogos forgalom a tér 18-as villamos felőli oldalán van, ahol a legtöbb hajléktalan aktivitást jelezték a mentális térképeken. A legnagyobb gyalogos forgalom pedig a régi 56-os villamost átszelő

¹⁹³ Saját fotó, 2012. 10. 20.

módon a Mc Donalds felőli zebrát és a Várfook utcai lépcsőt köti össze légvonalban, ezt követi az ezekről a metró irányába leváló mozgásirányok, valamint az átjárón áthaladó gyalogosok. Utóbbi az alábbi, 21. számú kép illusztrálja

21. számú fotó: A Széll Kálmán tér átjáró¹⁹⁴

Növényzettel egyértelműen csak tér volt 56-os megállója környékén – ahol egy idősebb árnyékot is adó fa is áll (lásd a 2. számú fotón) – és a körülvevő növényfalon (rézsű) találkozunk. A tér iránypontjai (szökőkút, óra) éppen ezért és a fentebb leírt eklektikus elrendezés és feliratok következtében vizuálisan kevésbé kivehetők. A vizuális szennyezés a tér elhanyagoltságára hat, az iránta táplált pozitív attitűdökre nem. A kedves báj, amellyel magához öleli az embert még akkor is érezhető, ha a klimatikus nehézségek miatt átható levegőtlenység hatására az ember percek elteltével szeretne elmenekülni.

Hasonló megfigyeléseket lehet tenni a tér burkolata szempontjából is. Kizárólag a négyes-hatos villamos pályafelújítása kapcsán az azt körülvevő megállók kaptak új burkolatot, tovább növelve az amúgy is szerteágazó téri minőségek számát a téren. A toldozott-foldozott járdák, és betonelemek különböző típusú kőkockákkal az esztétikumtól távoli ponton kerülnek használatra. Különböző méretű és minőségű szegélyek és kiemelvények jellemzők a téren. (A szegélyekre vonatkozó fotókat lásd a 2. számú mellékletben) Ezáltal az integritás teljes hiánya a rendezetlenség téri minőségét testesíti meg. A túlzott komplexitást nem ellensúlyozza elegendő növényzet, és az olvashatóság számos ponton gátlódik: kisméretű, olvashatatlan feliratok,

¹⁹⁴ Saját fotó, 2012. 10. 20.

értelmezhetetlen a színek használata, az egyéni jó kezdeményezések pedig elnyomásra kerülnek a korábbi hatások által. Az elhasznált szegélyek, korlátok frusztrációt okoznak a szélek megtalálásakor, valamint azok felismerhetősége, jelentésének megismerése is nehézségbe ütközik a téren. Lynch-i értelemben a téren belüli csomópontok ad hoc jellegűek és a használat során alakultak ki, a téri jellemzők ezek kiemelkedését nem támogatják. Ebben az értelemben a hagyományos felfogás szerinti ösvényeknek az egyenletes (ám mint fentebb említettük javításokkal tűzdelt) betonfelületen nincs jelzése: a használt ösvények, bejárési utak nem váltak külön, nem azonosíthatóak. Speciális igényű (fogyatékossgal élők, kismamák, kerékpárosok, turisták) térhasználók igényeinek kielégítése minden ponton akadályokba ütközik a téren. Nincs megfelelő utas tájékoztatás, nincsenek hangjelzéssel ellátott téri fordulók, és burkolati jelzés sincs az útvonalak mutatójának céljából (gyengén látók számára például).

8.4 A kérdőíves pilot részletes eredményei

A kérdőíves vizsgálatra egy péntek délutáni forgalmas időpontban került sor, a megkérdezettek véletlen mintavétellel kerültek kiválasztásra. Minden (nagyjából) 5. mellettünk elhaladó járókelő megszólítását követően összesen 67 személyt kértünk fel a válaszadásra és mindössze 15 kérdőívet töltöttünk ki. A kérdezőbiztosok száma 2, az adatfelvétel helyszíne pedig a metróbejárat volt; onnan számítva mintegy 10 méter sugarú körben helyezkedtünk el. A megkérdezettek többsége számára jelentéssel bírt a tér, a megkérdezettek szívesen válaszoltak. Miután megtudták, hogy a Széll Kálmán tér olvashatósági vizsgálatának kérdőívét teszteljük a BME Környezeti kommunikációs szakirányon egy TDK dolgozathoz, senki nem utasította el a felkérést. Az adatfelvétel időtartama mintegy 10-15 perc volt.

8.4.1 Módszertani megfontolások

A kérdőíven egyértelműbbé célszerű tenni a demográfiai adatokat, a „hová megy?” kérdés esetében például pontosításra van szükség: a hazafelé válasz nem jelzi egyértelműen, hogy a Széll Kálmán téren lakik-e a válaszadó, illetve azt sem, hogy milyen járművel (gyalog, busszal) fog továbbhaladni. A „milyen gyakran jár erre?” kérdést a végleges kérdőívben tovább árnyalni szükséges. A kérdőív állításait, kérdéseit érdemes megszámozni, ez nemcsak a kitöltéskor segíthet, de az elemzéskor, sőt az értékeléskor is. A kérdőíves adatfelvétel során tapasztaltak szerint a kérdőív

jelzőpárosait érdemes lecsökkenteni és még jobban kiegyensúlyozni (triviálisan pozitív és negatív állítások jobban kevert elrendezése). Az *olvashatóságra* vonatkozó kérdést és az arra adott válasz megerősítéseként feltett újabb kérdést egymástól távolabb célszerű elhelyezni, hogy a válaszadót ne zavarja meg, illetve ne torzítsa a válaszadást. Erre a két kérdésre adott válaszokat a 6. számú mellékletben elhelyezett táblázat mutatja (12. és 16. jelzőpárok.)

8.4.2 Kvalitatív válaszok

A 15 megkérdezett jelen kérdőíven többnyire olyan válaszokat adott, arra, hogy mi a legnagyobb probléma, hogy a tér csúnya, zsúfolt, elhanyagolt, rendezetlen, nincs kihasználva a terület, többen panaszkodtak a szagokra, a kéregetőkre és a hajléktalanok jelenlétére is. A legjobbnak szinte mindenki azt tartotta, hogy itt lehet találkozni, és hogy többfelé tovább lehet menni, valamint, hogy van metró, tehát a közlekedési csomópont jelleget. A legtöbben a metróépületet bontanák el, mások pedig csak a tisztaságon javítanának, és több zöld felülettel látnák el, de van, aki az egészet lebontaná. Olyan is volt, aki csak a nevet változtatná vissza, mások pedig jelleget adnának neki vagy a Március 1. térré változtatnák.

Arra a kérdésre, hogy mely tereptárgyak, téri elemek orientálják a vizsgálati személyeket átlagosan személyenként néhány említést kaptunk, de volt, aki csak egy téri elemet jelölt meg. Bár ránézésre eltérést látunk a férfiak és nők közt, ez az eltérés nem szignifikáns, ahogyan más (korcsoport, lakóhely) szerinti megkülönböztetésben sem találtam szignifikáns eltérést az orientáló tereptárgyak tekintetében.

tereptárgy	férfi	nő	összesen
postapalota	1	0	1
metró bejárat	4	4	8
metró épület	2	3	5
Moszkva bisztró	2	0	2
könyvtár	2	0	2
Mc Donalds	1	0	1
óra	5	3	8
szökőkút	1	0	1
korlát	1	0	1
gombok	2	0	2

7. számú táblázat: SPSS eredmények, kérdőíves felmérés, tereptárgyak, amelyek orientálnak, igennel válaszolók¹⁹⁵

¹⁹⁵ SPSS eredmények, a többi táblázatot lásd a 6. számú mellékletben.

8.4.3 Összefüggések keresése

Az elméleti összefoglalóban kifejtett főbb szempontok alapján a kérdőívben vizsgált téri jellemzők közül számomra kifejezetten fontos jelzőpárookra adott válaszok: a 6., a 12., a 15-18., 22-23., a 25., 27., és a 32-es jelzőpárosok, melyeket az 5-7., 10., 11., 14., 23., 25., 27., 31. és 32-es állításokkal tartom szükségesnek megvizsgálni. Az esetleges együttállások erősíthetik azt a feltételezést, miszerint az olvashatóságot befolyásoló tényezők érzelmi alapúak és a téri minőséget megítélő jellemzők, változók függvénye is egyben. Az alábbi eredmények részletesen (táblázatos formában) megtalálhatóak a 6. számú mellékletben. Fontos kiemelni, hogy az alacsony elemszám miatt a kérdőív eredményei elsősorban tesztelésre hivatottak, az alább ismertetett eredmények nem reprezentatívak és semmiképpen nem tekinthetők szignifikáns eredményeknek.

8.4.4 Lepusztultnak tartják a Széll Kálmán teret

A megkérdezettek 80 százaléka azt állította, hogy a tér rendezetlen, Az elhanyagoltság és gondozottság kontinuumán 73 százalék mondta, hogy nagyon elhanyagolt a tér, 20 százalék szerint csak kicsit, és a maradék 7 százalék is csak a közepes (sem-sem) választ adta, tehát senki nem nevezte megkérdezetteink közül rendezettnak a Széll Kálmán teret. A lepusztultság-karbantartottság jelzőpárok közül választva ezen eredményeket megerősítették a válaszadók. Pontosan 80 százalékuk nagyon lepusztultnak tartja a teret, és senki nem tartja egyáltalán karbantartottnak a Széll Kálmán teret. Mintegy 67 százalék szerint nagyon piszkos, és még 27 százalék szerint kicsit piszkos a tér.

8.4.5 Nem unalmas, de hétköznapi tér

Ugyanakkor a komplexitás kérdésében már jobban megoszlottak a válaszok: nagyon egyszerűnek heten, azaz a megkérdezettek majdnem 47 százalék nevezte a helyet, közepes komplexitás érzéséről 20 százalék számolt be, míg bonyolultnak összesen húsz százalék vallotta a teret. Ehhez a kérdéskörhöz szorosan kapcsolódnak a hétköznapi-szokatlan és az unalmas-érdekes jelzőpárok, amelyekre a következő eredményeket kaptam: Nagyjából a vizsgált személyek 73 százaléka szerint a tér hétköznapi, míg csupán 13 százalékuk jelezte, hogy kicsit szokatlan a tér és a maradék 13 százalékuk pedig a két jelző között helyezi el a tér ebbéli minőségét. Az idetartozó és

a fentieket némiképp árnyaló eredmények szerint a teret összesen a megkérdezettek majdnem fele unalmasnak tartja, és pontosan ugyanennyien válaszoltak úgy, hogy a tér felkelti az érdeklődésüket.

8.4.6 Kaotikusság jellemzi a volt Moszkva teret

Kicsit olvashatónak megkérdezettjeink 20 százaléka tartja a teret az áttekinthetetlen ellentétpárjaként, míg a kaotikus szó párral szemben csak alig 7 százalék. A nagyon olvasható kategória az előbbi esetben volt 7 százalék, míg az utóbbiban nagyjából 13. Összességében mintegy 50 százalék mondta, hogy áttekinthetetlen és mintegy 67 százalék azt, hogy kaotikus a Széll Kálmán tér. Meglehetősen magas, 20 százalék választotta a középutat, ami jelzi, hogy a fogalom kapcsán nem feltétlen az átlagos térhasználó megértése a szót illetően.

8.4.7 Nyitott, tágas és inkább kényelmetlen - mondták

A Széll Kálmán teret jelen kérdőíves vizsgálatban a többség tágasnak tartotta, és ezzel összefüggésben 80 százalékuk nagyon nyitottnak is egyben. Többen szóban kifejezésre juttatták, hogy valahogyan zártabbá lehetne tenni a teret, ami meglátásom szerint az appletoni menedékhely iránti igény kifejeződése lehet. A kényelmetlenség tekintetében megoszlottak a vélemények: míg mintegy 40 százalék nyilatkozott a kényelmetlenség mellett, addig ugyanennyien nem tudtak választani, azaz a középben elhelyezkedő lehetőséget választották, és nagyjából a maradék húsz százalék mondta kényelmesnek a Széll Kálmán teret.

8.4.8 Nem tudom, hol van a buszmegálló!

A próbakérdőíves felmérés eredményei szerint a megkérdezett 15 fő (7 nő és 8 férfi) közül 11-en érkeztek metróval a térre, ketten villamossal, és egy-egy fő gyalog valamint busszal. Az állításokra vonatkozó eredmények részletesen a 6. számú mellékletben találhatók. Az itt kiemelt gyakorlati vonatkozás az úttalálás összefüggését jelezheti az olvashatósággal, ahogyan a 8. számú táblázatban látható, a tér rendszeres használói közül kevesen, de még így is 33 százalékuk nem tudja, hol találja a járműcsatlakozásokat.

Sosem tudom, melyik az a busz, amivel továbbmennék	előfordulás	százalék	kumulált százalék
igaz	2	13,3	13,3
inkább igaz	3	20,0	33,3
inkább hamis	2	13,3	46,7
hamis	8	53,3	100,0
Total	15	100,0	

8. számú táblázat: SPSS eredmények, kérdőíves felmérés¹⁹⁶

Összesen ketten haladtak tovább busszal, heten pedig hazafelé. A kérdések alapján elmondható, hogy az összes megkérdezett közül 5 számára gondot okoz a buszjáratok megtalálása. A megkérdezettek 60 százaléka felsőfokú végzettségű volt, többségük budai lakos.

8.4.9 Validitási ellenőrzés

A továbbiakban néhány kiemelés az állítások és a jelzőpárok között talált együttállások közül.¹⁹⁷ A demográfiai adatokkal való összevetéskor semmilyen együttállást nem találtam, míg a mondatszintű és jellemzőpárookra adott válaszok között igen. A „Jó hangulata van a térnek” állításunk több másik állítással is korrelált tendenciózusan, vagy szignifikánsan. A kérdőív validitását igazolja, hogy a 27., a 31. és a 11-es állítások tendenciózus együttállást mutatnak, melyek közül a kettő a zöldélmény iránti igényt, a harmadik pedig az esztétikum fontosságát hangsúlyozza. Tendenciózus együttállás látszik a 10-es és az 5-ös állítás (negatív érzések a térrel kapcsolatban) esetében és a 25-ös és a 7-es állítás között. Erős korrelációt mutatott a 25-ös állítás a 6-os állítással, mely megerősíti a nosztalgikus érzések fontos hatását a térrel kapcsolatosan.

¹⁹⁶ SPSS eredmények, a többi táblázatot lásd a 6. számú mellékletben.

¹⁹⁷ Az SPSS programmal elvégzett korrelációs számítások eredményét lásd a 6. számú mellékletben.

9. Értelmezés

9.1 A fókuszcsoporthoz elővizsgálat értékelése¹⁹⁸

A korábbi hipotézist, miszerint „ha az emberek változást – a környezeti elemek, átalakítás, a tér megnevezésének változása – érzékelnek egy közterén, akkor a térhasználatuk nem feltétlenül változik meg, ám attitűdjük és a téren való cselekvéseik minőségében jelentősen átalakulhat”¹⁹⁹ továbbgondoltam, a fent részletesen kifejtett szakirodalmi áttekintéssel megerősítve átformáltam és arra kérdésre keresem a választ, hogy mely tényezők befolyásolják az *olvashatóságot* és felhasználóik általi megítélését. Az elővizsgálat eredményeit ugyanakkor beépítem saját empirikus kutatásomba és értékelem következtetéseim levonása előtt.

9.1.1 Zavaró hatások ellenére is szerethető tér

A beszélgetések során egyértelművé vált, hogy résztvevőink nem csak az érzéseikről számoltak be, ahogyan azt a térképrajzoltatás közben kértük, hogy jelöljék azt a térképeiken,²⁰⁰ hanem arról is, hogy mit csinálnának egy felújított, más *affordanciákkal* is rendelkező téren. Azaz nem csak emocionális válaszaik voltak, hanem attitűdjeiknek a viselkedéses komponenséről is beszámoltak. Többen kifejtették, hogy a számukra zavaró csoportok, például a hajléktalanok a szépen felújított, rendezett tereket elkerülik, így alkotva egy rajtuk kívül álló csoportról véleményt.

9.1.2 Kevés az orientációs pont

A térképrajzolás mennyiségi adatai két fontos dologra hívják fel a figyelmet. Az egyik, hogy az emberek minden hátránya ellenére szeretettel fordulnak a tér felé, szeretik, bár jelzéseik nagyobb számban a téren kívüli jelzéseiknek köszönhető. A másik pedig, hogy a tér vagy annyira olvasható, hogy nem szükséges a használhatóságához orientációs pontok megléte, vagy pedig a megkérdezettek annyira jól ismerik a teret, hogy számukra nem volt szükség iránypontokra ahhoz, hogy eligazodjanak – fejtettük ki az elővizsgálatban. A megjelenített tereptárgyak száma

¹⁹⁸ A fejezet nagyban támaszkodik az elővizsgálat szemináriumi dolgozatában foglalt fókuszcsoporthoz kiértékelésre: [nevem] és mtsai, 2012., 48-67.

¹⁹⁹ [nevem] [nevem2], Szabó Krisztina, Vető Nóra, Bakanek Bianka, Christian Peña Bello, The Wind of Change, „*Széll Kálmán tér*” as one unique place in the bustling city life in Budapest, 2012., szemináriumi dolgozat: Interdisciplinary Research in Communication Studies, témavezető: Dr. [konzulens2], docens, a kommunikáció- és médiatudomány szak vezetője

²⁰⁰ Az eredmények összesítését lásd a dokumentumhoz mellékelt excel táblázatban

ugyanakkor nem volt szignifikánsan eltérő sem a nemek, sem a lakóhely, sem pedig a térhasználati gyakoriság mentén, így arra következtettek, hogy az alacsony elemszám miatt nem igazolódtak az első látásra egyértelműnek tűnő eredmények. A fókuszcsoportban résztvevők hajlandósága és ötletei azt is bizonyítják, hogy közterek felújításakor igen releváns lehet a teret használók megkérdezése, és ahogyan azt amerikai szakirodalomra hivatkozva összefoglaltam, ezek jelentősége kardinális a jól működő és egyúttal olvasható közterek kialakításakor.

9.1.3 Kívül-belül

A téren kívüli és a téren belüli tereptárgyak említése (rajzolása) szintén érdekes eredményt mutatott. Azok, akik többségében téren kívüli dolgokat (postapalota, Mamut, McDonald's) rajzoltak, erősen valószínűsíthető, hogy nem érzékelik a tér belső olvashatóságát, míg azok, akik belül is több tereptárgyat rajzoltak, jobban reflektáltak a tér belső olvashatóságára. Fontos megjegyezni, hogy értékelésem szerint a fókuszcsoport vizsgálatban talált eredmények és a résztvevők által említett problémátér valamint téri jellemzők és minőségek egybevágnak a megfigyelésem során találtakkal, valamint a kérdőíves vizsgálat eredményeit is megerősítik.

9.1.4 Valóság-hű a tér képe

A névhasználatról szóló beszélgetésrészlet alátámasztja a fentebb kifejtett jelentésrétegek meglétét a Széll Kálmán téren, és hozzásegít annak megértéséhez, hogy a névhasználat miként erősíti meg az eredmények között jelzett nosztalgikus, pozitív viszonyulást a csomópont jellegű köztérhez. Kevin Lynch olvashatósági fogalma szerint értelmezve a fókuszcsoport vizsgálat eredményét, arra a megállapításra kell jutnom, hogy a Széll Kálmán tér számos problematikája ellenére elképzelhető, tehát olvasható a lynch-i értelemben, ám ha ezt egy skálán értelmezzük, akkor még nagy lehetősége van a még olvashatóbbá válásának. A résztvevők többsége átlagosan 20 tereptárgyat rajzolt a térre, függetlenül attól, hogy a téren belülre vagy kívülre, hibázott-e vagy sem, térhasználóként egy nagyjából valóság-hű kép van a fejében. A *használhatóság* és az *olvashatóság* javítására alkalmazható javaslatok megfogalmazása jelen dolgozatnak nem célja. Az érzelmi viszonyulások a tér megítélését befolyásolják tehát, és az eligazodást a fókuszcsoportos felmérés résztvevőinél támogatták.

9.2 Megfigyelőként a téren

A Széll Kálmán tér elhanyagolt jellege csapja meg a térre érkezőt, ami elsődleges oka annak, hogy kissé rövidebb ott tartózkodást követően frusztráció élménye hatja át a térhasználatot. A tér villamosmegállói körül a szerelvény érkezésekor erős tömeghullám indul el a jól látható és azonosítható „kijáratok” és célállomások felé.

9.2.1 Kereskedelmi jelleg – egyedi hangulat

A központi elhelyezkedésű Széll Kálmán tér feliratú (ez a felirat legkevésbé hangsúlyos a téren) metróépület kereskedelmi jellege erősebb a közlekedési központ megjelenésénél. Újságos, trafik és a Moszkva bisztró, reklámhirdetések, és a „sült szag” állott „emberszaggal” keveredve jobban meghatározzák a helyet, mint a közlekedési csomópont érzése. A napsütéses szombat délután hullámokban érkezik a tömeg. Mégis állandó mozgás és emberi jelenlét teszi az egészet szürreálisan valóságossá: a Moszkva tér hangulata kézzel fogható.

9.2.2 Megkopott téri szimbólumok

Egy zárt, de mégis nyitott tér, melynek nincs igazán kilátása, minden oldalról épületek határolják, az két oldalról is körülölelő zöld füves határoló-fal mintegy vegetációhelyként és topográfiai eltérésként is egyértelmű széle a térnek. A megfigyelés eredményeképpen megállapítható és egyértelműen jelezhető, hogy a téren megkoptak az olvashatóságot elősegítő téri elemek. Az évtizedek súlya és a technológiai fejlődés ránehezedik a Széll Kálmán térre. A névhasználat és szimbolikus jelentésrétegek egyaránt meghatározzák a tér használatát és az eligazodást. Mivel a fókuszpontok nehezen azonosíthatók, ezért erre szükség is van.

9.2.3 Funkciók szerinti felújítás igénye

A fentebb részlegesen elemzett Március 15- térnek például sokkal inkább kézzel fogható szimbolikus jelentései vannak, bár az is felújítás előtt áll, az esztétikai élmény ott jobban támogatja a kellemes érzést és az olvashatóságot. Mivel a tér felújítás előtt áll, a téri elrendezésről fontos megjegyezni, hogy adottságai, határoltsága megszabja azt, hogyan és milyen funkciókra alkalmas, a legfontosabb ugyanakkor a tér használóinak megkérdezése volna: az egyes tevékenységek elkülönülése, a használat és az olvashatóság összefüggése csak így válhat egy jól működő esztétikus köztér

hasznára. Véleményem szerint az egyetlen valós megoldás a tér funkcionális kihasználására az lenne, ha az autós forgalmat a föld alá vezetnék, vagy az autós forgalom jelentősen lecsökkenne és lelassulna a tér körül. A közösségi tér jelleg (Gödör), vagy az átmeneti tér jelleg kialakítását csakis tervezetten a funkciók megfelelően olvashatóvá tett elkülönítésével valósítható meg.

9.3 A legtöbbet hozzák ki belőle – térhasználók megkérdezése

A próbakérdőív eredményei megerősítették, hogy a – bár jól kidolgozott – kérdőív további pontosításra és a vizsgálati kérdéshez való további igazítására van szükség. A kvalitatív adatelemzés helyett ezúttal az SPSS program segítségével végzett statisztikai számítások megmutatták, hogy a kis minta miatt itt sincs szignifikáns eltérés az egyes demográfiai csoportok között.

A legtöbb kérdésre minden megkérdezettünk választ adott, de a kérdőívben volt néhány olyan kérdés, amelyre nem, nem akartak válaszolni, valamint zavart keletkezett, ezen hiányosságokat, eltéréseket az éles kérdezésnél használt kérdőívben ki kell küszöbölni.²⁰¹

9.3.1 Funkciónélküliség

A próbakérdezés ugyanakkor bebizonyította, hogy az orientációban részt vevő tereptárgyakat tovább érdemes pontosítani, hiszen a fókuszcsoportos eredményekkel egybecsengő eredmények születtek. Az állítások és jelzőpárok esetében faktoranalízis elvégzésére lesz szükség. Az eddigiekben – a fókuszcsoportos felmérés, valamint a megfigyeléses vizsgálat eredményeivel nagyjából egybehangzóan – azt az eredményt kaptam, hogy a teret használói általában valahogyan (kivételekkel együtt is) kedvelik, érzelmileg kötődnek hozzá, funkcionálisan igyekeznek a legtöbbet kihozni belőle (lásd affordanciák túlfeszítése), ugyanakkor az elhanyagoltság, a funkciók hiánya és a lehetőségek kiaknázatlansága szinte bosszantja az erre járókat. A fenti értelmezés szerint a téri elemek további vizsgálata, mint az érzelmek és jellemzők további összehangolása segítheti az összefüggések mélyebb feltárását.

²⁰¹ Erre vonatkozó jelzések is láthatóak a 6. számú mellékletben található eredmények között.

9.3.2 *Nem olvasható tér*

Jelen munkában az adatok alapján azt érdemes kiemelni, hogy az olvashatóság a kérdőív eredményei szerint nem jellemzi a Széll Kálmán teret, viszont több tényezővel állhat összefüggésben, amit a mostani felmérés ugyan nem igazolt, de az összetett jelzőpárok hatásában mutató torzító hatások miatt ezt nem tekinthetjük végérvényes eredménynek. További felmérés szükséges tehát annak igazolására, hogy az olvashatóság fogalma hogyan kapcsolódik az eligazodáshoz, a használathoz és milyen tényezők befolyásolják azt. További lényeges következtetéseimet az előző vizsgálatok fényében az Összefoglalás, következtetések részben ismertetem, valamint a további vizsgálatok, elemzések szükségességére rámutató kitekintés részben teszem meg javaslataimat a további kutatásokra.

10. Összefoglalás, következtetések

A dolgozatom három hipotézise közül kettőt, miszerint az olvashatóság fogalma – mint az adott környezetben az emberek eligazodását segítő tereptárgyak, téri elemek, téri minőségek jelenlétének mértéke – komplex, több tényező együttállását feltételezi, valamint skálán értelmezhető, valamint, ehhez kapcsolhatóan az, hogy a Széll Kálmán tér esetében az eligazodás²⁰² képességét a térhez fűződő érzelmi viszony és kötődés is támogatja, a szakirodalmi áttekintés alátámasztja. Az elvégzett empirikus felmérések is ebben az irányban jelzik az eredményeket. Nem reprezentatív minta lévén, csak a vizsgált populációra relevánsak az eredmények, mely szerint az eligazodáshoz az emberek elsősorban tereptárgyakat vesznek segítségül.

A hipotézisekből adódó harmadik állítást, mely szerint a Széll Kálmán teret használók érzelmi viszonyulásuk függvényében nyilatkoznak az olvashatóság kérdésében, nem igazolta a kérdőíves felmérés. A válaszadók többsége azt állította, hogy a tér nem olvasható, ugyanakkor a válaszok az ellenőrző – cselekvést kifejező – állításokkal nem mutattak korrelációt. A megkérdezettek közül többen jelezték szóban vagy nonverbális jelzésekkel, hogy számukra nem evidens a fogalom jelentése, kizárólag az ellentétpárjaik (mint a kaotikus vagy az áttekinthetetlen) jelentettek számukra fogódzót, így értelmezésem szerint az is elképzelhető, hogy csak olyan választ kerestek, ami az olvashatósággal ellentétes (hiszen nem ismerték pontos jelentését).

Jelen dolgozatban egy lehetséges fogalmi meghatározás irányára tettem javaslatot. Pontosabban definiáltam az olvashatóság definícióját mindkét szempontból. A fogalomalkotásban kevésbé támaszkodtam a jelen kutatás empirikus részére, sokkal inkább az elővizsgálat eredményeire, saját megfigyeléseimre, valamint a szakirodalomra.

Vizsgálatom legfontosabb megállapítása a szakirodalom áttekintését és az empirikus kutatások elvégzését követően, hogy az olvashatóság szorosan összekapcsolódik a használhatóság fogalmával. Modellemben, melyet a szakirodalom kiemelt elméleteinek összegzésével vázoltam fel, az olvashatóság játssza a központi szerepet, és állításom az, hogy mindkét oldalról meghatározott, így metszetükként csakis egy olyan (mérhető) szempont keletkezhet, amely meghatározza az eligazodás mértékét. Mint láttuk, a Lynch által kidolgozott módszertan alapja és a C. Dee féle

²⁰² Az adott téri struktúrában az egyén megtalálja a célját, azt az utat, amelyen haladni kíván és fel tudja mérni, hogy a helyszínen mit tehet meg és mit nem.

gyakorlati alkalmazáshalmaz a jó használhatóságot, funkcionalitást, az affordanciák hangsúlyozását előtérbe helyezve szinte szinonimaként használja a két kifejezést és még az átláthatóságot, elképzelhetőséget is. A legibilitás, olvashatóság tehát – ezt is megállapíthatjuk – a jól működő köztér alappillére.

Arra a következtetésre jutottam, hogy az olvashatóság olyan fogalom, amelyet az átlagember kevésbé érez közelinek magához, mégis sokféle módon befolyásolja mindennapjait. Az elemzésekből és a korábbi munkák eredményeivel való összevetésből kiderül: az olvashatóságot sok szempontból vizsgálhatjuk, számos tényezőtől függ és az attitűdök hatása mellett a viselkedésre is hat.

Az olvashatóság részletes (de még mindig nem teljes) elemzése révén arra a megállapításra jutottam, hogy azt a téri struktúra, a tervezés minősége, az ambiens ingerek megléte, a különböző modalitásokon felfogott észlelések, a színek, formák, téri minőségek, a szimbolikus jelentések egyaránt meghatározzák. A későbbi kvantitatív felmérésből statisztikai elemzések segítségével tesztek és korrelációs együtthatók számításának segítségével lehet ezen jellemzőket hangsúlyosságuk alapján rangsorolni.

11. Kitekintés

A fenti eredmények és téma szerteágazása, az olvashatóság fogalmának összefüggése az érzelmekkel és a mentális térképezéssel együtt jelzi, hogy a téma további kutatására is szükség van, hogy közelebb kerüljünk a fogalom megértéséhez.

Többek között a nagyobb mintán való kérdőíves kérdezés (a pontosított kérdésekkel) első számú prioritás a munka folytatása érdekében. Fontosnak tartom kiemelni, hogy kutatómunkám fenti eredményei alapján a próba kérdőívezés tapasztalatait felhasználva nagyobb, esetleg rétegzett mintán kívánom az általam kidolgozott kérdéssort terepen alkalmazni. A kvalitatív kutatási fázist követően tehát a kvantitatív elemzést helyezem előtérbe, amelyhez a már meglévő adatokat (a következő fázisban már szekunder kutatásnak tekintve) SPSS program segítségével szisztematikusan továbbelemezni tervezek. A kérdőíves kérdezés eredményeit is természetesen ezen számítástechnikai eszközzel kívánom kiértékelni. A mintában mindenképpen külön vizsgálati szempontként jelenítem majd meg az átlagostól elérő térhasználókat, úgy, mint a valamilyen fogyatékkal élők, gyermeket várók, kerékpárosok. Érdekes akár ezen csoportok képviselőivel mélyinterjút készíteni és térképet rajzoltatni, amely közelebb hozhatja a térhasználók elképzeléseit, ezáltal árnyalhatja az olvashatóság fogalmát. A köztérhasználathoz kapcsolódóan valamint az olvashatóság, eligazodás kérdéskörének alaposabb körüljárása érdekében kívánom áttekinteni a továbbiakban a közterekhez fűződő viszony evolúciós és térhasználati hagyományaira vonatkozó szakirodalmat. A korábbi vizsgálatok eredményeit felhasználva a környezeti szocializációs kitekintés új megközelítésben hozzájárulna ahhoz, hogy az olvashatóság kritériumait a mainál pontosabban meghatározhassuk, egy-egy köztér tervezésekor annak mértékét előre bejósolhassuk. Itt érdemes más, esetleg vidéki közterek vizsgálatával egyensúlyozni a kutatási programot az olvashatóság központi fogalmának értékelése szempontjából.

Már a munka elején is terveztem a hatóságokkal való interjú készítését, amelyet egy másik vizsgálati fókusz esetében, a Széll Kálmán tér további környezetpszichológiai vizsgálata esetében elengedhetetlen megtenni.²⁰³

Szisztematikus elemzésre van szükség a kollatív változók és további téri jellemzők összefüggéseinek feltárása érdekében. Az elemzéshez a vonatkozó korábbi

²⁰³ Itt mindhárom kerület önkormányzatának, valamint a Budapesti Közlekedési Központ felkeresése fontos lehet.

kutatások eredményeinek az olvashatóság szempontjából történő további megvizsgálását kell megtenni.

A BME Ergonómia és Pszichológia tanszékével való együttműködés keretében lehetőségem lehet a következő félévben a legújabb technológiai megoldásokat is tartalmazó szemmozgás követő berendezéssel vizsgálni a felhasználók eligazodását a köztereken, amely a helyszínen való mozgás és tekintetkövetés vizsgálatával együtt a nehezebben mérhető változókra is valid eredményekkel szolgálhat. Véleményem szerint a kísérlet eredményei kiváló új megközelítést adhatnak az olvashatóság fogalmának pontosításához.

2012. december 22.

[nevem] [nevem2]

Kommunikáció- és médiatudomány

MA, 2011

Irodalomjegyzék

Felhasznált irodalom

ARTHUR, Paul and PASSINI, Romedi, *Wayfinding: People, Signs, and Architecture*. Toronto: McGraw-Hill, (1992) in: Anna Paula Silva Gouveia, Priscila Lena Farias and Patrícia Souza Gatto, (2009): *Letters and cities: reading the urban environment with the help of perception theories*. Visual Communication, Downloaded from <http://vcj.sagepub.com> by Andrea Dull on November 15, 2009.

BANERJEE, Tridib and SOUTHWORTH, Michael, (1995): *City sense and city design: Writings and Projects of Kevin Lynch*. Hong Kong, MIT Press,. books.google.hu, Download: 03. 01. 2012.

CROZIER, Ray, (2001): *Pszichológia és design*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó

DEE, Catherine (2001): *Form and fabric in landscape architecture, A visual introduction*, Spon Press, London–New York

DÚLL Andrea (2009): *A környezetpszichológia alapkérdései – Helyek, tárgyak, viselkedés*. Budapest, L'Harmattan

DOWNS, Robert M. és STEA, David (1973): *Cognitive Maps and Spatial Behavior: Process and Products*. in: LETENYEI László (2004-2005): *Településkutatás, A települési és térségi tervezés társadalomtudományos megalapozása*. Budapest, L'Harmattan, Ráció Kiadó

DOWNS, Roger M. and STEA, David, *Térképek az elmében – Gondolatok a kognitív térképezésről*. in: LETENYEI László, (2004-2005), *Településkutatás, Szöveggyűjtemény*. L'Harmattan, Ráció Kiadó, Budapest

EVANS, Gary W. (1982.), *Environmental stress*. London, Cambridge University Press, in: DÚLL Andrea, KOVÁCS Zoltán (1998): *Környezetpszichológiai szöveggyűjtemény*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen

FARKAS Zsolt, NAGY Endre (1997): *Moszkva tér – helytörténeti kiadvány*, (civil szervezet tagjainak beszámolója az egykori és korabeli Moszkva térről), *Eklektika* folyóirat, 1997. szeptember.

FOLTÁNYI Zsuzsa (szerk.) (2011.): *Hogyan varázsoljunk újjá egy közteret?*, Budapest, Ökotárs Alapítvány

GOLIČNIK, Barbara; THOMPSON, Catharine Ward (2010): *Emerging relationships between design and use of urban park spaces*, Landscape and Urban Planning, 94 (2010) 38-53.

GOUVEIA, Anna Paula Silva, FARIAS, Priscila Lena and GATTO, Patrícia Souza, (2009): *Letters and cities: reading the urban environment with the help of perception theories*. Visual Communication, letöltés: <http://vcj.sagepub.com> [konzulens1] által, 2009. november 15.

HALL, Edward. T. (1980): *Rejtett dimenziók*. Budapest, Gondolat Kiadó

HARTIG, Terry és EVANS, Gary W. (1993): *A természetélmény pszichológiai alapjai*, in: DÜLL Andrea, KOVÁCS Zoltán (1998): *Környezetpszichológiai szöveggyűjtemény*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen

HERCEGFI Károly, IZSÓ Lajos. (szerk.) (2007): *Ergonómia*. Budapest, Typotex

HOLAHAN, Charles J. (1982): *A környezetpszichológia természete és története*, in: Düll Andrea, Kovács Zoltán (1998): *Környezetpszichológiai szöveggyűjtemény*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen

HOLAHAN, Charles J. (1982): *Környezeti észlelés*, in: DÜLL Andrea, KOVÁCS Zoltán (1998): *Környezetpszichológiai szöveggyűjtemény*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen

HOLAHAN, Charles J. (1982): *A környezet megismerése: környezeti kogníció*, in: DÜLL Andrea, KOVÁCS Zoltán (1998): *Környezetpszichológiai szöveggyűjtemény*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen

HOLAHAN, Charles J. (1982): *Környezeti attitűdök*, in: DÜLL Andrea, KOVÁCS Zoltán (1998): *Környezetpszichológiai szöveggyűjtemény*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen

HOLAHAN, Charles J. (1982): *Küzdelem a zsúfoltsággal*, in: DÜLL Andrea, KOVÁCS Zoltán (1998): *Környezetpszichológiai szöveggyűjtemény*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen

ITTELSON, William H. et al (1974), in: KRUPAT, Edward (1985): *People in cities. The urban environment and its effects*, Cambridge. Cambridge University Press,

KAPLAN, Stephen & Rachel (1982): *Humanscape: Environments for people*, Ulrich's Book, Michigan

KAPLAN, Stephen, *On Knowing the Environment*, in: Kaplan, Stephen & Rachel (1982): *Humanscape: Environments for people*, Ulrich's Book, Michigan

KITZINGER, Jenny, *Bevezetés a fókuszcsoporthoz vizsgálatba*, in: LETENYEI László (2004-2005): *Településkutatás, Szöveggyűjtemény*. Budapest, L'Harmattan, Ráció Kiadó

KÜLLER, Rikard (1991), *A környezet megítélése neuropszichológiai szempontból*, in: DÜLL Andrea, KOVÁCS Zoltán (1998): *Környezetpszichológiai szöveggyűjtemény*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen

KRUPAT, Edward, (1985): *People in cities. The urban environment and its effects*. Cambridge, Cambridge University Press

LÁSZLÓ János (2005): *A történetek tudománya, Bevezetés a narratív pszichológiába*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest,

LETENYEI László (2004-2005): *Településkutatás, A települési és térségi tervezés társadalomtudományos megalapozása*. Budapest, L'Harmattan, Ráció Kiadó

LETENYEI László (2004-2005.): *Településkutatás, Szöveggyűjtemény*. Budapest, L'Harmattan, Ráció Kiadó

LYNCH, Kevin (1960): *The image of the city*. Massachusetts Institute of Technology and the President and Fellows of Harvard College, Cambridge

MAJZIK Eszter (2007): *.Kevin Lynch: A város szemléletének struktúrája (1960)*. in: A. GERGELY András–BALI János, *Város-képzetek, Az antropológiai megismerés árnyalatai*. Könyv Kiadó Kft., MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont, ELTE BTK Néprajzi Intézet, Budapest

MERTON, Robert K., FISKE, Marjorie and KENDAL, Patricia L., *The Focused Interview. A Manual of Problems and Procedures*. in: LETENYEI László (2004-2005): *Településkutatás, Szöveggyűjtemény*. L'Harmattan, Ráció Kiadó, Budapest

MILGRAM, Stanley (1992): *Psychological Maps of Paris*. in: Stanley Milgram, *The individual in the Social World: Essays and experiments*. Mc Graw-Hill, (Eds: John Sabini and Maury Silver)

NASAR, Jack L., *Perception, Cognition, and Evaluation of Urban Places*, in: ALTMAN, Irwin and ZUBE, Ervin H., (1987): *Public Places and Spaces, Human Behavior and Environment, Advances in Theory and Research, Volume 10*.

PALONEN, Emilia (2009.): *Közösségek kialakítása: Budapest posztkommunista városszövege*., Café Babel, 59. szám

[NEVEM] [nevem2], SZABÓ Krisztina, VETŐ Nóra, BAKANÉK Bianka, PEÑA BELLO, Christian (2012): *The Wind of Change, „Széll Kálmán tér” as one unique place in the bustling city life in Budapest*, szemináriumi dolgozat: Interdisciplinary

Research in Communication Studies, témavezető: Dr. [konzulens2], docens, a kommunikáció- és médiatudomány szak vezetője

ROUTLEDGE, Albert J. (1971): *Anatomy of a Park, The Essentials of Recreation Area Planning and Design*. Columbus, McGraw-Hill

ROUTLEDGE, Albert J. (1981): *A visual approach to Park Design*, Garland STPM Press, New York

SMITH, Elliot R.– MACKIE, Diane M. (2004): *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris

SZATMÁRI Zoltán, VÁNCSA Ildikó, *A Moszkva tér története és felújítása*. (TDK dolgozat) Source: <http://zee.hu/Sajat/TDK/Moszkva.pdf>, Downloaded: 2011.10.09.

SZIJÁRTÓ Zsolt (szerk.) (2011): *KÖZ/TÉR, A megfigyelő lehetőségei*, Gondolat Kiadó – PTE BTK, Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék

SZOKOLSZKY Ágnes (2004): *Kutatómunka a pszichológiában*, Osiris Kiadó, Budapest,

THOMPSON, Catharine Ward (2002): *Urban open space in the 21st century*, Landscape and Urban Planning 60 (2002) 59-72.

TVERSKY Barbara (2003): *Structures of Mental Spaces: How People Think About Space, Environment and Behavior*; 35; 66, letölthető: <http://eab.sagepub.com/cgi/content/abstract/35/1/66>

VIDOR Ferenc (1979): *Urbanisztika. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Gondolat

ZEISEL John (1975, 1981) in: KRUPAT Edward (1985) *People in cities. The urban environment and its effects*. Cambridge, Cambridge University Press

Internetes források

http://en.wikipedia.org/wiki/Mental_map. Downloaded: 2011. 10. 31.

http://en.wikipedia.org/wiki/Mental_model. Downloaded: 2011. 10. 31.

http://en.wikipedia.org/wiki/Self-fulfilling_prophecy. Downloaded: 2012.01.03.

http://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_theorem. Downloaded: 2012.01.03.

<http://epiteszforum.hu/node/1224>. Downloaded: 2011. 09.12.

http://fovarosi.blog.hu/2011/07/09/moszkva_ter_felujitasi_kiserletek. Downloaded: 2011. 09.12.

http://index.hu/belfold/budapest/2011/09/04/mi_valtozik_a_szell_kalman_teren. Downloaded: 2011.09.12.

http://www.bkk.hu/wp-content/uploads/2011/09/szell_kalman_kozertheto_0901_mod.pdf. Downloaded: 2011. 09.12.

<http://hg.hu/cikk/epiteszet/11494-szell-kalmantol-a-betonlegyezoig-a-moszkva-ter-tortenete>

<http://hg.hu/cikk/epiteszet/11510-moszkva-teri-fantaziak>

<http://hg.hu>

<http://epiteszforum.hu/node/592>

http://www.bkk.hu/wp-content/uploads/2011/09/szell_kalman_kozertheto_0901_mod.pdf

<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=468177>

http://hu.wikipedia.org/wiki/Sz  ll_K  lman_t  r

Mellékletek

1. számú melléklet

1. Moderátori handout

2011. december 8. csütörtök 18:00

2011. december 9. péntek 10:00 és 13:00

Köszöntünk titeket!

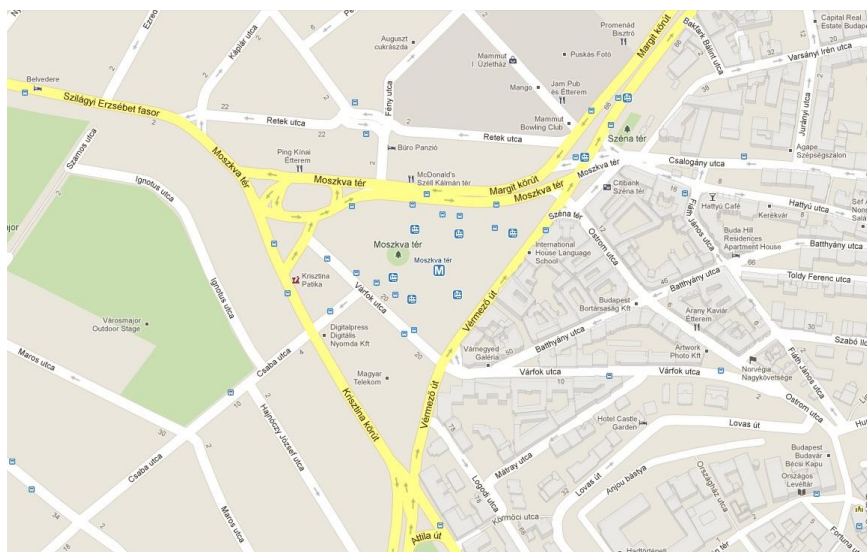
1,5-2 órás beszélgetés, irányított feladatok

Elsőként:

Töltsd ki az alábbi mezőket!

lakóhely	milyen gyakran jársz a Széll Kálmán /Moszkva/ téren	nem	életkor
----------	---	-----	---------

1. Feladat

Idézd fel magad előtt a Széll Kálmán teret! (20 perc)

- » Rajzolj be mindent az alábbi térképre (a téren és közvetlen környezetében), amit fontosnak tartasz! Például, épületek, téri elemek, tárgyak, jelzések, járművek! Azt is jelezd, mi kelti fel a figyelmed és mennyire (zaj, tömeg, fény, szagok)! Használhatsz színeket, ábrákat, szöveget is, és írhatod a térkép mellé és fölé is!
- » Rajzold meg a térképen azt az útvonalat, ahol általában áthaladsz, elhaladsz!

- » Jelezd, hol vannak a téren téged a tájékozódásban segítő jelzések (például: tárgy, épület, jelzőtábla)!
- » Jelöld ♡ -vel azt, azokat a helyeket, amit szeretsz a téren, úgy gondolod, hogy jó, hogy ott vannak, és ↓ jellel, amit nem szeretsz, zavar és szerinted meg kellene változtatni!

2. Feladat

Fejtsük ki a térképen láthatóakat részletesebben! Emelj ki 1-1 számodra jó vagy rossz (kellemetlen vagy kellemes, szép vagy csúnya, stb.) jelenséget/téri elemet/tárgyat a térről! (30-35 perc, max. lehet 45 is, ha jó)

3. Feladat – ha magától nem jön elő a névváltozás téma

Mit gondolsz a névváltozásról? Te hogyan nevezted a teret ma? Gyűjtsetek érveket amellet, hogy a teret Széll Kálmán térnek hívják, és amellet, hogy Moszkva térnek kell hívni! (közös munka 5 perc, 10-15 perc előadás, megbeszélés)

4. Feladat

Csoportmunka következik. A csoportokat (2-3 csoport?) az alapján választjuk, ismerősök ne legyenek egy csoportban!

Az elmúlt 20 évben sokszor, sokan tervezték a tér átalakítását, átépítését, átszervezését. Mire hívnátok fel a tervezők figyelmét, és indokoljátok is a választást! (Akár azt is figyelembe vehetitek, hogy mit hallottatok a mostani tervekről, illetve mit láttok a terveken.) Írjatok össze csoportonként 2-3 tényezőt, szempontot, problémát, jelenséget! (5-10 percig dolgozhatnak, aztán 10-15 percig megbeszéljük)

Mire kell figyelnie a moderátornak (legfontosabbak):

- » aki keveset beszél, arra rákérdezni
- » ha nagyon egy irányba tolódik a beszélgetés, átgördíteni
- » ha valaki más szavába vág, hagyni kell elmondani, de aztán visszakérdezni arra, akinek a szavába vágtak

Felhasznált eszközök:

- » tollak, színes is, üres papír jegyzetelni

- » a mellékelt feladatlapot, megfelelően dátumozva 1-1 csoportra 10-12 lappal számolva (rontás, stb.)
- » kamera, memóriakártya, töltő, aksi
- » műanyagpohár, összesen 45 db a (3 alkalomra)
- » kb. 9-10 liter ásványvíz, üdítő vegyesen (3 alkalomra)
- » ropi, chips, keksz
- » szalvéta
- » kaparós sorsjegy

2. Fókuszcsoporthoz 1.

Fókuszcsoporthoz 1 – December 8. 2011. 18:00

Résztvevők: (R1), (R2), (R3), (R4), (R5), (R6), (R7)

A mentális térképek rajzolása közben a résztvevők csendben, koncentrálnak dolgoztak és az összes rendelkezésre álló időt felhasználták.

2-3 feladat a térképrajzolást követően

R2: csak olyan dolgokat rajzolt le, amik a tér körül vannak, a téren nem sok minden dolog van ami jó csak a környezetében vannak dolgok, ahova járni szokott - jégkert, gyrosos, meki, Mammut, nem de bár, a térről csak az óra a metró meg a csövesek, meg a bankautomata, ahova nem lehet hozzáférni a csövesektől

R7: a szív ikont csak kényszerből rajzolta le igazából nem szereti, a Posta szép épület, az óra, jó, hogy a metró megáll a téren, a trombitás étterem egy jó hely volt, sok lefele nyílt sok minden nem tetszik

R4: jó kávézó a Várfoke utjánál, az Alkoholos filc, egyébként semmi más, meg a szendvicses a mamut fele

R1: felüljáró, óra, mint találkozási pont, üresen áll a régi 56-os megállója, nincs funkciója, jó, hogy elkezdtek kidekorálni a tereket, ki van festve a lépcső, az tetszik, a kínai, az óra, a várfok utcai lépcsőn fel lehet ébredni, a lépcső alján ott ül a koldus

R6: tegnap volt másodszor a téren, az alkoholos filc tetszik, Várfoke Galéria, Stúdió 19 galéria, kortárs képzőművészeti alkotásai, sok részén nem járt még a térnek

R7: a vár az jó, a metró nem tetszik, buszmegálló megvan, Retek utcában a bicikli út, egészségesebb, mint a Moszkva tér, non stop a Moszkva téren, Bisztró,

R4: A bicikli út jó csajok, Bisztró pozitív, negatívumok: összességében a tér nem jó, közlekedési horror, a Szilágyi felől, 56-os ahol jön, közlekedési káosz, és veszélyes, hajléktalanok, le van pukkanva az egész, szétrohadó beton, minden beton és szét van rohadva.

R2: a kereszteződés pokoli

R3: betonlegeyző csúnya, ha átépítik, akkor remélem, a metró épületet lebontják, a bisztrót sajnálni fogom, de megéri az áldozatot, nagyon zavaró a sín, mert ott kell

átmenni, nagyon szűk, le van zárva, nincs értelme, a „szép szökőkút”, a bokor ahova el lehet menni, pisilni fáradtan és részegen, galambok zavarnak

R2: a térnek nem kell több funkciót betölteni, mint hogy átjárjanak rajta.

R3: de le lehetne ülni, lehetne több funkciója ezen túl, hosszú lépcső balesetveszélyes, csúnya és sz..r, például a toloszékes hogy megy keresztül? Sehogy, se átjáró a déli felé, se nincs akadálymentesítés

R7: adventi vásár nagyon zavaró, elfoglalja a teret, nehezíti az átjárást a villamostól a metróig

R5: ahhoz képest, hogy milyen kicsi a terület tele van, talpalatnyi hely nincs, gombák, (bkvs bódék, fülkék) gyűjtik a drogosokat, a gombák lehetnének ikonjai a térnek, de el vannak takarva, felülről lehetne kivenni, hogy mi az, de így gusztustalan, lebombáznám...

R1: 22-es busz ahol beérkezik, van egy sziget, ott balesetveszélyes közlekedni, 4-6 nagyon halk, többször volt baleset

R5: váltókba a kutyák lába beszorul

Névváltozás

- » Moszkva, mindenki, majd megszokjuk, aki ritkábban jár, R6 Széll Kálmánnak hívja,
- » Jelentéktelen, céltalanul lett megváltoztatva, Cigányverő tér lett volna akkor érthető, a Moszkva tér jó stílusú név a Széll Kálmán semmilyen, nem lehet becézni egyszerű, nincs ritmusa, „nincs jobb dolgunk ezzel foglalkozni, mint, hogy hívják a teret?”
- » Egyetértek a gondolatokkal, hogy miért, de felesleges volt
- » Volt egy olyan politikai hangulat, amikor jelentősége lett volna, de így felesleges
- » Széll Kálmánról semmit sem tudok
- » A Moszkváról nem kellett tanulni akkor is tudtuk, mi a Moszkva illet rá, átmész rajta télen és rosszabb ember leszel, mire kijössz
- » Meg kell halnunk és semmi baj nem lesz ezzel a névvel
- » A körülötte kialakult vita kissé fel van fújva, manapság senki nem gondolkozik rajta, hogy hívják, azt a helyet használok csak, ha ott laksz bonyolult, óriási költség a táblák cseréje és az okmányoké.
- » Széll Kálmán bele fog kopni a köztudatba

Terv

Első csapat:

- » Le lehessen ülni, lehessen sörözni, ücsörögni, mozgólépcső a szintkülönbséghez, ne kelljen lépcsőzni, de lehessen gyalogolni is, csináljanak egy élményt, amíg sétálsz, pl. valami kávézó, mint a gödör, sőt kell egy gödör!
- » Ha nincs erre dolgom, nincs okom, hogy odamenjek, a millenáris és a Mammut vonzó tényezők, kellene valami ezzel szemben is.
- » Lehetne körforgalom, az egész teret egy kicsit mélyebbre?
- » A villamosnak a tér alatt kéne közlekednie, mert megoldaná a balesetveszélyt, mert össze vissza, nagy zaj van, és ha lemegy a föld alá, és a fasorhoz lehetne egy körforgalmat
- » Vissza az órát, az órának ott kell maradnia
- » Induljon a térről a libegő, padok hullámosan, hogy ne lehessen rajtuk aludni - A Moszkva tér esetében felújítás segítene a hajléktalan problémán, mert azért vannak ott, mert van egy leprafészek a közepén, a rendezett tereken nincsenek homeless-ek.
- » Közösségi teret kéne csinálni a Moszkva térből (helyeselnék), a terv jó, de sokkal több füves terület, meg fa kéne, olyasmi, mint az Erzsébet téren, nagy vendéglátó egységek kellenének, amik bevonzzák az embereket, a forgalom körbevezetése meg is oldaná ezt, fönt mennének az autók lent meg csend és nyugalom? A forgalom és a gyalogos szint legyen elkülönítve

Másik csapat:

- » ne fű legyen, hanem burkolat, mert akkor lehetne deszkázni, rollerezni, művészeti kiállítást csinálni a fűvet meg nem tartanák karban
- » A Mechwart ligetet is rendben tartják.
- » Mindig bűdös lesz itt
- » Tudnak a fűvet pártolók is hajlani a betonos dologra
- » Tiszta üres placc kell
- » A füves helyre mehetnek az emósok, meg a drogosok
- » A terv csak felületi kezelés a problémára
- » A fő probléma a sok közlekedési eszköz káosza
- » Nagy csodát itt nem lehet tenni

- » El van kerítve egy füves rész az egyik fele virágos, a másik fele tele van szeméttel
- » Kocka alakú fák? Van, akinek az tetszik, a természet nézzon ki úgy, mint a természet, ne designer kockafák legyenek, van, akinek bejön a kocka fa?
- » Világítás? Éjszaka hogy nézne ki ez a tér? Kecses magas lámpák? a tér közepe mitől kap fényt, ha az óra sem lesz ott? Most a fény milyen? Elég sz...r, a felüljáró is, mostani téren elég sötét van, nem úszik fényárban az biztos, funkciótalan a világítás, a gombok árnyékot vetnek, azok alatt nincs fény, rossz a világítás, de ez sokadlagos szempont, éjszaka várakozáskor nem lehet beállni sehova, ha esik pl.
- » „Egyirányúsítani” kell az utat a felüljáróra felvinni azokat, akik a Hűvösvölgyből érkeznek
- » A gyalogos forgalommal nincsenek problémák
- » Az egész közlekedési gócot át a délbe
- » A 4-6 menjen el a déliig, és akkor nem lenne átjáró a Moszkva tér és nem állnák el egymás útját, szaladni mennek most az emberek át a téren, csak a munkanélküliek és a csövesek tartózkodnak ott, meg akik a Bisztróban vannak
- » A Moszkva magához vonzott csomó dolgot, amitől központi lett és inkább cél, mint a Déli
- » Ennél rosszabbat úgyse tudnak építeni, mint ami most van
- » Figyelembe kell venni a másik két teret a tervezőknek, közlekedési csomópont funkcióval, hogy letisztultság legyen a káosz helyett
- » Azért van tömeg, mert kis helyeken kell átmenni mindenkinek
- » 4-6os mindenképp zavaró
- » Tökéletes soha nem lesz
- » A 18ashoz kéne érkeznie a 4-6osnak
- » Nem a mozgás sérülteknek készülő valami lenne, a Moszkva téren nincs is tolokocsis ember
- » Posta épülete szép, lehetne belőle például szálloda
- » Sokkal több zöld felület kellene

Hangulatváltozás

- » A gépeket meglátnám, már akkor nagyot sóhajtának
- » Szorongás megszűnne

- » A 4-6os megállóját is lerombolják, bármit csinálnak, úgyis le fogják rombolni, de sokkal jobb érzés lesz
- » Ne csak keresztülmenjek, ha felújítják, legyen valami, amiért odamegyek, ihassak meg egy sört vagy valami
- » Most jól érzi magát csúnya meg büdös, de emlékek kötődnek hozzá, nem szeretné, hogy steril legyen, mert ha nagyon dizájnos kiveszik belőle az élet, legyen benne valami, ahol lehet élni, lehessen valamit csinálni
- » Minden szép újnak örülök
- » Meglepődnék, hogy végre elkészül
- » Az ÓRA MARADJON!
- » Végig Moszkva térként említik
- » A könyvesbolt sokaknak tök fontos hely
- » Ahány fa van, az maradjon!

Az alábbi konkrét párbeszéd-részletet az ötletelős (mit változtatnál meg a téren, akár figyelembe véve a rekonstrukciós terveket) részről emeltük ki:

A kétfelé osztott csoport első fele a felújítási ötleteiről:

Résztevő 1: Abban megállapodtunk, hogy a villamosnak a tér alatt kéne közlekednie, úgy abszolút megoldaná az életveszélyt.

Moderátor: Miért?

R1: Mert tényleg a Moszkván elég sokszor gázol el gyalogost és biciklist a villamos. Annyira össze-vissza vannak ott a keresztezések, hogy nem lehet kiigazodni.

R2: Össze-vissza mennek az emberek, nagy zaj van, kavalkád... És hogyha lemegy a villamos a föld alá, akkor meg lehet csinálni a Szilágyi Erzsébet fasor sarkánál ott egy körforgalmat.

M.: Oké, akkor ez egy.

R1: Ez kettő, mert ez volt a második pontunk, hogy az életveszélyes kereszteződés (a Szilágyi Erzsébet fasornál) tűnjön el onnan. Rakják vissza az órát, az órának ott kell maradnia. Illetve induljon innen a libegő, azt hiszem, abban megegyezhetünk, hogy az nem lenne egy rossz dolog, és a padok legyenek hullámosak, hogy ne lehessen rajtuk aludni.

R2: Különben tele lesz hajléktalannal. Ahol sok az ember, ott mindig sok a hajléktalan.

R3: De nem tudod kiszűrni a hajléktalant.

R2: Ez csak jogalkotási kérdés.

R4: Szerintem speciel a Moszkva tér esetében segítené a felújítás a hajléktalanproblémán. Mert alapvetően azért ez egy nagyon jó környék, ami körülötte van, és a hajléktalanok csak azért vannak ott, mert van egy kis leprafészek a közepén, és ha ezt megcsinálnák szépen, akkor talán eltűnnének.

R2: Hát igen, a rendezett terekről általában eltűnnek, nem igazán érzik ott jól magukat.

R5: És a Gödörnél a tér?

R6: Azt nem mondanám rendezettnak.

A másik csoport felújítási ötletei:

R4: Nekünk az volt a nagy ötletünk, hogy közösségi teret kéne csinálni a Moszkva térből, hogy ott lehessen gyülekezni meg találkozni meg leülni egy parkba, mert tök jó ez a terv, de az egész le van kövezve és az szerintem tök rossz, mert kellene több füves terület meg fa. Olyasmi, mint az Erzsébet téren. Meg kéne építeni olyan több nagy vendéglátóegységet, ami bevonzza az embereket. Meg amikről beszéltünk még, hogy a forgalmat valahogy mi is a föld alatt akarnánk elvezetni...

R5: Nekünk nem jutott eszünkbe az a körforgalom a Szilágyinál...mert lehet, hogy volt egy régebbi terv, de mi beszélgettünk arról, hogy az egész háromszögbe mehetne a kör, és mivel nagy a szintkülönbség valahogy kiküszöbölnénk ezt a problémát. Az egyik terv szerint fent mennének az autók a Posta és a Vérmező sarkán, ekkor alatta a szociális teret egy kicsit ugyan beárnyékolná, de mégiscsak fönt mennének az autók és lent csönd és nyugalom van. A másik a Margit körút megemelése, ami a villamos föld alá kerülése is megoldaná, hogyha az a szint kerülne feljebb. Régen a Keleti pályaudvar volt ilyen, ez most jutott eszembe, hogy fönt mentek az autók és lent az emberek, és így nem zavarták egymást. Bár az le van kövezve, mi nem szívesen látnánk ezt lekövezve.

R1: Mi meg pont abban láttuk a lehetőségét annak, hogy közösségi tér legyen, hogy le van normális burkolattal rakva, mert akkor ugyanúgy lehetne ide csinálni, amit rengeteg helyen lát, hogy falakat, amire vagy rajzolgatnak a művészek vagy kiraknak fotókiállításokat, stb. Ott lehet korizni, gördeszkázni, rollerezni, amit akarsz. Valamilyen szinten mi is éreztük, hogy ez nagyon steril, nincs benne élet, de a parkot, azt azért vetettük el, mert megint csak látjuk az Erzsébet téren is, hogy megy lefelé minőségben.

R2: Meg ahol ekkora forgalom van, a fű ott el is rohad.

R4: Hát szerintem ott van a Mechwart liget, ami szerintem a legszebb parkkert az egész városban, és minden hónapban új virágot ültetnek, minden tavasszal... Ha foglalkoznak vele, akkor egy park az sokkal jobb.

R1: Végül is a Millenáris már ott van ilyennek, nem?

R4: A Gödör is azért lett olyan lepra, mert nem nyúlt hozzá senki, de az is tíz év alatt lett csak ilyen.

R5: Szerintem tudunk hajlani a betonos megoldásra is, de akkor is a képen nem értjük ott középen azt a 2-4-6 akárhány kockát...

R2: Igazából olyan régóta fáj a lakosságnak ez a zsúfolt tér, hogy ide egy tiszta üres placc kell... Közbevágna:

R4: Érted, tényleg, itt van ez az izé...(rámutat a felújítási terv másolatára), itt mi lesz, ki fog ide jönni? Itt semmi nincsen. Van egy ilyen nagy, izé, kő cucc. Még a designer sem rajzolt ide fiktív embereket, olyan szinten nem bíznak abban, hogy itt lesz valaki, hogy még a tervbe sem mertek embert rajzolni. Ha lefűvesítenék, akkor legalább odamennének az emosok, ott ellennének, és ki lenne használva valahogy.

R2: Ez (a felújítási terv) valamennyire megtartja a tér közlekedési diszfunkcióit. Arról beszéltünk, hogy most, hogy itt van a metró lejárata, és viszonylag közel áll meg hozzá a villamos, meg gyakorlatilag ez a lépcső, ami a Várfoke utcához megy föl, ez gyakorlatilag ebbe a (tér) bal oldalába szorítja az összes embert, és itt marha nagy a zsúfoltság, tehát reggel itt nem lehet átverekedni magad.

R5: Mi is azt mondtuk, hogy ez a terv csak egy felületi megoldása a problémának.

R2: Hát a "felületét" kezelik a térnek. Így, simára.

R5: Nem oldja meg azt a problémát, ami a nagyon sok közlekedési eszköz szétszórtságából adódik. Nem bírták összehozni őket egy helyre. Nem bírták átszervezni se a buszokat se a villamosokat.

R1: Hát az örület, hogy induljon ugyanonnan metró, busz, villamos, meg a....

R4: Hát a metró, azt nem lehet mozgatni...

R2: A metró az fix, az tuti. Ami innen jön be villamos, annak most is itt van a megállója egyébként, tehát olyan sok csodát nem lehet remélni azért. Ha nagyon szétszórod őket, akkor viszont nagyon messze lesznek egymástól, és akkor nagyon utálni fogják az emberek.

R4: Én nem akarom szétszórni, tőlem legyen együtt.

3. Fókuszcsoporthoz 2.

Fókuszcsoporthoz – December 9. 2011. 10:00

Amit szeretnek:

- » Starbucks és legolcsóbb kocsmák egy épületben (szép és szimbolikus) étkezési és italozási intézmények,
- » cigis bódé, korlát, ahol várni szokott az óránál – ezeket jelölöm be, mert ezeket használom
- » nem tudja, hol állnak a villamosok, pedig nagyon sokat járt arra
- » csak vendéglátóhelyek a szeretett dolgok között
- » jó, hogy van hentes
- » nehéz a szeretem - nem szeretem, mert függ az időjárástól, a nap pontjaitól, évszaktól, van, hogy utálom, amit máskor szeretek
- » éjszaka ijesztően üres a tér, látott többször verekedéseket (kontraszt a napközbeni zsúfoltsággal),
- » szilveszter este a legfélelmetesebb a tömeg, nem lehet úgy állni 10 percet a téren, hogy valaki ne jöjjön oda kunyerálni (a többiek nem értenek egyet)
- » a legszabadabb útválasztás biciklivel van, el lehet kerülni a dugót több útvonalon is, ha nem akar, nem kell arra menni
- » a városmajori rész el van hanyagolva, tele van hajléktalanokkal (pedig szép park lehetne)
- » Moszkva tér, mint izgalmas találkozóhely a gimnázium alatt (a Gödör átvette a szerepét)
- » túl sok a tülekedés a téren, annak ellenére, hogy elég nagy tér stresszes átjutni rajta
- » aki nem ismeri a helyet, annak nincsenek jelzések, amik eligazítják a tömegközlekedési eszközök között (nincsenek egyértelmű táblák)

Névváltozás

- » a 93 éves szomszéd néni még emlékszik a Széll Kálmán tér névre, ő örül a névváltozásnak

- » a Moszkva tér név jobban illik rá, a Moszkva egy fogalom volt, és az új névvel ez egy kicsit el is veszik
- » kanonizálva lett a régi név filmmel, stb., a Moszkva tér név nem egyenlő azzal, hogy az oroszoknak örülünk
- » sok pénzbe kerül a sok tér és utcaátnevezés, valaki biztosan jól járt ezzel, de felesleges

Mit változtatnának:

- » a zsúfolt házsorok mentén mennek a főútvonalak, van egy szép postaépület, de amellet is hömpölyögnek az autók, a Mammut előtt sincs élettér, mert ott is több sávban mennek az autók, pedig ott mindig sokan állnak, várakoznak
- » a tér közepén az 56-os villamos régi útvonalán lehetne élettér, de üresen áll
- » ronda, ócska metróépületet eltüntetni a gombákkal együtt
- » parkosítani az egészet a betonburkolat helyett, az autókat kellene elterelni, de az túl sok pénz, autókat be a föld alá, a sínek maradhatnak a téren, (két gyalogos, egy villamos)
- » Gödör, mint példa, lehessen valahol megpihenni várakozás közben
- » kitisztítani, kitakarítani az egészet
- » vigalmi negyedek akar – nincs sehol olyan koncentrációban Budán olyan terület, mint Pesten a Ráday utcában, egy szép nagy Piazzát oda!
- » sokkal több parkosítással a két oldala a térnek egy élettérbe bekapcsolható valami, a Millenárisba ki kell menni, de oda kell verekednie magát előbb
- » a mostani Metró lenne az egyik sarka, amelyik összegyűjti a BKV-s dolgokat
- » az egyik fele a térnek gyalogos és közlekedésorientált, a másik oldalon lennének az autók
- » nem magát a teret, hanem a tér környékét tenné szimpatikusabbá, élhetőbbé
- » ne egy darab fadobozban lehessen jegyet kapni, úgy, hogy másfél órát állok sorban érte
- » funkcionálisabbá tenné (a többiek nem értenek egyet), kiszámíthatóbbá tenné
- » a házak előtti 15-20 méter gyalogos mozgástérre tétele teljesen más érzést keltene
- » csak a környező épületeket tartaná meg, a térből semmit
- » az órát is meg kell tartani a szimbolikus értéke miatt
- » nem kell semmit megtartani, mert elavult az egész

- » a metró tetején megmaradhatna a bisztró úgy, hogy egyébként minden átalakulna (vicces lenne)
- » az a két legbüdösebb góc, ahol senki nincs, és ahol nagyon sokan vannak, a metróban a Princess pékség még rosszabb, mint a „pisiszag”
- » a nyugati oldal, ahol lehetne szép naplementét nézni, pont kihalt
- » a világítás nem túl hangulatos, de a funkcióját betölti, (nincs sötét), nincs olyan épület, ami kaphatna díszkivilágítást, egy jó megvilágítás egy ronda teret is meg tud változtatni, és a világításon könnyebb is változtatni
- » egy koszos, pisis park nem sokkal jobb, mint egy koszos, pisis beton
- » a terv foci pályaszerűnek tűnik
- » jobban el kellene oszlani a tömegnek a tér belsejében
- » a felújítás nagy gonddal jár, 3-4 évre lezárnák a teret
- » ronda az új terv (modern építészet, ami háttérbe szorítja az eredetit)
- » minek ácsorogna a tér közepén száz ember, ha a környéken egyébként semmi nem változott, vagy az autóforgalom nincs elvezetve
- » az új terv nem illeszkedik a városképbe, elnyomja a körülötte lévő épületeket, pedig inkább ki kellene emelni őket

4. Fókuszcsoporthoz 3.

Fókuszcsoporthoz – December 9. 2011. 13:00

2-3 feladat a térképrajzolást követően

- » szép a Posta Palota épülete, de nem annyira szép a Patkány büfé
- » szép a lépcső, mert kifestették, pedig elég lepukkant volt
- » villamosmegállónál csúnya, kihasználatlan (rég 56-os)
- » görög kommunisták emlékműve nagyon ronda
- » lépcső a felső buszmegállóhoz megkapó, a látvány elfogadható, grandiózus
- » az óra környékén nem szép és kellemes
- » szereti, azt a részt, ahol az 56-os megy, kikerült az átmenő forgalomból, szigete lett a térnek, nagyon nem szeretem a fekete munkástömegeket, a gyors kajálása félig könyves bolt részt nagyon nem szereti, a funkcióját érti, de teljesen felesleges, a tömeget nem szereti, de hát ez egy közlekedési csomópont,
- » a tömeg hatása: embermassza, amiben vannak csatornák, amiben lehet mozogni, nincsenek menekülő útvonalak, ha máshova akarsz menni, úszunk szembe az árral, úgy van kialakulva a metró állomás, hogy odaszippantsa az embereket
- » nem zavarja a tömeg, tök természetes ez ilyen helyen
- » Le szerint magasabb a rosszarcú emberek száma, viccesek a zenészek, zajnak tekint a zenészeket, de nem zavarja
- » a térnek velejárója, hogy sok az ember, mindig nézni kell jobbra-balra, hogy mikor út el valaki, régen olyan volt, hogy nem kellett átmenni a síneken
- » a tömeget utálja, úgy ahogy van, a tömeg korlátozza a mozgást, nincs előtte a tér, pedig sokat jár arra
- » Félkarú bácsi 20 éve ott ül, ugyanazok az arcok a rosszak is meg a jók is
- » a metróból nem tudok kijönni, meg kell küzdeni a tömeggel, a Mamut és a McDonald's az úti cél
- » kerülni kell, ha el akarom kerülni a tömeget
- » a villamosok között problémát okoz, hogy melyik villamos hol van, és merre megy, az átszervezések miatt, de nincsenek kitéve táblák, így az átlagember nem tudja, ha feljön a metróból, hogy merre kell menni; a 4-6 megvan, a többivel van gond
- » nincs fényjelző tábla, hogy mi merre és ezért nem találja meg

- » fények szagok, pékség illata a legjellegzetesebb a metróban, a többi más szagot elnyomja
- » a gomba alatt van a talponálló, a Gomba presszó, olcsó bor illata hozzátartozik a térhez, a forgalom szaga is,
- » a princess elszáll a tömegszag megmarad főleg hétköznapiakon
- » sok a hajléktalan és az illuminált, ők bűdösek
- » részegen nem figyelem a szagokat, meg a részegeket, a tér szagát még részegen is érzem
- » évszakonként eltérő érzések, hétvégén tök jó, hogy nincs nagy forgalom, télen nem szeretek arra járni télen és este
- » esténként és hétvégeként tök jó, látni, hogy ott találkoznak az emberek
- » a kevésbé forgalmas időszakok jó

Névváltoztatás

- » ez egy „hülyeség” volt, akkor sem volt értelme most sincs, ha legalább eredetibb nevet adnak a térnek, az más
- » a névváltoztatás nem változtatja meg a térnek a funkcióját és érzésvilágát
- » a következő generáció meg fogja szokni a Széll Kálmán teret, aki együtt élt vele eddig annak automatikusan Moszkva tér
- » a Széll Kálmán miatt lehet olyan, aki nem tudja, hogy hol van
- » kisgyerek korában régen átfirkálták a Moszkva teret Széll Kálmánra,
- » az a baj, hogy az ország legnagyobb problémája volt, hogy a Moszkva térnek mi a neve, a gazdasági tervet is Széll Kálmán tervnek hívják
- » a nagy baj, az átnevezéssel az, ahogy lekommunikálták
- » a térnek azért van neve, hogy az emberek megtalálják
- » nekem a Moszkva tér Moszkva tér marad
- » a körülötte kialakult dolgok elég „gázak”

Változtatások

- » csövesek megszállták
- » felszín alá kell vinni a közlekedés nagy részét, több zöld területet, az órát vissza a helyére
- » nincs a gomba

- » fogaskerekűt be lehetne hozni a térre
- » az autóforgalom gyenge itt is
- » nem bírja el az átmenő forgalmat a Moszkva tér és a fasor sem fogja elbírní, még zöldet
- » lehessen használni a zöld területet, legyen több fa
- » a hatalmas kőtömbökbe az egy darab fa az nem jó
- » a sima beton idegen, hideg
- » alapvetően tetszik a terv, letisztulás fog végbe menni
- » a fák nem tetszenek, megszűnik a találkozóponjt jellege a térnek, csak átsiklik fölötte az ember
- » nincs olyan hely, ahova le lehetne ülni, várni, mint most a korlátnál, Gödör szerű megoldást lehetne elképzelni
- » a fák közé mellé köré egy gödör szerűséget, leülni a lépcsőre, újabb teret nyitni a felszín alatt
- » lehetne elszigetelt rész a tértől és forgalomtól
- » ülőalkalmatosságok kellenek, például faburkolat, ahova le lehet ülni, mint a Gödörnél a medencénél
- » így is átmenő jelleget fogunk kapni, A-ból B pontba való jutást segíti
- » az óra megmarad az jó
- » el akarják bujztatni a forgalmat, de nem kötöttpályás forgalmat kéne eltüntetni, hanem az autókat!
- » a közlekedés visszavesz
- » egységes köburkolat tisztántartható
- » az óra megmaradása fontos, mert szimbolikus
- » óra 4-6 korlátok ezek vannak meg 2 hónap után
- » elveszik a korlátot is
- » a találkozási pont fontos
- » ez tér és nem park
- » ha áthaladok kis rész is elég, a tér szocializációs közeg
- » kiülő kávézót lehetne
- » tetszik, hogy nagy üres tér van, el lehet osztani a tömeget, lehetne levegőt venni, mert most kicsit sűrű a tér, lehetne tágasabb
- » a Moszkva tér mindig csak egy meeting pont volt

- » amíg a bisztró meg nem jelent, senki nem csinált semmit most már maradnak is páran
- » a tér nem arra való, hogy ottmaradjunk, hanem, hogy áthaladjunk rajta
- » közlekedés szervezésileg semmin nem változtat (vagyis kéne)
- » városmajori park, Krisztina körút
- » a közlekedést le vinni a föld alá,
- » inkább össze lehetne kötni a parkkal
- » vannak részek, amik nincsenek kihasználva
- » közlekedési csomópont
- » legyen átjáró a major felé
- » kéne a környezetre vonatkozó koncepció
- » soha nem fog megtörténni
- » semmi értelme nincs
- » amit meg kéne csinálni: betonozás, kátyútöltés, villamosok szintbehozása, rámpázás, az élkhetővé tétel elősegítése!
- » tök mindegy, hogy csúnyább a beton meg nem, jó, ha tiszta meg új, de úgysem tart sokáig, nem tartják karban, hiába csinálják meg, úgyis összefirkálják
- » most is szeretem, ahogy van, ha megújítanák, hiányozna a régi, de azért azt érezném, hogy fejlődünk
- » semmilyen változás nem okozna attitűdváltozást
- » nem tudom elképzelni, hogy a közeljövőben ez megvalósuljon
- » meg kéne változtatni, nem csak felújítani, emberi léptékben átalakítani, a felesleges használhatatlan dolgokat eltávolítani
- » az a kis tér, ami az 56osnál van felesleges, nincs funkciója, minek van ott (vita alakul ki erről), de volt funkciója esztétikailag viszont most lehangoló
- » nem csak felújítani, átalakítani kéne a teret
- » átszervezés segítene csak, nem felületi kezelés
- » a Moszkva térnek funkciót kéne változtatnia, hogy olyan helység legyen, ami jó a szemnek elbírja a forgalmat, stb.
- » az egész felújítást csak egy egész részeként lehet szemlélni
- » ha nincs ott olyan tárgy, ami alkalmas rá, akkor nem tudsz leülni - legyen meg a lehetőség, hogy közösségivé legyen, bízzák rá az emberekre
- » funkcionálisan közlekedési központ és ezt kell figyelembe venni

- » megilletődnek az emberek, ha szép térre érnek
- » zavarba ejtő, ha tiszta és új és más, és ha más a tér máshogy viselkednek az emberek, vagyis nem lesz annyi rongálás és a hajléktalanok sem vernek tanyát
- » a fény jó a téren

2. számú melléklet

Excel tábla helye – fókuszcsoportos vizsgálat eredményei

2 darab A3-as oldal behajtva

3. számú melléklet

Fókuszcsoporthoz tartozó eredmények SPSS programból

Demográfia

nem	előfordulás	százalék	kumulált százalék
férfi	10	58,8	58,8
nő	7	41,2	100,0
Total	17	100,0	
lakhely			
agglomeráció	2	11,8	11,8
2. kerület	3	17,6	29,4
6. kerület	1	5,9	35,3
8. kerület	1	5,9	41,2
11. kerület	3	17,6	58,8
12. kerület	2	11,8	70,6
15. kerület	1	5,9	76,5
Budapest	4	23,5	100,0
Total	17	100,0	
térhasználat gyakorisága			
naponta	7	41,2	41,2
hetente	4	23,5	64,7
havonta	5	29,4	94,1
ritkábban	1	5,9	100,0
Total	17	100,0	

T-próba

	A vsz. neme	N	Átlag	Szórás ²⁰⁴
Hány tereptárgyat említ összesen?	férfi	10	19.40	8.695
	nő	7	20.57	8.522
Hány tereptárgyat orientálja összesen?	férfi	10	.80	1.476
	nő	7	1.43	2.507
Hány tereptárgyat szeret összesen?	férfi	10	3.90	3.178
	nő	7	3.71	1.496
Hány tereptárgyat nem szeret összesen?	férfi	10	3.10	2.424
	nő	7	1.57	1.618

Independent Samples Test

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means							
	F	Sig.	t	df	Sig. (2- tailed)	Mean Differe nce	Std. Error Differen ce	95% Confidence Interval of the Difference		
								Lower	Upper	
Hány tereptárgyat említ összesen?	.203	.659	-.276	15	.787	-1.171	4.251	-10.232	7.889	
			-.277	13.243	.786	-1.171	4.235	-10.303	7.960	
Hány tereptárgyat orientálja összesen?	3.354	.087	-.653	15	.524	-.629	.963	-2.682	1.425	
			-.595	8.914	.567	-.629	1.056	-3.022	1.764	
Hány tereptárgyat szeret összesen?	3.342	.087	.143	15	.888	.186	1.300	-2.584	2.956	
			.161	13.561	.874	.186	1.153	-2.295	2.666	
Hány tereptárgyat nem szeret összesen?	1.777	.202	1.450	15	.168	1.529	1.054	-.718	3.775	
			1.559	14.992	.140	1.529	.981	-.562	3.619	

²⁰⁴ Az átlagtól való eltérés.

Korreláció

Spearman's rho		gyakoriság	Hány tereptárgyat említ összesen?	Hány tereptárgy orientálja összesen?	Hány tereptárgyat szeret összesen?	Hány tereptárgyat nem szeret összesen?
gyakoriság	korrelációs koefficiens	1.000	-.142	.143	.035	-.100
	Sig. (2-tailed)	.	.588	.583	.893	.702
	N	17	17	17	17	17
Hány tereptárgyat említ összesen?	korrelációs koefficiens	-.142	1.000	.368	.439	.497*
	Sig. (2-tailed)	.588	.	.146	.078	.042
	N	17	17	17	17	17
Hány tereptárgy orientálja összesen?	korrelációs koefficiens	.143	.368	1.000	.188	.473
	Sig. (2-tailed)	.583	.146	.	.471	.055
	N	17	17	17	17	17
Hány tereptárgyat szeret összesen?	korrelációs koefficiens	.035	.439	.188	1.000	.489*
	Sig. (2-tailed)	.893	.078	.471	.	.046
	N	17	17	17	17	17
Hány tereptárgyat nem szeret összesen?	korrelációs koefficiens	-.100	.497*	.473	.489*	1.000
	Sig. (2-tailed)	.702	.042	.055	.046	.
	N	17	17	17	17	17

*. A korreláció szignifikáns, ha a szignifikancia értéke 0.05 alatt marad (2-tailed).

A budai és pesti lakosok közötti eltérés nem szignifikáns

lakhely2	N	Átlag	Szórás
Hány tereptárgyat említ összesen? Buda	8	20.88	9.746
Pest	3	11.67	8.505
Hány tereptárgy orientálja összesen? Buda	8	.88	2.100
Pest	3	.00	.000
Hány tereptárgyat szeret összesen? Buda	8	4.13	1.356
Pest	3	2.67	3.786
Hány tereptárgyat nem szeret összesen? Buda	8	2.88	2.100
Pest	3	2.00	2.646

4. számú melléklet*Megfigyelési adatlap*²⁰⁵**Térelemzés ___1rész_30 perc****2012. szeptember 10.**

BME_Épített terek, participáció, környezettervezés

Eplényi Anna

Név:**1A. Települési kapcsolatok -**

Járd körbe a helyszínt... közben figyeld a tekintetedet, ... hogyan és hol csatlakozik a park a város beépített szövetébe.. hol vannak bejáratok, kapuk? Milyen típusú beépítés, utcák, forgalom veszi körbe a parkot – melyik irányban van ez alól kivétel? Milyen a városi, épített és zöldterek kapcsolata – viszonya? Kilátási viszonyok – ellátás?

1B. Térélmények -

Milyen a terek eloszlása, rendszere?... szaggatott vonallal rajzolj tojás-jellegű formákat, azokra a területekre, amelyek egy téregységként élsz meg! (Figyelj és vigyázz rá, hogy a 3D-s térélmény alapján jelöld be, és ne az úthálózat alapján!) Milyen karakterűek az egyes terek, hogyan bomlik egy tér kisebb egységekre (halmazok egymásban).. mi ezek hierarchiája? Milyen atmoszférájuk van?: tiszta, olvasható, biztonságos, nyitott, kemény, lágy, egyenes, amorf? Készíts jegyzetet a „tojásokba”! Vannak-e „transition”-jellegű átmeneti terek – hol?

Rajzolhatsz, jegyzetelhatsz! Rajzold le pl. az egyik szimpatikus bejáratot...Bejárati teret, vagy egy-egy térélmény keresztmetszetét!

2. Úthálózat – térhasználat_15 perc

Hol, hogyan történnek az alábbi funkciók: haladás, keringés, megállás, pihenés.

Rajzold be az áthaladási útvonalak, a forgalom keringését... melyek a mozgó/ álló terek. Igazodik-e a tervezett út a használók mozgásához? Hol igen, hol nem!

Mely terek, térrészek nyitottak/ extrovertáltabbak? Melyek intimebbek? Írd le az egyik intim hely téri, formai jellegzetességét! Hol található? Rajzold le! Egészítsd ki az átnézeti alaprajzot, finomabb, aprólékosabb részletekkel.

²⁰⁵ A C. Dee féle gyakorlati térelrendezések, mintázatok alapján a megfigyelési adatlapot Eplényi Anna készítette.

3A. Fókuszpontok_30 perc

Hol vannak a térben fókuszpontok? Honnan érvényesülnek? Vonzák-e az embereket? Ha igen miért? Ha nem miért nem? Elnyomják-e egymást? Vannak-e a parkon kívül is fókuszok, melyek belelátszódnak a térbe, térélménybe? Pontszerűek vagy felületi jellegűek?

3B. Növényfalak – vegetáció

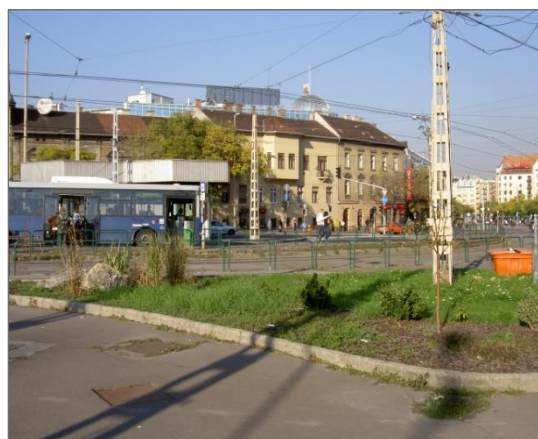
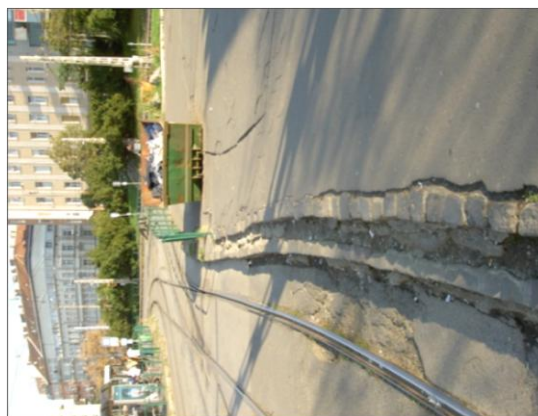
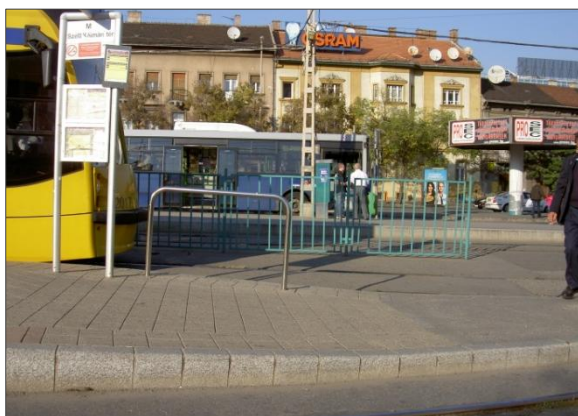
Rajzold rá a térképedre a növényzetet – lombtömegeket! Milyen jellegűek a szabad (gyepes) és árnyas (lombok alatti) terek? Van-e kapcsolata a térélménnyel? (1B.) Hol vannak dekoratív növényágak, kazetták? Jelöld be a térképen a növényi térfalakat! Milyen benyomásaid vannak a növényalkalmazásról? Tetszik – nem tetszik, miért?

3C. Anyaghasználat

Gyűjtsd össze, milyen anyagokat látsz? Hol – milyen? (Ha nem ismered, csak írd körbe a jellegét!). Milyen fő típusokba sorolhatóak? Igazodnak-e az útvonalhálózathoz, a funkcióhoz? Hol változtatnál? Ha eddig nem tetted meg egészítsd ki az alaprajzot, akár az anyaghasználat alapján színezd – satírozd...

A megfigyelés eredményei

Szegélyek és burkolatok²⁰⁶

²⁰⁶ Saját fotók, 2012. 10. 21.

5. számú melléklet

A vizsgálat kérdőíve

(6 oldal)

Széll Kálmán tér olvashatósági vizsgálata

Olvashatóság és környezeti attitűdök a Széll Kálmán téren

BEVEZETŐ KÉRDÉSEK

Milyen járművel érkezett ide?	Hová megy?	Milyen gyakran jár erre?
☐ gyalog	☐ hazafelé tartok	☐ naponta
☐ metróval	☐ metróhoz	☐ hetente
☐ villamossal	☐ villamoshoz	☐ kéthetente
☐ busszal	☐ buszhoz	☐ havonta
☐ autóval	☐ az autómhoz	☐ évente néhányszor
☐ biciklivel	☐ a Mammuthoz	☐ évente
☐ egyéb	☐ a környéken dolgozom	☐ most járok itt először
	☐ egyéb:	☐ egyéb:

A SZÉLL KÁLMÁN TÉRREL KAPCSOLATOS ÉRZÉSEIRŐL, VÉLEMÉNYÉRŐL

A tér elnevezése milyen érzéseket vált ki Önben?

- ☐ semmilyen, mindegy, hogy hívják
- ☐ az Moszkva tér jobban tetszett és rövidebb is volt
- ☐ nagyon nem tetszik a mostani, hiányzik az előző megnevezés
- ☐ jó a Széll Kálmán tér, 60 éve is így hívták
- ☐ mást:

Kérjük, az alábbi jellemzők mentén jelezze, milyennek tartja a teret! A két ellentétes jellemző a két végpont, a köztük elhelyezkedő álláspontját az alábbi számokkal fejezheti ki.

	1	2	3	4	5	
1. ismert	☐	☐	☐	☐	☐	ismeretlen
2. barátságos	☐	☐	☐	☐	☐	barátságtalan
3. zajos	☐	☐	☐	☐	☐	csendes
4. biztonságos	☐	☐	☐	☐	☐	fenyegető

	1	2	3	4	5	
5. nyugtató	☐	☐	☐	☐	☐	irritáló
6. piszkos	☐	☐	☐	☐	☐	tiszta
7. személyes	☐	☐	☐	☐	☐	személytelen
8. élő	☐	☐	☐	☐	☐	halott
9. sötét	☐	☐	☐	☐	☐	világos
10. levegős	☐	☐	☐	☐	☐	levegőtlen
11. csúnya	☐	☐	☐	☐	☐	szép
12. olvasható	☐	☐	☐	☐	☐	kaotikus
13. vidám	☐	☐	☐	☐	☐	szomorú
14. használhatatlan	☐	☐	☐	☐	☐	használható
15. nyitott	☐	☐	☐	☐	☐	zárt
16. áttekinthetetlen	☐	☐	☐	☐	☐	olvasható
17. tágas	☐	☐	☐	☐	☐	szűk
18. lepusztult	☐	☐	☐	☐	☐	karbantartott
19. régies	☐	☐	☐	☐	☐	újszerű
20. mozgató	☐	☐	☐	☐	☐	dermesztő
21. üres	☐	☐	☐	☐	☐	zsúfolt
22. unalmas	☐	☐	☐	☐	☐	érdekes
23. hétköznapi	☐	☐	☐	☐	☐	szokatlan

	1	2	3	4	5	
24. gazdag	☐	☐	☐	☐	☐	szegényes
25. egyszerű	☐	☐	☐	☐	☐	bonyolult
26. változékony	☐	☐	☐	☐	☐	állandó
27. gondozott	☐	☐	☐	☐	☐	elhanyagolt
28. passzív	☐	☐	☐	☐	☐	aktív
29. kényelmetlen	☐	☐	☐	☐	☐	kényelmes
30. hűvös	☐	☐	☐	☐	☐	melengető
31. frissítő	☐	☐	☐	☐	☐	álmosító
32. rendezett	☐	☐	☐	☐	☐	rendezetlen

Ön szerint mi a legfontosabb probléma a Széll Kálmán téren?

Ön szerint mi a legjobb dolog itt a Széll Kálmán téren?

Ön szerint mit kellene feltétlenül megváltoztatni a Széll Kálmán téren? Kérem, mondja el, ha konkrét ötlete van, mit lehetne fejleszteni, mit kellene elbontani, újat építeni, stb.

Kérem, mondja el, mennyire ért egyet az alábbi állításokkal!

	igaz	inkább igaz	inkább hamis	hamis
1. A tér elviselhetetlenül zajos.	☐	☐	☐	☐
2. A téren mindig nagy a zsúfoltság.	☐	☐	☐	☐
3. Szmogos a levegő.	☐	☐	☐	☐

	igaz	inkább igaz	inkább hamis	hamis
4. Mindig nagyon fülledt itt a levegő.	☐	☐	☐	☐
5. Ahogy ideérek, azonnal el akarok menni.	☐	☐	☐	☐
6. Szívesen álldogálok az óra alatt a barátaimra várva.	☐	☐	☐	☐
7. Jó hangulata van a térnek.	☐	☐	☐	☐
8. A kevés változtatás miatt környű itt eligazodni	☐	☐	☐	☐
9. Gyakran jövök erre a közlekedési csomópontra	☐	☐	☐	☐
10. Ahogy áthaladok a metrótól a villamosig vagy fordítva, rossz érzések törnek rám.	☐	☐	☐	☐
11. Szeretném, ha több zöld lenne a téren.	☐	☐	☐	☐
12. Mindig túl zsúfolt nekem az ittlét.	☐	☐	☐	☐
13. Nagyon régi, fel kellene újítani.	☐	☐	☐	☐
14. Szeretem, hogy olyan átlátható, kiszámítható.	☐	☐	☐	☐
15. Minden nagyon csúnya a téren, nem szeretek körülnézni.	☐	☐	☐	☐
16. A felújítás nehezíti majd a mindennapjaimat.	☐	☐	☐	☐
17. Nem hiszem, hogy az új tervek jók lennének.	☐	☐	☐	☐
18. Minden szegletét jól ismerem a térnek.	☐	☐	☐	☐
19. Akadályozás nélkül át tudok érní a téren.	☐	☐	☐	☐
20. Sajnálom, hogy nem tudok sehova leülni, hiszen nincs sehol egy pad.	☐	☐	☐	☐
21. A felújítás után sokkal kényelmesebb lesz a tér.	☐	☐	☐	☐

	igaz	inkább igaz	inkább hamis	hamis
22. Gyakran szerveződnek ide a találkozók.	☐	☐	☐	☐
23. Jó lenne, ha meg tudnánk inni itt kulturáltan egy kávé és le tudnánk ülni.	☐	☐	☐	☐
24. Olyan közösségi tér kellene ide, mint az Erzsébet téren van.	☐	☐	☐	☐
25. A nosztalgia miatt szeretem a teret, jó emlékek kötnek ide.	☐	☐	☐	☐
26. Nekem mindig "a Moszkva" marad.	☐	☐	☐	☐
27. Jobban érezném magam, ha több zöld lenne a téren.	☐	☐	☐	☐
28. Sosem tudom, honnan indul az a busz, amivel továbbmernek.	☐	☐	☐	☐
29. A tér mindig szemetes.	☐	☐	☐	☐
30. A betonplacc helyett lehetnének fák, bokrok, padok.	☐	☐	☐	☐
31. Örülök, hogy felhíjtják, végre esztétikusabb lesz a tér.	☐	☐	☐	☐
32. Azon kívül, hogy koszos, én szeretem a Széll Kálmán teret.	☐	☐	☐	☐

Milyen iránypontok segítik Önt az eligazodásban?

- ☐ a postapalota
- ☐ a metró bejárata
- ☐ a metró épülete
- ☐ a Moszkva bisztró
- ☐ a könyvtár
- ☐ a Mc Donald's
- ☐ az óra
- ☐ a szökőkút

- ☐ a korlát
- ☐ a gombok
- ☐ a gyros-os
- ☐ Más:

Hol hallott, olvasott legutóbb a Széll Kálmán felújításáról?

- ☐ tévében
- ☐ rádióban
- ☐ napilapban
- ☐ hetilap, magazin
- ☐ internet
- ☐ Más:

Mikor hallott, olvasott legutóbb a Széll Kálmán felújításáról?

- ☐ tegnap
- ☐ egy hete
- ☐ két hete
- ☐ egy éve
- ☐ nem emlékszem
- ☐ Más:

KÉRJÜK, ADJON MEG SZEMÉLYES INFORMÁCIÓKAT A KÉRDŐÍV ÉRTÉKELÉSÉHEZ!

Hány éves Ön?

- ☐ 0-20
- ☐ 20-35
- ☐ 35-50
- ☐ 50-70
- ☐ 70-

Mi a foglalkozása?

- ☐ tanul
- ☐ dolgozik
- ☐ nyugdíjas
- ☐ kismama
- ☐ Más:

Hol lakik?

- ☐ a Széll Kálmán tér környékén
- ☐ Buda
- ☐ Pest
- ☐ Agglomeráció
- ☐ Vidék
- ☐ Külföld
- ☐ Más:

Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

- ☐ általános iskola
- ☐ gimnázium/szakközépiskola
- ☐ egyetem/főiskola
- ☐ egyik sem
- ☐ Más:

Az ön neme:

- ☐ férfi
- ☐ nő

Köszönjük a segítségét!

6. számú melléklet

A kérdőív eredményei

Demográfiai adatok:

kor		előfordulás	százalék	kumulatív százalék
csoportok	0-20	2	13,3	13,3
	21-35	5	33,3	46,7
	36-50	6	40,0	86,7
	51-70	2	13,3	100,0
	Total	15	100,0	
foglalkozás				
csoportok	tanul	5	33,3	33,3
	dolgozik	8	53,3	86,7
	nyugdíjas	2	13,3	100,0
	Total	15	100,0	
végzettség				
csoportok	általános iskola	2	13,3	13,3
	gimnázium/szakközépiskola	4	26,7	40,0
	egyetem/főiskola	9	60,0	100,0
	Total	15	100,0	
jármű				
csoportok	gyalog	1	6,7	6,7
	metró	11	73,3	80,0
	villamos	2	13,3	93,3
	busz	1	6,7	100,0
	Total	15	100,0	

Jelzőpárok:

piszkos-tiszta (6)		előfordulás	százalék	kumulatív százalék
	nagyon ilyen	10	66,7	66,7
	kicsit ilyen	4	26,7	93,3
	nagyon olyan	1	6,7	100,0
	Total	15	100,0	
olvasható-kaotikus(12)				
	nagyon ilyen	2	13,3	13,3
	kicsit ilyen	1	6,7	20,0
	közép	2	13,3	33,3
	kicsit olyan	1	6,7	40,0
	nagyon olyan	9	60,0	100,0
	Total	15	100,0	
nyitott-zárt (15)				
	nagyon ilyen	12	80,0	80,0
	kicsit ilyen	1	6,7	86,7
	közép	1	6,7	93,3
	kicsit olyan	1	6,7	100,0
	Total	15	100,0	

áttekinthetetlen-olvasható (16)		előfordulás	százalék	kumulatív százalék
	nagyon ilyen	5	33,3	33,3
	kicsit ilyen	3	20,0	53,3
	közép	3	20,0	73,3
	kicsit olyan	3	20,0	93,3
	nagyon olyan	1	6,7	100,0
	Total	15	100,0	
tágas-szűk (17)				
	nagyon ilyen	8	53,3	53,3
	kicsit ilyen	1	6,7	60,0
	közép	3	20,0	80,0
	kicsit olyan	1	6,7	86,7
	nagyon olyan	2	13,3	100,0
	Total	15	100,0	
lepusztult-karbantartott (18)				
	nagyon ilyen	12	80,0	80,0
	kicsit ilyen	1	6,7	86,7
	közép	2	13,3	100,0
	Total	15	100,0	
unalmas-érdekes (22)				
	nagyon ilyen	4	26,7	26,7
	kicsit ilyen	3	20,0	46,7
	közép	1	6,7	53,3
	kicsit olyan	3	20,0	73,3
	nagyon olyan	4	26,7	100,0
	Total	15	100,0	
hétköznapi-szokatlan (23)				
	nagyon ilyen	8	53,3	53,3
	kicsit ilyen	3	20,0	73,3
	közép	2	13,3	86,7
	kicsit olyan	2	13,3	100,0
	Total	15	100,0	
egyszerű-bonyolult (25)				
	nagyon ilyen	7	46,7	46,7
	kicsit ilyen	2	13,3	60,0
	közép	3	20,0	80,0
	kicsit olyan	1	6,7	86,7
	nagyon olyan	2	13,3	100,0
	Total	15	100,0	
gondozott-elhanyagolt (27)				
	közép	1	6,7	6,7
	kicsit olyan	3	20,0	26,7
	nagyon olyan	11	73,3	100,0
	Total	15	100,0	
kényelmetlen-kényelmes (29)				
	nagyon ilyen	5	33,3	33,3
	kicsit ilyen	1	6,7	40,0
	közép	6	40,0	80,0
	kicsit olyan	2	13,3	93,3
	nagyon olyan	1	6,7	100,0
	Total	15	100,0	

rendezett-rendeztlen (32)				
	nagyon ilyen	1	6,7	6,7
	kicsit ilyen	1	6,7	13,3
	közép	1	6,7	20,0
	kicsit olyan	4	26,7	46,7
	nagyon olyan	8	53,3	100,0
	Total	15	100,0	

Állítások

állítás		előfordulás	százalék	kumulatív százalék
állítás5				
	igaz	7	46,7	46,7
	inkább igaz	2	13,3	60,0
	inkább hamis	3	20,0	80,0
	hamis	3	20,0	100,0
	Total	15	100,0	
állítás6				
	igaz	3	20,0	20,0
	inkább igaz	4	26,7	46,7
	inkább hamis	2	13,3	60,0
	hamis	6	40,0	100,0
	Total	15	100,0	
állítás7				
	igaz	3	20,0	20,0
	inkább igaz	4	26,7	46,7
	inkább hamis	2	13,3	60,0
	hamis	6	40,0	100,0
	Total	15	100,0	
állítás8				
	igaz	4	26,7	26,7
	inkább igaz	4	26,7	53,3
	inkább hamis	4	26,7	80,0
	hamis	3	20,0	100,0
	Total	15	100,0	
állítás9				
	igaz	12	80,0	80,0
	inkább igaz	2	13,3	93,3
	hamis	1	6,7	100,0
	Total	15	100,0	
állítás10				
	igaz	6	40,0	40,0
	inkább igaz	1	6,7	46,7
	inkább hamis	1	6,7	53,3
	hamis	7	46,7	100,0
	Total	15	100,0	
állítás11				
	igaz	13	86,7	86,7
	inkább igaz	1	6,7	93,3
	inkább hamis	1	6,7	100,0
	Total	15	100,0	
állítás14				
	igaz	3	20,0	20,0
	inkább igaz	2	13,3	33,3
	inkább hamis	5	33,3	66,7
	hamis	5	33,3	100,0
	Total	15	100,0	

állítás15		előfordulás	százalék	kumulatív százalék
	igaz	6	40,0	40,0
	inkább igaz	5	33,3	73,3
	inkább hamis	1	6,7	80,0
	hamis	3	20,0	100,0
	Total	15	100,0	
állítás16				
	igaz	6	40,0	40,0
	inkább igaz	4	26,7	66,7
	inkább hamis	1	6,7	73,3
	hamis	4	26,7	100,0
	Total	15	100,0	
állítás17				
	inkább igaz	2	13,3	18,2
	inkább hamis	4	26,7	54,5
	hamis	5	33,3	100,0
	Total	11	73,3	
hiányzó	System	4	26,7	
Total		15	100,0	
állítás18				
	igaz	9	60,0	60,0
	inkább igaz	3	20,0	80,0
	hamis	3	20,0	100,0
	Total	15	100,0	
állítás19				
	igaz	10	66,7	66,7
	inkább igaz	4	26,7	93,3
	hamis	1	6,7	100,0
	Total	15	100,0	
állítás21				
	igaz	7	46,7	53,8
	inkább igaz	6	40,0	100,0
	Total	13	86,7	
hiányzó	System	2	13,3	
Total		15	100,0	
állítás23				
	igaz	8	53,3	53,3
	inkább igaz	4	26,7	80,0
	inkább hamis	2	13,3	93,3
	hamis	1	6,7	100,0
	Total	15	100,0	
állítás24				
	igaz	3	20,0	21,4
	inkább igaz	6	40,0	64,3
	inkább hamis	1	6,7	71,4
	hamis	4	26,7	100,0
	Total	14	93,3	
hiányzó	System	1	6,7	
Total		15	100,0	
állítás25				
	igaz	3	20,0	20,0
	inkább igaz	8	53,3	73,3
	hamis	4	26,7	100,0
	Total	15	100,0	

állítás26		előfordulás	százalék	kumulatív százalék
	igaz	9	60,0	60,0
	inkább igaz	3	20,0	80,0
	hamis	3	20,0	100,0
	Total	15	100,0	
állítás27		előfordulás	százalék	kumulatív százalék
	igaz	13	86,7	86,7
	inkább igaz	2	13,3	100,0
	Total	15	100,0	
állítás28				
	igaz	2	13,3	13,3
	inkább igaz	3	20,0	33,3
	inkább hamis	2	13,3	46,7
	hamis	8	53,3	100,0
	Total	15	100,0	
állítás31				
	igaz	13	86,7	86,7
	inkább igaz	2	13,3	100,0
	Total	15	100,0	

Korreláció:

Olvashatóság?		jellemzők12	jellemzők16	állítás18	állítás19	állítás28
jellemzők12	Pearson Correlation	1	-,602*	,147	,138	-,438
	Sig. (2-tailed)		,018	,602	,624	,103
	N	15	15	15	15	15
jellemzők16	Pearson Correlation	-,602*	1	-,244	-,080	,296
	Sig. (2-tailed)	,018		,380	,777	,284
	N	15	15	15	15	15
állítás18	Pearson Correlation	,147	-,244	1	,099	-,600*
	Sig. (2-tailed)	,602	,380		,725	,018
	N	15	15	15	15	15
állítás19	Pearson Correlation	,138	-,080	,099	1	-,108
	Sig. (2-tailed)	,624	,777	,725		,702
	N	15	15	15	15	15
állítás28	Pearson Correlation	-,438	,296	-,600*	-,108	1
	Sig. (2-tailed)	,103	,284	,018	,702	
	N	15	15	15	15	15

* A korreláció szignifikáns, ha a szignifikancia értéke 0.05 alatt marad (2-tailed).

		jellemzők15	jellemzők17	jellemzők22	jellemzők23	jellemzők25
jellemzők15	Pearson Correlation	1	,299	-,048	,126	-,401
	Sig. (2-tailed)		,279	,866	,656	,138
	N	15	15	15	15	15
jellemzők17	Pearson Correlation	,299	1	,598*	-,192	-,152
	Sig. (2-tailed)	,279		,018	,493	,590
	N	15	15	15	15	15
jellemzők22	Pearson Correlation	-,048	,598*	1	,039	-,088
	Sig. (2-tailed)	,866	,018		,892	,756
	N	15	15	15	15	15
jellemzők23	Pearson Correlation	,126	-,192	,039	1	-,447
	Sig. (2-tailed)	,656	,493	,892		,095
	N	15	15	15	15	15
jellemzők25	Pearson Correlation	-,401	-,152	-,088	-,447	1
	Sig. (2-tailed)	,138	,590	,756	,095	
	N	15	15	15	15	15

* A korreláció szignifikáns, ha a szignifikancia értéke 0.05 alatt marad (2-tailed).

		állítás5	állítás6	állítás7	állítás10	állítás23	állítás25
állítás5	Pearson Correlation	1	-,725**	-,678**	,623*	,330	-,653**
	Sig. (2-tailed)		,002	,005	,013	,230	,008
	N	15	15	15	15	15	15
állítás6	Pearson Correlation	-,725**	1	,666**	-,345	-,126	,700**
	Sig. (2-tailed)	,002		,007	,207	,656	,004
	N	15	15	15	15	15	15
állítás7	Pearson Correlation	-,678**	,666**	1	-,386	-,126	,542*
	Sig. (2-tailed)	,005	,007		,156	,656	,037
	N	15	15	15	15	15	15
állítás10	Pearson Correlation	,623*	-,345	-,386	1	,174	-,397
	Sig. (2-tailed)	,013	,207	,156		,536	,142
	N	15	15	15	15	15	15
állítás23	Pearson Correlation	,330	-,126	-,126	,174	1	-,579*
	Sig. (2-tailed)	,230	,656	,656	,536		,024
	N	15	15	15	15	15	15
állítás25	Pearson Correlation	-,653**	,700**	,542*	-,397	-,579*	1
	Sig. (2-tailed)	,008	,004	,037	,142	,024	
	N	15	15	15	15	15	15

**. A korreláció tendenciózus, ha a szignifikancia értéke 0.01 alatt marad (2-tailed).

*. A korreláció szignifikáns, ha a szignifikancia értéke 0.05 alatt marad (2-tailed).

		jellemzők6	jellemzők11	jellemzők18	jellemzők27	jellemzők32
jellemzők6	Pearson Correlation	1	,604*	,217	-,146	-,004
	Sig. (2-tailed)		,017	,437	,605	,990
	N	15	15	15	15	15
jellemzők11	Pearson Correlation	,604*	1	,248	-,132	,207
	Sig. (2-tailed)	,017		,372	,638	,459
	N	15	15	15	15	15
jellemzők18	Pearson Correlation	,217	,248	1	-,853**	-,370
	Sig. (2-tailed)	,437	,372		,000	,175
	N	15	15	15	15	15
jellemzők27	Pearson Correlation	-,146	-,132	-,853**	1	,433
	Sig. (2-tailed)	,605	,638	,000		,107
	N	15	15	15	15	15
jellemzők32	Pearson Correlation	-,004	,207	-,370	,433	1
	Sig. (2-tailed)	,990	,459	,175	,107	
	N	15	15	15	15	15

**. A korreláció tendenciózus, ha a szignifikancia értéke 0.01 alatt marad (2-tailed).

*. A korreláció szignifikáns, ha a szignifikancia értéke 0.05 alatt marad (2-tailed).

		állítás11	állítás18	állítás19	állítás27	állítás28	állítás31
állítás11	Pearson Correlation	1	-,253	-,214	,579*	-,351	,579*
	Sig. (2-tailed)		,362	,444	,024	,200	,024
	N	15	15	15	15	15	15
állítás18	Pearson Correlation	-,253	1	,099	-,101	-,600*	-,101
	Sig. (2-tailed)	,362		,725	,720	,018	,720
	N	15	15	15	15	15	15
állítás19	Pearson Correlation	-,214	,099	1	,016	-,108	,016
	Sig. (2-tailed)	,444	,725		,954	,702	,954
	N	15	15	15	15	15	15
állítás27	Pearson Correlation	,579*	-,101	,016	1	-,198	1,000**
	Sig. (2-tailed)	,024	,720	,954		,480	,000
	N	15	15	15	15	15	15
állítás28	Pearson Correlation	-,351	-,600*	-,108	-,198	1	-,198
	Sig. (2-tailed)	,200	,018	,702	,480		,480
	N	15	15	15	15	15	15
állítás31	Pearson Correlation	,579*	-,101	,016	1,000**	-,198	1
	Sig. (2-tailed)	,024	,720	,954	,000	,480	
	N	15	15	15	15	15	15

**. A korreláció tendenciózus, ha a szignifikancia értéke 0.01 alatt marad (2-tailed).

*. A korreláció szignifikáns, ha a szignifikancia értéke 0.05 alatt marad (2-tailed).

Szerzői jogi nyilatkozat

Szerzői jogi nyilatkozat

Hallgató neve: **Pásztorné Pintér Livia**

Neptun kód: **E6T6KS**

A dolgozat címe: **A tér képe**

Témavezető / oktató: **Düll Andrea**

A képzés során megismertem és tudomásul vettem a hivatkozás szabályaira vonatkozó tanszéki irányelveket és a plágiumra vonatkozó szigorú szankciókat. Kijelentem, hogy e dolgozat teljes egészében a saját munkám, az abban felhasznált idézetek, adatok és gondolatok forrásait a tudományos munka megismert kritériumaival összhangban minden esetben feltüntettem.

Hozzájárulok, hogy dolgozatomat a Szociológia és Kommunikáció Tanszék az oktatásban a következő módon használtsa:

☒ nevem feltüntetésével

☐ anonimizálva

☐ nyilvános internetes felületen publikálva

☐ jelszóval védett, kizárólag a tanszék oktatói és hallgatói számára hozzáférhető webes felületen publikálva

☒ a személyes konzultációkon és órákon bemutatva

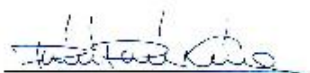
A dolgozattal kapcsolatban

☐ teljes mértékben fenntartom szerzői jogaimat.

☒ a szerzői jogok egy részéről lemondok, és annak felhasználásával kapcsolatban a Creative Commons Nevezd meg! Ne add el! Így add tovább! licencét¹ tekintem irányadónak.

☐ A dolgozat tanszéki oktatásban történő további felhasználásához nem járulok hozzá.

Kelt: Budapest, 2012. 11. 04.

a hallgató aláírása

¹ A Creative Commons licenccel kapcsolatban itt találsz részletes információt: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/hu/>.

Tartalmi kivonat

A dolgozat központi eleme ugyan a Széll Kálmán tér, mint Budapest egyedülálló közterének vizsgálata, azonban elemzésemén keresztül (néhány más köztér példájának említésével) célom az olvashatóság²⁰⁷ környezetpszichológiai²⁰⁸ fogalmának további pontosítása. A téma relevanciáját az adja, hogy a tér átalakítási terveit legújabbán 2011 őszén hozták nyilvánosságra, valamint a fővárosban számos köztér projekt valósult meg az elmúlt időszakban, melyek fókuszában az „élhetőbb város” képének megteremtése állt. Hipotézisem az volt, hogy az olvashatóság fogalma – mint az adott környezetben az emberek eligazodását segítő tereptárgyak, téri elemek, téri minőségek jelenlétének mértéke – komplex, így összetettségében több tényező együttállását feltételezi, valamint skálán értelmezhető.

A Széll Kálmán tér esetében az eligazodás képességét a térhez fűződő érzelmi viszony és kötődés is támogatja. A dolgozat épít a 2011/2012 tanév őszi szemeszterében az Interdisciplinary Research in Communication Studies kurzusra készített szemináriumi dolgozatra valamint az abban leírt környezetpszichológiai elemzést előkészítő fókuszcsoporthoz vizsgálatból levont következtetésekre. Eredményei szerint például a vizsgálati személyek egy része a nosztalgia és a tér posztoszocialista képe miatt kötődik a térhez. Ezen a gondolatmeneten haladva a témában releváns szakirodalom áttekintését és összefoglaló értékelését valamint a tér megfigyeléses vizsgálatát követően - melyet Kevin Lynch és Catherine Dee módszertanát összehasonlítva, eszközeiket is felhasználva végeztem el – elkészített kérdőív próbakérdését kiviteleztem.

Arra a megállapításra jutottam, hogy az olvashatóság olyan fogalom, amelyet az átlagember kevésbé érez közelinek magához, mégis sokféle módon befolyásolja mindennapjait. Az elemzésekből és a korábbi munkák eredményeivel való összevetésből kiderül: az olvashatóságot sok szempontból vizsgálhatjuk, számos tényezőtől függ és az attitűdök mellett a viselkedésre is hat. Célom szerint munkám a későbbiekben mind a rekonstrukciós, mind a további, újonnan készülő terveket támogatni tudja. A közterek használati kérdéseinek vizsgálata, az olvashatóság

²⁰⁷ Az a téri minőség, amelyben az egyén jól eligazodik, az elé táruló térben a fontos iránypontokat meg tudja ragadni, vissza tudja idézni és a helyzetben kellemesen érzi magát.

²⁰⁸ Környezetpszichológián azt a transzdiszciplináris tudományterületet értjük, amely az ember-környezet viszonyt, mint két egyenrangú entitás kapcsolatát, interakcióját vizsgálja és a 70-es években az Amerikai Egyesült Államokban alakult ki. Magyarországon Düll Andrea munkásságának köszönheti egyre szélesebb körben való elterjedtségét, szempontrendszerét az építészettől a pedagógián át a környezeti nevelésben, tájépítészetben is hasznosítják.

kérdéskörébe illeszkedő elemzése, valamint az olvashatóság kritériumainak egyre pontosabb meghatározása, a körülöttük elhelyezkedő üzleti vállalkozások, a hirdetési platformok üzemeltetői számára is hasznos ismereteket adhatnak, valamint az olvashatóbb épített környezet hozzájárul nem csak az idősebbeket és a fogyatékkal élőket, de az átlagembert érő környezeti stressz csökkentéséhez is.